BÖLÜM I

GÜMRÜK BİRLİĞİ NEDİR?

GÜMRÜK BÝRLÝÐÝ’NÝN KURULUÞU

İkinci dünya savaşının yıkıcı sonuçları Avrupa ülkeleri arasında öncelikle ekonomik, daha sonra da politik ve savunma alanlarında işbirliğine girme ihtiyacını doğurmuştur. Bunu hızlandıran da, Marshall yardımı adı altında Avrupa’ya akan sermayenin kendilerini giderek ABD’ye bağımlı kılacağını görmeleridir. Avrupa menşeli yeni bir sermaye piyasası kurmak isteyen Batı Avrupa ülkeleri, ekonomik potansiyellerini biraraya getirerek, güçlü bir Ortak Pazar oluşturmayı planlamıştır. Bu amaçla da ilk etapta Fransa’nın öncülüğünde kömür ve çeliğin üretim ile kullanımının uluslarüstü bir organa bırakılması kararlaştırılmış, 1951 Paris Sözleşmesiyle Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında kurulan AKTÇ (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) ile üye ülkeler arasında kömür ve çelikte gümrük birliği uygulaması başlamıştır. Bu deneme, sözkonusu 6 ülkeyi başka alanlarda da ekonomik bütünleşmeye yöneltmiş ve 1957 yılında atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanımını öngören EUROTOM ile Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) kurulmuştur. AET’ye hukuken ve fiilen uluslararası bir kuruluş olma niteliğini kazandıran Roma Antlaşması 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AET’nin nihai hedefi Avrupa’nın siyasal bütünlüğü olmuştur. Bu hedefe ulaşmak için de öncelikle ekonomik dengeyi sağlamak üzere üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbestçe dolaştığı bir ortak pazar ve gümrük birliği tesis edilmiştir. Böylelikle üye ülkeler kendi aralarında gümrük vergilerini sıfıra indirip, dış dünyaya ortak bir gümrük tarifesi uygulayarak, ticareti engelleyen her türlü sınırlamayı kaldırmayı ve dış ticaretlerinin genişlemesini sağlamayı amaçlamışlardır. Ekonomik ağırlıklı olan birliğin yapısı, 1 Temmuz 1987 tarihli Tek Avrupa Senedi ile önemli değişikliklere uğramış ve Ortak Pazar hedefi yeniden tarif edilmiştir. Kurucu Roma Antlaşması’nda önemli değişiklikler yapan tek senet ile artık üye ülkeler arasında ortak bir dış politika oluşturulması ve uygulanması gündeme gelmiştir. Bu amaçla karar alma sürecini hızlandıracak tedbirler belirlenmiş, Avrupa Parlamentosu’nun yetkileri arttırılmış ve 1957’lerin AET’si, Avrupa Topluluğu(AT)’na dönüştürülmüştür. 1990’lı yıllara gelindiğinde Birliğin yapısı bir kez daha yenilenmiştir. 7 Şubat 1992’de imzalanıp, 1 Kasım 1993’te yürürlüğe giren ve resmi adı Avrupa Antlaşması olan Maastricht Antlaşması ile Roma Antlaşması’nda kapsamlı değişikliklere gidilerek, çok önemli siyasi hedefler seçilmiştir. Bu hedefler, ortak güvenlik ve dış politika ile adalet ve içişleri üzerine bina edilmiş, ekonomik ve parasal ortaklıktan, çevre, tüketici hakları, sağlık, haberleşmeye kadar hemen tüm alanlarda bütünleşme amaçlanmıştır. Bu son düzenleme ile de günümüzün Avrupa Birliği (AB) doğmuştur.

AB'nin bugün itibariyle 15 üyesi vardır. Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ile Türkiye de aday ülke statüsündedir. Ancak AB başta olmak üzere tüm platformlarda, diğer adaylardan farklı bir muamele gördüğü için Türkiye'nin 12+1 konumunda olduğu ifade edilmektedir.

BİRLİK VE TÜRKİYE

Türkiye, AET, AT veya AB ile neden, nasıl ve ne zaman ilişki kurmuştur? Ülkemizin, AB(AET) ile ilişkisi başlangıçta;

- Siyasal bir tercih ve
- Soğuk savaş yıllarının "çok özel şartlarına" dayanmıştır.

1957 tarihli Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra 15 Temmuz 1959'da Yunanistan, sadece 16 gün sonra da 31 Temmuz 1959'da Türkiye topluluğa katılmak için müracaat etmiştir. Türkiye'nin gerekçesi, uzun dönemde Batı Avrupa'da kurulabilecek siyasal bir birliğin dışında kalmamak ve Gümrük Birliği içinde Yunanistan'a verilecek ticari tavizlerden yoksun olmamaktı. 4 yıl süren görüşmelerden sonra 12 Eylül 1963'te, Türkiye-AET arasında "bir ortaklık" kuran Ankara Anlaşması imzalanmıştır. 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren anlaşma ile, Türkiye ekonomisinin kalkındırılmasını hızlandırmak, Türk halkının istihdam seviyesi ve hayat şartlarının yükseltilmesini sağlamak için taraflar arasında ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmek öngörülmüştür. Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı olmak üzere de topluluğun Türkiye'ye ekonomik yardımda bulunması kararlaştırılmıştır. Böylece Türkiye-AET arasında, "Gümrük birliğinin esasları, malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, tarım, ulaştırma, rekabet, mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlulaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, ortaklık ilişkisinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü" gibi konular hükme bağlanmıştır. Bunların gerçekleşmesi için ise öncelikle Gümrük Birliği'nin gittikçe gelişen şekilde kurulması benimsenerek, hazırlık, geçiş ve son dönem olarak üç aşamalı bir takvim belirlenmiştir. Türkiye'nin Topluluğa tam üye sıfatıyla katılabilmesi yolunu açık tutan Ankara Anlaşması'nda, yürürlük süresine ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. Buna ilişkin 28. Madde'de, "Anlaşmanın işleyişi Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde akit taraflar, Türkiye'nin topluluğa katılma imkanını inceleyeceklerdir" demekle yetinilmiştir.

Ankara Anlaşması bir çerçeve anlaşmasıdır. Bu anlaşmada da, Türkiye-AET arasında gümrük birliğini tesis eden protokollerde de öngörülen hedef, "diğer üyeler statüsünde" Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ya da bugünün AB'sine girmektir. Anlaşmanın imzalandığı dönemde tek karar mercii Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı olmuştur. Dönemin Başbakanı merhum İsmet İnönü, bu anlaşmayı bozma imkanımız olup, olmadığını, ileride istersek çıkıp, çıkamayacağımızı sormuş, "evet" cevabını alınca Ankara Anlaşması'nı onaylamıştır.

Türkiye-AET arasında Ankara Anlaşması'nın imzalanması öncesinde de ilginç olaylar yaşanmıştır. Bu dönemi, Merkez Bankası'nın 20-31 Mart 1995'te Ankara'da düzenlediği Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Eğitim Programında, dönemin Türkiye-AT Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Prof.Dr. Haluk Günuğur'un sunduğu bildiriden aktarmak istiyoruz:

"Türkiye'nin AET ile görüşme stratejisi başından beri Yunanistan'a göre belirlenmişti. Taktik olarak Yunanistan sürekli olarak bu ilişkinin Gümrük Birliği modeline oturtulması gerektiğini söylemiştir. Yani kısacası Gümrük birliği ortaklığı tam üyeliğe giden bir entegrasyon modelidir. Gümrük Birliği aslında son derece bağımlı bir modeldir. Çünkü bu model başvuranları daha sonra tam üyeliğe götürebilecektir. Yunanistan'la görüşmeler yaklaşık 1 ay önce başlamıştır. Bundan da yararlanarak Türk delegasyonu, (Yunanistan'la nasıl bir model oluşturuyorsanız, Türkiye ile de aynı modeli oluşturun) demiştir. Yunanistan'la yapılan modelin Gümrük Birliği temeline oturan bir ortaklık anlaşması olduğu kesinleşince, Türkiye de bundan geri kalmak istememiştir."[1]

Prof. Günuğur'un verdiği bilgiye göre, Ankara Anlaşması 12 Şubat 1964'de onaylanmak üzere GATT'a (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması- sonradan Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüşmüştür) sunulmuştur. Çünkü Gümrük Birliği, GATT kurallarına istisna teşkil eden bir modeldir ve Türkiye GATT üyesidir. AET ile yapılan bu anlaşma ile GATT'ın genel kuralı olan en çok kayrılan ülke kuralı bir tarafa bırakılacaktır. O dönemde Yunanistan, GATT'ın Ankara Anlaşmasını onaylamaması için çalışmıştır. Çünkü AET'nin Yunanistan ile yaptığı Atina Anlaşması ve Türkiye ile yaptığı Ankara Anlaşması arasında farklılık vardır. Atina Anlaşması ile gümrükler AT'a karşı doğrudan indirilirken, Türkiye'ye 5 yıllık bir hazırlık dönemi öngörülmüştür. İnanılmaz ama bize bir ayrıcalık tanınmıştır. Diğer AB üyesi ülkelerin baskısı ile Yunanistan itirazını geri çekmişse de GATT, Ankara Anlaşmasını onaylamamış, ileride Gümrük Birliği ile ilgili takvim sunulduğunda değerlendirileceğini bildirmiştir. Kısacası GATT, Ankara Anlaşması'nı onaylamamış ama reddetmemiştir de. GATT 1 Ocak 1973'te Katma Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra Ankara Anlaşması'na çerçeve anlaşması olarak onay vermiştir.

---

[1] Haluk Günuğur, *Avrupa Birliði El Kitabý,* 2.Baskı, *1995*

Ankara Anlaşması çerçeve anlaşması niteliğindedir. Çünkü bir de katma protokol bulunmaktadır. Anlaşma 33 maddeyken, Protokol 64 maddede düzenlenmiştir. Yunanistan ile yapılan Atina Anlaşması ise ikisinden de farklıdır. Bu anlaşma 72 maddeden teşkil edilmiştir, bir anlamda Ankara Anlaşması artı Katma Protokolümüz ayarındadır. Atina Anlaşması karma nitelikte, Ankara Anlaşması ise biri çerçeve, diğeri uygulama özelliğindedir..

Kurucu anlaşmalar ve Ankara Anlaşması'nda da görüldüğü gibi, Gümrük Birliği ve AET ya da AB'ye tam üyelik bir bütündür. Asıl kurum AB'dir. Bu kurum içinde 10 ayrı çark birlikte dönmektedir ve bu da tam üyeliğe bağlıdır. Gümrük Birliği tek başına, bağımsız ticari bir bölüm değil, AB'nin diğer organları ile bir bütündür. AB'nin gerek aday ülkelerle, gerekse de üçüncü ülkelerle 8 ayrı çeşit ekonomik ilişkisi bulunmaktadır. Bunlar, Avrupa Ekonomik Alanı ve EFTA, Avrupa Anlaşmaları, Gümrük Birlikleri, Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması, İşbirliği Anlaşmaları, Lome Anlaşmaları, Tekstil Anlaşmaları ile Genişletilmiş Preferanslar Sistemidir. Gümrük Birliği, AB'nin, ticari ilişkilerini düzenleyen araç veya sistemlerden sadece birisidir.

AB'nin üçüncü ülkelerle ticari ortaklığı, genelde serbest ticaret bölgesi niteliğindedir. Serbest ticaret bölgeleri ile Gümrük Birliği arasındaki temel fark; birincisinde ortaklar arasında sadece gümrük vergisi, eş etkili vergi ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasıdır. Gümrük Birliği'nde ise, bunların yanı sıra üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulanmaktadır. Burada en önemli husus, gümrük birliğinin sadece AB üyesi ülkeler arasında oluşması ve kararların AB tarafından alınmasıdır. Bu sebeple de, AB üyesi ülkeler, ya önce tam üye olup, ardından Gümrük Birliği'ni imzalamışlar ya da bu işlemi eş zamanlı yapmışlardır. AB ile bu ilişki (tam üyelikten sonra veya tam üyelikle eş zamanlı) hangi şekilde tesis edilmiş olursa olsun, üye ülkelerin, Gümrük Birliği döneminde uğradıkları zararları karşılamak için ciddi miktarlarda mali destek almış olmaları bir diğer önemli noktadır.

AB'ye üye veya üye adayı olmaksızın Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalamış tek ülke Türkiye'dir. Türkiye bu anlaşma ile, karar mekanizmalarında yer almadan, AB'nin üst kuruluşlarınca belirlenen kural ve kararlara uymayı peşinen kabul etmiştir. AB'nin genişleme takvimine bakıldığında rekorun Türkiye'de olduğu görülmektedir. Kurucu üyeler dışındaki üye ülkeler, başvuru tarihlerinden itibaren 4 ila 9 yıl içinde AB'ye kabul edilmiş, aday ülkelerle de yine başvuru tarihlerinden itibaren 2 yıl içinde müzakerelere başlanmıştır. 1959 yılında yaptığımız müracaat esas alındığında, 43 yıl gibi bir süre ile rekor, tartışmasız Türkiye'dedir. Ve ne yazık ki bu geçen sürede Türkiye-AB ilişkisi neredeyse sadece Gümrük Birliği ile sınırlı kalmıştır. Ve yine ne yazık ki, bu kadar ülke içinde AB'ye üyeliği gerçekleşmeden Gümrük Birliği anlaşmasının imzalattırıldığı tek ülke olan

Türkiye'ye, anlaşmalarda öngörülen mali yardımlar da yapılmamıştır. Bu farklı uygulama bile tek başına Gümrük Birliği'nin tartışılmasını gerektiren bir husustur.

Nihai hedef AB üyeliği olduğu ve anlaşmalarda yer alan düzenlemelerin paralel gerçekleştirilmesi öngörüldüğü halde Türkiye-AB ilişkisinde sadece Gümrük Birliği'ne öncelik verilmiş, tam üyelik talebimiz her seferinde "Gümrük Birliği'nin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi" stratejileri ile cevaplandırılmıştır. Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra başlayan hazırlık döneminden sonra geçiş ve nihayet AB'nin uygun görmesi ile son döneme gelinmiş ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması kararlaştırılmıştır. Oysa ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde anlatılacağı gibi ortada gerçek bir Gümrük Birliği uygulaması yoktur. Ortaklık AB'nin istediği konularda ve istediği ölçülerde yürütülüyordu buna rağmen "tamam" denildi. En önemli husus,Türkiye'nin o güne kadar, AB dışındaki ülkelerle ticaretinde bağımsız olmasıydı. İşte Gümrük Birliği'nin tamamlanması adı altında yapılan anlaşma ile Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilişkisi, kısacası dış ticaret rejimi tümüyle AB'nin kontrolüne girmiştir.

AB'nin Gümrük Birliği politikası, "sanayi, ticaret ve tarım" alanlarındadır. Birliğin, bunun dışında ortak sosyal, taşımacılık, vergi ve mali politikaları bulunmaktadır. Türkiye ağırlıklı olarak sanayi ve ticaret politikaları açısından Gümrük Birliği'ne dahil edilmiş, tarım ürünleri dışarıda tutulmuştur. Bunun için tarım politikası çerçevesinde yürürlüğe konulan Ortak Piyasa Düzenlerine dahil ürünler ve bazı işlenmiş tarım ürünlerinde Türkiye için bir taviz rejimi formülü bulunmuştur. Bu alanda özel uygulama yapılmasının gerekçeleri ve sonuçları daha sonra ele alınacaktır. Ancak, Türkiye'ye hemen hiçbir konuda "normal bir ülke" veya "ortak adayı " gibi davranılmadığını, hep "özel" formüller üretildiğini ve işlerin hep zorlaştırıldığını peşinen belirtmemiz gerekmektedir. Burada unutulmaması gereken temel husus, Türkiye'nin sıradan bir üçüncü ülke olmadığı, AB'ye tam üyelik hedefiyle bu ortaklığa girdiğidir.

Gümrük Birliği tümüyle ticari bir ortaklıktır. Kapsadığı alanlar ve mekanizmalar, Türkiye-AB arasında daha ileri bir entegrasyon ve nihayet tam üyeliğe hazırlık amacını gerçekleştirmeye yönelik unsurları içermektedir. Ancak AB, Gümrük Birliği'nden doğan yükümlülüklerinin çok önemli kalemlerini yerine getirmediği gibi, Türkiye'ye tam üyelik konusunda net bir perspektif vermemekte, buna karşılık ticari bir ortaklık üzerinden sistematik olarak bir takım siyasi taleplerde bulunmaktadır.

1995 Mart'ında imzalanıp, 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşması ne yazık ki etraflıca tartışılmamış, ancak yetkili ve etkili bazı kesimler, bunu Türkiye'nin kurtuluşu ve AB'ye girişin son adımı olarak sunmuşlardı. 6 yılın sonunda ise başlangıçta Gümrük Birliği'ni canla, başla

savunanların büyük bölümü bunun Türkiye ekonomisinin aleyhine olduğunu görmüşlerdir. Bu ilişki, ülkemiz ekonomisi üzerinde çok önemli ve olumsuz etkilerde bulunduğu gibi hayati önemde siyasi faturaların önümüze konulmasına yol açmıştır. Aslında bunun böyle olacağı başından belliydi. Anlaşmayı yaptığımız AET değil, ancak bunun devamı olan AB’nin izlediği “Gümrük Birliği üstünden siyaset” stratejisi, yeterince karmaşık olan mekanizmayı daha da içinden çıkılmaz hale getirmiş, ilişki, Türkiye açısından başlangıç amacından çok farklı mecralara sürüklenmiştir. En azından beraber yola çıktığımız ve neredeyse aynı anlaşmaları yaptığımız Yunanistan bugün birlik üyesidir, Türkiye değil.

Bugün AB ile ilişkilerimizdeki gelişmelere paralel olarak, Gümrük Birliği ile ilgili tartışmalar yeniden güncelleşmiştir. Ancak AB’nin diğer talepleri gibi Gümrük Birliği de, doğru temeller üzerinde, sağlıklı ve objektif bir şekilde değerlendirilmediği için bir türlü sonuca varılamamakta, Türkiye ekonomisinin elini-kolunu bağlayan bu tek yanlı anlaşma ile ilgili olarak olumlu veya olumsuz bir politika geliştirilememektedir. Bu sebeple, bir yandan Gümrük Birliği ilişkisinin, öte yandan da iç içe mekanizması sebebiyle AB’ye üyelik hedefimizin, ciddi anlamda bir kez daha gözden geçirilmesi gerekmektedir.

TÜRKÝYE’ NÝN ÖZEL YOL HARÝTASI; GÜMRÜK BÝRLÝÐÝ

Türkiye’nin nihai hedefi AET’ye üye olmaktır. Bunun doğal sonucu Türkiye-AET ilişkisi ekonomi ağırlıklı sürmüş ancak özellikle topluluk AT ya da AB’ye dönüştükten sonra diğer hususlar gözardı edilerek, ilişki sadece Gümrük Birliği ile sınırlı tutulmak istenmiştir. Bunun gerçek sebebini ve şeklini gösteren en önemli belge, 14 Nisan 1987 tarihli tam üyelik müracaatımıza, 18 Aralık 1989’da verilen cevaptır.

Bu cevaba geçmeden önce, başvurumuz üzerine Birliğin nasıl bir tutum izlediğini anlatmak istiyoruz. Türkiye, bu başvuruyu özellikle Gümrük Birliği’nin gereklerinden birisi olan işçilerin serbest dolaşım hakkının verilmemesi üzerine, ilişkilere yeni bir ivme kazandırmak amacıyla yapmıştır. Ancak daha başlangıçta işler karışmıştır. Artık Birlik üyesi olan Yunanistan, burada da devreye girmiş ve başvurumuzu engellemek için büyük çaba göstermiştir.

Türkiye-AT Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Prof.Dr. Haluk Günuğur’un Merkez Bankası seminerinde sunduğu bildiriye göre, Almanya da Yunanistan’a destek verir ve Türkiye’nin başvurusu için oyalama taktiği izlenir. İki ülkenin stratejisi, başvurumuzun Komisyona gönderilmesidir. Normalde o dönemde böyle bir uygulama yoktur. Mekanizma, başvurunun teknik organda görüşülmesi, sonra da Konseyin önüne gelmesidir. Türkiye uzun süre oyalanır. Sonunda yapılan

baskılar ve Türk işçilerinin Alman bankalarındaki hesaplarını çekme tehdidi üzerine başvurumuz işleme konulur ama Yunanistan ve Almanya'nın istediği gibi Komisyona gönderilir. Bundan sonra gelen ikinci aşama daha da zor olur. Türkiye ile ilgili aşağıda anlatılan görüş, 2.5 yıl Komisyonda bekler. Gerçekten en uzun görüş hazırlama süresi bizimle ilgili olmuştur.

AT Komisyonu tarafından hazırlanan ve bekleme rekoru kıran "GÖRÜŞ" toplam 164 sayfadır. Bunun 150 sayfası ekonomi ile ilgili olurken, siyasi değerlendirmelere sadece 14 sayfa ayrılmıştır. Bu rapora göre, "Türkiye, Topluluğa katılmaya ehil bir ülkedir, ancak ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerle Topluluk ve Türkiye bu katılıma hazır değillerdir." AT Dışişleri Bakanları Konseyi, Komisyon'un hazırladığı bu görüşü 5 Şubat 1990 tarihinde kabul etmiştir. Raporda, öncelik ve ağırlık, Türkiye ekonomisinin yapısı ve gelişmesine verilmiştir. AB, başvurumuz üzerine, bundan sonraki gelişme stratejisini şekillendirip, birtakım kriterler geliştirilmesi gerektiğini kararlaştırırken, Türkiye ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır.

"Türkiye büyük bir ülkedir. Herhangi bir topluluk üyesi devletten daha büyük bir coğrafi alanı vardır ve ileride daha büyük bir nüfusa sahip olacaktır (1988'de 53 milyon, 2000 yılında tahmin edilen nüfus 68 milyon). Genel gelişmişlik düzeyi Avrupa ortalamasının bir hayli altındadır. 1989'un son çeyreğinde Komisyonun değerlendirmesine göre, Türkiye'nin ekonomik ve politik durumu, son zamanlardaki gelişmelerin olumlu taraflarına rağmen, eğer topluluğa katılırsa Türkiye'nin karşılaşacağı intibak sorunlarının orta vadede aşılabileceğine Komisyonu ikna etmemektedir."[2]

Ekonomik durumumuz ile ilgili tespitler ise şöyle olmuştur :

"1980'den bu yana, Türkiye ekonomisi, dikkate değer bir atılım yapmıştır. Türkiye'nin başardığı ilerleme, ülkenin, önünde duran intibak sorunlarını çözebilmesi için devam etmelidir. Dört tür zorluğun aşılması gerekecektir: Hem tarımda hem sanayide, son derece büyük yapısal dengesizlikler; bu yıl kötüleşmiş olan makro-ekonomik dengesizlikler; yüksek sınai korumacılık düzeyleri; düşük bir sosyal koruma düzeyi 1980'den bu yana kaydedilmiş olan ilerlemeye rağmen, topluluk ve Türkiye arasında hâlâ büyük bir gelişme farkı vardır, öyle ki kişi başına GSMH'nin karşılaştırılması, Türkiye'de satın alma gücünün topluluk ortalamasının üçte biri olduğunu göstermektedir. Türkiye'deki hızlı nüfus artışı göz önüne alındığında ve bu artışı yavaşlatmaya yönelik gayretlere rağmen, kısa sürede azaltılması muhtemel görünmeyen bu gelişme farkı, istihdamın yapısına (işgücünün %50'den fazlası tarımda istihdam edilmektedir) ve düşük üretkenlik düzeyine de yansımaktadır. 1980'den bu yana Türkiye dış borçlarını stabilize etmede ve dış ticaret dengesini düzeltmede başarılı olmuşsa da, makro-ekonomik dengeyi sağlamada başarılı olamamıştır. Öyle ki, Topluluktaki enflasyon oranından bir kaç kat daha yüksek bir enflasyon ile son derece yüksek bir işsizlik

oranını aynı anda yaşamaktadır. Türk sanayisi, Toplulukta olduğundan çok daha yüksek bir koruma düzeyi sayesinde gelişebilmiştir. Sanayi sektörlerinin ayakta durmasını tehlikeye atmaktan kaçınmak için, Türkiye, Ankara Anlaşması'nda belirlenmiş olan liberalleşme ve gümrük birliği takvimini yavaşlatmış ve anlaşmanın hükümlerine aykırı, yeni bir ithalat vergileri sistemini bile uygulamaya koymuştur. Büyük ölçüde bütçe açıkları yoluyla finanse edilen kamu yatırımları alanında önemli gayretlere ve yüksek düzeyde endüstriyel büyümeye rağmen, işsizlik düzeyi kaygı vericidir. Yüksek orandaki nüfus artışı dikkate alınırsa, işsizliğin muhtemel seyri de kaygı vericidir. Kişisel gelirlerin düşük düzeyde olması, doğal olarak, işçilerin sosyal durumunu etkilemektedir ve bu, Türkiye'nin, topluluk tarafından kabul edilmiş veya edilmek üzere olan sosyal standartlara kendini kısa bir sürede intibak ettirmesinde zorluk yaratacaktır. İşte bunlar, Türkiye'nin topluluğa katılma ihtimali ile ve Tek Sened'in uygulanmasının daha da sertleştirdiği topluluk ekonomisinin şartlarına kısa bir süre içinde uyum gösterme kaabiliyeti ile ilgili olarak ekonomik durumun ve yapısal verilerin gündeme getirdiği başlıca sorunlardır. Bu dengesizlikler devam ettiği sürece, Topluluğun ekonomik ve sosyal politikalarından doğan yükümlülükleri üstlenmede Türkiye'nin ciddi zorluklar yaşayacağından korkulmalıdır. Bu kuşkular yanında, Türkiye'nin katılmasının topluluğun kendi kaynakları üzerine koyacağı yükle ilgili olarak topluluğun hissedebileceği kaygı vardır. İlave bütçe yükü, özellikle Türkiye'nin yapısal fonlara dahil edilmesinden gelecek olan yük, Türkiye'nin nüfusu ve gelişme düzeyi dikkate alınırsa, en son katılmalar sırasındaki (Burada Yunanistan, Portekiz ve İspanya kast edilmektedir) yükten bile daha ağır olacaktır. Bir geçiş döneminin sonunda bile olsa er veya geç gerçekleşecek olan Türk işgücünün topluluk emek pazarına girişi, özellikle işsizliğin topluluk içinde yüksek düzeyde olmaya devam ettiği bir dönemde, korku vermektedir."[3]

Nitekim Türkiye, AB'nin ekonomik ve sosyal politikalarından doğan yükümlülüklerin getirdiği zorlukları Gümrük Birliği ortaklığı ile yaşamış, bu arada AB, korkusunu açıkça ifade ettiği Türk işgücünün topluluk pazarına girişine tek yanlı kararlarla izin vermemiştir. Daha sonraki bölümlerde detaylı bir şekilde görüleceği gibi, Gümrük Birliği'nden doğan mali yardımlar ve yapısal fonlardan yararlanmamız da yine haksız ve hukuksuz bir biçimde engellenmiştir. AB, yukarıda anlatılan tespitleri sebebiyle Türkiye'nin üyelik başvurusunu reddetmiş, ancak, hemen ardından, "Türkiye'ye, topluluğa üye olma ehliyeti üzerinde şüphe yaratmaksızın" bir yol haritası çizilmesini kararlaştırmıştır. Bugüne kadar adım adım uygulandığı görülen bu yol haritasının sebepleri açıkça anlatılırken, özetle şu tekliflere yer verilmiştir:

"Topluluk, Türkiye ile ilişkilerini yoğunlaştırma, politik ve ekonomik modernleşme sürecini bir an önce tamamlaması için bu ülkeye yardım etmede temel bir menfaate sahiptir. Topluluk ile ortaklık bağı olan

[2] Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Katılma Başvurusu ile ilgili AT Komisyonu Görüşü, 18.12.1989, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html
[3] Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Katılma Başvurusu ile ilgili AT Komisyonu Görüşü, 18.12.1989, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html

Türkiye, genişleyen büyük bir ülkedir; aynı zamanda, stratejik açıdan önemli bir jeopolitik konum işgal ederek, Atlantik ittifakı içinde üye devletlerin ortaklarından biridir. Türkiye'nin modernleşme çabalarına katkıda bulunmak için, Komisyon, topluluk tarafından (Türkiye'ye, bu ülkenin topluluğa üye olma ehliyeti üzerinde şüphe yaratmaksızın), Ankara Anlaşması imza edildiği zaman gösterilmiş olan siyasi iradeye uygun olarak, her iki ortağın daha fazla karşılıklı bağımlılık ve bütünleşme yoluna girmelerine imkan verecek bir dizi somut tedbir teklif etmesini tavsiye eder. Bu tedbirler, Türkiye'nin özlemlerine ve gereksinmelerine yanıt veren aşağıdaki dört unsur üzerinde yoğunlaşacaktır: Gümrük Birliğinin tamamlanması, mali işbirliğinin yeniden başlatılması ve yoğunlaştırılması, endüstriyel ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesi ve politik ve kültürel bağların güçlendirilmesi. Bu tedbirler, halen Türkiye ve topluluk arasındaki ilişkilerin tabi olduğu ortaklık anlaşmasının çerçevesi içine yerleştirilmelidir. Anlaşmanın hükümlerine uygun olarak, 1995 yılında gümrük birliğinin tamamlanması Topluluk tarafından, Türk tekstil ve tarım ürünlerindeki ticaretle ilgili düzenlemelerin gözden geçirilmesini gerektirecektir. Gümrük Birliği, Türkiye tarafından, onun düzgün işleyişi için elzem olan ortak politikaların benimsenmesini gerekli kılacaktır. Dördüncü mali protokolün kaynakları serbest bırakılarak, mali işbirliği canlandırılmalıdır. Topluluk, hem Türkiye'yi hem de topluluğu ilgilendiren altyapı projelerinin finanse edilmesi için Avrupa Yatırım Bankası Tüzüğü'nün 18. maddesi çerçevesinde tek taraflı olarak krediler verme imkanı üzerinde de düşünmelidir. Başta risk sermayesi olmak üzere elindeki muhtelif araçları kullanarak, topluluk, daha sıkı endüstriyel işbirliğini ve doğrudan yatırımları teşvik etmelidir. Gümrük Birliği'nin tamamlanması, bu hedeflere ulaşılmasına önemli bir katkı yapacaktır. Aynı ruh içinde, topluluk ve Türkiye, bilim ve teknoloji alanında işbirliğini güçlendirmelidirler. Bu amaçla, topluluk Türkiye'ye, bu ülkenin gereksinmeleri ve kaynaklarına uygun biçimde, topluluk araştırma programlarına katılma imkanını sunmalıdır. Şimdiki siyasi diyalog çerçevesinin ötesine giderek topluluk ve Türkiye arasındaki siyasi bağların yoğunlaştırılması bir hedef olmalıdır. Bir başka imkan, Türkiye'yi, kendisi ve topluluk için özel ilgi konusu olan veya taraflardan birinin diğeri için yararlı bilgilere sahip olduğu konulardaki tartışmalara dahil etmeye yönelik özel prosedürler olabilir. Ayrıca, daha fazla karşılıklı anlayışa katkıda bulunmak amacıyla, topluluk ve Türkiye arasındaki eğitim ve kültür ilişkilerinin yoğunlaştırılması da uygun olacaktır. Bu amaçla, Türkiye'nin bazı topluluk programlarına dahil edilmesi faydalı olabilir."[4]

Büyük bölümümüz, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne, hem de büyük mücadelelerle 1995 yılında girdiğimizi zannediyoruz. Ancak görüldüğü gibi, Gümrük Birliği sürecinin tamamlanmasına 1989 yılında karar verilmiştir. Bu yol haritası, mali yardımlar başta olmak üzere AB'nin kendisine ait yükümlülükleri dışında neredeyse harfiyen uygulanmıştır. Nitekim, Gümrük Birliği anlaşmasının imzalandığı 1995 yılında Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin tavsiye kararı da, 1989-90 yıllarında çizilen bu yol haritası ile örtüşmüştür. Ortaklık Konseyi, Türkiye ile işbirliğinin geliştirileceği alanları, "Sınai, Trans-Avrupa şebekeleri, enerji, ulaştırma, telekominikasyon, tarım, çevre, istatistik, kültür, enformasyon vs" olarak belirlemiş, bu arada "sosyal ve siyasi diyalogun" geliştirilmesini tavsiye etmiştir.

---

[4] Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Katılma Başvurusu ile ilgili AT Komisyonu Görüşü, 18.12.1989, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor87.html

Buradaki anahtar cümle "siyasal diyalog"dur. AB, Gümrük Birliği anlaşmasını tamamlama gerekçesi ile bir yandan dış ticaretimizi kontrol altına alma imkanına kavuşurken, öte yandan "siyasal diyalog"un geliştirilmesi adı altında, bundan sonraki dönemde peş peşe gelecek olan ve ülkenin hem iç, hem de dış politikasının can damarı niteliğindeki konularda siyasi taleplerde bulunmaya zemin hazırlamıştır.

Bu bölümü tamamlamadan önce Prof. Günuğur'a atfen, yine aynı bildiriden çok ilginç bir notu aktarmak istiyoruz. AT, Yunanistan'ın başvurusu üzerine de bir "Görüş" hazırlamıştır. Türkiye'nin aksine aylarla sınırlı bir sürede hazırlanan raporda, Yunanistan'ın üyeliği ile ilgili olarak olumsuz görüş bildirilmiştir. Raporda, Yunanistan'ın "AT'ın fonlarını bitireceğinden ve bu ülkede, hayat düzeyinin çok düşük olmasından" bahsedilerek, açıkça "Yunanistan üyeliğe alınmasın" denilmiştir.[5] Ama AT'ın siyasi otoritesi Yunanistan'ın üyeliğe alınmasına karar vermiştir. AB, Türkiye hakkında hiçbir zaman böylesi kesin ifade kullanmadığı halde değil tam üyeliğimiz, adaylığa kabulümüz bile uzun zaman mümkün olmamıştır.

NE UMDUK NE BULDUK?

Gümrük Birliği Anlaşması 6 Mart 1995'te imzalanmış ve 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden büyük beklentileri vardı. Bu beklentileri şöyle özetlemek mümkündür:

1- Türkiye'den, AB'ye yapılan ihracatta patlama olacak
2- AB'den ve diğer ülkelerden Türkiye'ye yatırım sermayesi akacak
3- Ülkemize yüksek teknoloji gelecek, her alanda standartlarımız yükselecek
4- AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı imtiyazlı ticaret anlaşmalarından yararlanacağız
5- AB'den büyük mali yardımlar gelecek
6- AB kapısı açılacak ve en kısa zamanda üye olacağız

AB ile imzaladığımız Katma Protokol'ün ilk maddesi,"Karşılıklı ve dengeli yükümlülükleri esas alır " demektedir. Türkiye, bu ilkeye bugüne kadar tüm zorluklara rağmen büyük ölçüde uymuş, mesela, 12-22 yıllık listelerde gümrük indirimi taahhütlerini yerine getirmiştir. Sonuçta da AB, Türkiye pazarında Japonya ve ABD karşısında büyük imtiyazlara sahip olmuş, yatırım kolaylıklarından yararlanmıştır. Buna karşılık, "Türkiye Gümrük Birliği'ne girmekle ne kazanmıştır, beklentileri hangi ölçüde gerçekleşmiştir, AB taahhütlerini yerine getirmiş midir?" gibi soruların cevaplarını aramamız, daha doğrusu 6 yılın muhasebesini yapmamız gerekmektedir. Bu ticari ortaklığın, ülkemiz ekonomisine etkilerini ve Gümrük Birliği anlaşmasını imzalama gerekçelerimizi, beklentilerimiz ışığında değerlendirdiğimizde önümüze çıkan tablo ana başlıkları ile şöyledir:

---

[5] Haluk Günuğur, *Avrupa Birliði El Kitabý,*

I- İTHALAT- İHRACAT DENGEMİZ

Gümrük Birliği'ne dahil olduğumuz 1996 yılından sonra ihracatımız değil, adeta ithalatımız patlamıştır. DPT'nin 8'inci 5 Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde AB ve Dış Ekonomik İlişkilerde Gelişmeler (1996-2000) Raporu'na göre, 1996 yılında AB ülkelerinden yaptığımız ithalat yüzde 37.2 oranında artarak, 23,1 milyar dolara ulaşmıştır. Bu oranlar 1997'de yüzde 7.5, 1998'de yüzde –3.1, 1999'da yüzde –11.1, 2000 yılının Ocak-Mart döneminde de yüzde 29.3 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde AB ülkelerine ihracatımız, 1996 yılında yüzde 4.3, 1997'de yüzde 6.1, 1998'de yüzde 6.7, 2000 yılının Ocak-Mart döneminde ise yüzde 0,3 oranında atmıştır.[6]

DİE'nin rakamlarına göre de, AB ülkelerinden ithalatımızın değerleri, 1998'de 24 milyar dolar, 1999'da 21 milyar dolar, 2000'de 26 milyar dolar ve 2001 yılının Ocak-Eylül dönemi itibariyle 13.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemdeki ihracat değerlerimiz, 1998'de 13 milyar dolar, 1999 ve 2000 yıllarında 14'er milyar dolar, 2001'in Ocak-Eylül döneminde yaklaşık 12 milyar dolardır.[7]

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın tespitlerine göre ise, 1995'te AB ülkelerinden 16 milyar 866 milyon dolarlık ithalat yaparken, 1 yıl sonra bu rakam 23,1 milyar dolara çıkmıştır. Aynı yıl yapılan ihracatımızın değeri 11,5 milyar dolarda kalırken, 1997 yılı ithalatımız 24,9 milyar dolar, ihracatımız 12,2 milyar dolar, 1998'de de ithalatımız 24,1 milyar dolar, ihracatımız 13,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında ise 21,4 milyar dolarlık ithalata karşılık, 14,3 milyar dolarlık ihracat, 2000 yılında da 26,3 milyar dolarlık ithalata karşılık, 14,3 milyar dolarlık ihracat yapılmıştır.[8]

DPT'nin "8'inci 5 Yıllık Kalkınma Planı Döneminde AB ve Dış Ekonomik İlişkilerde Gelişmeler (1996-2000) Raporu"ndaki rakamlara göre, AB ile dış ticaret açığımız 1995'de 5.8 milyar dolar iken, 1996'da 11.6, 1997'de 12.6, 1998'de 10.6, 1999'da 7.1, 2000 yılının Ocak-Mart döneminde 1.9 milyar dolar olmuştur.[9]

Gümrük Birliği'nden sonra Türk pazarı, AB'nin dünyadaki 6. büyük pazarı haline gelmiştir.(AB raporlarına göre de aday ülkeler içinde, Polonya'dan sonra yüzde 25'lik oran ile ikinci Pazar durumundayız). Böylece AB'nin birikmiş stoklarının yüzde 20'sini ithal etmeye başlamış olduk. AB'nin dış ticaret fazlası verdiği ülkeler içinde Türkiye 4.sırada yer almaktadır. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın tespitlerine göre de, AB'nin ithalatında Türkiye 12. sırada yer almakta ve yüzde 1.77 paya sahip bulunmaktadır.[10] Gümrük Birliği'nden sonra AB ülkelerine ihracatımız artmamıştır. Zira AB, Türkiye'den yaptığı sanayi ürünleri ithalatında Gümrük Birliği'nden önce de sıfır gümrük vergisi uyguluyordu. Bu sebeple Gümrük Birliği, Türkiye'ye ihracat açısından herhangi bir avantajlı durum yaratmamıştır.

---

[6] Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *8'inci 5 Yýllýk Kalkýnma Planý Öncesinde AB ve Dýþ Ekonomik Ýliþkilerde Geliþmeler (1996-2000) Raporu*

[7] Devlet İstatistik Enstitüsü,

[8] Dış Ticaret Müsteşarlığı, 'AB ve Türkiye', raporu

[9] DPT, *8'inci 5 Yýllýk Kalkýnma Planý Öncesinde...*

[10] Dış Ticaret Müsteşarlığı

DPT'nin rakamlarına göre, AB ile ithalatımız genel toplam ithalatı artışının üzerinde bir seyir izlemektedir. 1996-98 döneminde özellikle cep telefonu, otomotiv ve otomotiv yan sanayii ile çeşitli elektrikli, elektronik ve elektriksiz makine cihazlarının ithalatı öne çıkmıştır. Sonraki yıllarda ilaç ithalatı da bu artışta etkili olmuştur. Bugün itibariyle İthalatın belli bir seviyeye çekildiği görülmektedir. Ancak DPT, bunun sebebini 2000 yılında Euro'nun dolar karşısında değer kaybının AB'den yapılan ithalatın dolar değerinin düşmesine, bunun da genel ithalat artışının gerisinde kalmasına yol açması ile izah etmektedir.[11]

Ülkemizin GB öncesi ve sonrası dış ticaretinde önemli açıklar meydana geldiği, birliğin ülkemizin aleyhine işlediği, dış ticaretle ilgili tüm kuruluşlarımızın rakamlarında ortaya çıkmaktadır. Özellikle "ihracatta patlama" beklentisinin gerçekleşmediği ortadadır. Bu durum 1993-2000 yılları itibariyle dış ticaretimiz içinde AB'nin payına ilişkin aşağıdaki tabloda da görülmektedir:

TÜRKİYE'NİN DIŞTİCARETİ VE AB'NİN PAYI

Milyon $	Genel					Avrupa Birliği					AB'nin Payı (%)		
Yıl	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	İhracat	İthalat	Hacim
1993	15,348	---	29,429	---	52.2	7,288	---	12,950	---	56.3	47.5	44.0	45.2
1994	18,105	18.0	23,270	-20.9	77.8	8,634	18.5	10,279	-20.6	84.0	47.7	44.2	45.7
1995	21,636	19.5	35,707	53.4	60.6	11,078	28.3	16,860	64.0	65.7	51.2	47.2	48.7
1996	23,224	7.3	43,626	22.2	53.2	11,548	4.2	23,138	37.2	49.9	49.7	53.0	51.9
1997	26,261	13.1	48,559	11.3	54.1	12,248	6.1	24,870	7.5	49.2	46.6	51.2	49.6
1998	26,974	2.7	45,921	-5.4	58.7	13,498	10.2	24,075	-3.2	56.1	50.0	52.4	51.5
1999	26,587	-1,4	40,687	-11,4	65,3	14,348	6,3	21,416	-11,0	67,0	54,1	52,6	53,2
2000	27,324	2,8	53,983	32,7	50,6	14,352	0,03	26,388	23,2	54,4	52,5	48,9	50,1
2000*	2,123	---	3,229	---	65,7	1,179	---	1,506	---	78,3	55,5	46,6	50,2
2001*	2,169	2,2	3,973	23,0	54,6	1,216	3,1	1,836	21,9	66,2	56,1	46,2	49,7

(*) Ocak

Dış Ticaret Müsteşarlığı, http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/rakamlar/abpay.htm

[11] DPT, *8'inci 5 Yýllýk Kalkýnma Planý Döneminde AB ve Dýþ Ekonomik Ýliþkilerde Geliþmeler 1996-2000 Raporu*

II- TÜKETİM MALLARI İTHALATI REKORU KIRILDI

Bu arada 1996 yılında özellikle AB ülkelerinden yapılan tüketim malları ithalatında büyük oranlarda artış meydana gelmiştir. 1996'da tüketim malları ithalatımız yüzde 76,5 oranında artarken, sermaye mallarında yüzde 25,7, ara mallarında da yüzde 14,6 oranında artış olmuştur. Tüketim malları ithalatı 1997'de yüzde 25, 1998'de yüzde –0,1, 1999'da yüzde –5, 2000 yılının Ocak-Mart döneminde yüzde 31,7 oranında gerçekleşmiştir.[12]

1998-1999 yıllarında AB ülkelerinden yaptığımız ithalatta oranı en az düşen yine tüketim malları olmuştur. Diğer kalemlerde yüzde 11-18 oranlarında azalma yaşanırken, tüketim mallarında bu oran yüzde –0,1 ile –5 arasında gerçekleşmiştir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın rakamları da, 90'lı yılların başında yüzde 3,2 oranında artan tüketim malları ithalatının 1995-2000 döneminde ortalama yüzde 38.5 gibi bir orana ulaştığını göstermektedir. DTM, bu artışın, "Çeşitli uluslararası yükümlülüklerin uygulanmaya başladığı dönem"den kaynaklandığını belirtmektedir ki, söz konusu olan Gümrük Birliği uygulamalarıdır. DTM, tüketim malları ithalatının genel ithalat artışının üzerinde bir seyir izleyerek, 1995 yılında 1.4 milyar dolarken, 2000 yılında 5 milyar doları geçtiğini hesaplamıştır.[13] Aynı dönemde AB ülkelerinden yapılan toplam ithalat içinde tüketim mallarının payı yüzde 8.8'den, yüzde 19.3'e yükselmiştir.

Gümrük Birliği'nden sonra AB'den ithalatımızı bazı kalemler itibariyle özetlersek; 1995 yılında otomobil ithalatımızda AB ülkelerinin payı yüzde 46 iken bu oran, 1996'da yüzde 73'e yükselmiştir. AB ülkelerinden otomobil ithalatımız, 1997'de yüzde 77, 1998'de yüzde 74 ve 1999'da yüzde 84 seviyelerinde olmuştur. Yine kimya sektöründe 1998 itibariyle toplam ihracatımız yüzde 21 artarken, ithalatımız yüzde 68 oranında artmış ve 1 milyar dolarlık ihracata karşılık 6.5 milyar dolarlık ithalat yapılmıştır. İlaç sektöründe AB ülkeleri ile 1996'da yaklaşık 360 milyon dolar olan ithalatımız, 2000'de 1 milyar dolara yaklaşmıştır.[14]

Dayanıklı tüketim mallarında AB ile oluşturulan Gümrük Birliği ve AB'nin 3. ülkelere uyguladığı gümrük tarifeleri neticesinde 1995-1999 arasında ithal ürünlerin ülkemiz pazarlarındaki payı buzdolabında yüzde 5'ten yüzde 25'e, çamaşır makinesinde yüzde 1.5'dan yüzde 15'e, bulaşık makinesinde yüzde 1.2'den yüzde 40'a, fırında ise yüzde 0,5'den, yüzde 10'a çıkmıştır. Üretici firmaların bir çoğu bir veya iki ürünü üretmekte, diğerlerini ise ithal etmektedir.[15]

[12] DPT, *8'inci 5 Yýllýk Kalkýnma Planý Öncesinde...*
[13] Dış Ticaret Müsteşarlığı, http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/TICARET/trk00/dsticithalat00.htm
[14] DPT, *8'inci 5 Yýllýk Kalkýnma Planý Türkiye-AB iliþkileri Özel Ýhtisas Komisyonu Raporu*

Bütün bu gelişmelerin ardından firmalarımız ya AB firmaları ile ortaklık kurma ya da onların temsilciliğini alma yoluna gitmişlerdir. Bunun doğal sonucu olarak da ne teknoloji transferi gerçekleşmiş, ne de standartlarımız yükselmiştir.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin hazırladığı "Gümrük Birliği Hakkında Sorular ve Yanıtlar" başlıklı değerlendirmede, "Gümrük Birliği tüketim malları ithalatında büyük bir artışa yol açmış mıdır?" şeklindeki soruya şu cevap verilmiştir:

"Tüketim malları, Türkiye'nin toplam ithalatı içinde küçük bir yer tutmaktadır (İthalatın yüzde 10'u civarında). Geri kalan yüzde 90 sermaye malları, yarı mamul mallar ve hammaddelerdir. Bunlar üretimde girdi olarak kullanılır. Bu sağlıklı ithalat yapısı, GB'nin uygulamaya girmesinden beri değişmemiştir."[16]

Görüldüğü gibi AB, soruya doğrudan cevap vermemekte, Türkiye'nin AB'den ithal ettiği tüketim mallarına ait rakamlar sorulduğu halde, toplam ithalatımız içindeki tüketim mallarının yüzdesini vermektedir. Toplam ithalattaki tüketim mallarının oranı önemli olmamakla beraber, sorunun doğru cevabını sadece burada bulamayız. Türkiye ile AB arasındaki ticaretin mal gruplarına göre dağılımını da aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

TÜRKİYE'NİN AB İLE TİCARETİNİN MAL GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Milyon $ İHRACAT

Yıl	Yatırım			Ara malı			Tüketim			Toplam
	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	
1994	252	2,9	----	2.805	32,5	---	5.577	64,6	---	8.634
1995	318	2,9	26,2	3.528	31,8	25,8	7.232	65,3	29,7	11.078
1996	396	3,4	24,5	3.727	32,3	5,6	7.425	64,3	2,7	11.548
1997	423	3,5	6,8	4.105	33,5	10,1	7.721	63,0	4,0	12.249
1998	489	3,6	15,6	4.612	34,2	12,4	8.397	62,2	8,8	13.498
1999	631	4,4	29,0	4.981	34,7	8,0	8.737	60,9	4,0	14.348
2000	671	4,7	6,3	5.073	35,3	1,8	8.511	59,3	-2,6	14.352

[15] DPT, *Türkiye Avrupa Birliði Ýliþkileri Özel Ýhtisas Komisyonu Raporu*
[16] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Gümrük Birliði Hakkýnda Sorular ve Yanýtlar, http://www.deltur.cec.eu.int/i-gumruk-sss.html*

İTHALAT

Yıl	Yatırım			Ara malı			Tüketim			Toplam
	Değer	Pay(%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	
1994	3.209	29,4	---	6.912	63,3	---	795	7,3	---	10.916
1995	4.831	28,7	50,5	10.539	62,5	52,5	1.491	8,8	87,5	16.860
1996	7.388	31,9	52,9	12.880	55,7	22,2	2.870	12,4	92,5	23.138
1997	7.327	29,5	-0,8	14.009	56,3	8,8	3.535	14,2	23,2	24.871
1998	7.182	29,8	-2,0	13.270	55,1	-5,3	3.622	15,0	2,5	24.075
1999	6.069	28,3	-15,5	11.823	55,2	-10,9	3.525	16,5	-2,7	21.416
2000	7.337	27,8	20,9	13.942	52,8	17,9	5.099	19,3	44,7	26.388

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, (http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/rakamlar/abmal.htm)

III-YABANCI SERMAYE ARTMADI AZALDI

Beklentilerin tersine ülkemize gelen sermaye miktarında da azalma olmuştur. Yabancı sermaye, ülkemize fabrika kurma yerine daha karlı olan mal getirme yolunu seçmiş, hatta üçüncü ülkelerde ucuza yaptırdıkları fason malları bol miktarda ülkemize sokmuşlardır. Türkiye yerine Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan gibi ülkelere yatırım yapmayı tercih etmişlerdir.

Türkiye, potansiyeline göre en az yabancı sermaye yatırımı çeken ülke olmakla kalmamış, 1998 yılında Romanya, Azerbaycan ve Kazakistan'ın bile gerisine düşmüştür. 1999 yılında, Çin 40, Brezilya 31, Meksika 11, Rusya Federasyonu 3, Kazakistan 1.6, Romanya 1, Azerbaycan 0,7 milyar dolarlık direkt yabancı sermaye çekerken, Türkiye'ye gelen yabancı sermaye 0,8 milyar dolar da kalmıştır. Ülkemize yabancı sermaye gelmediği gibi Türk sermayesi yurtdışına çıkmaya başlamıştır. Yabancı finans kurumları yetkilileri, uluslararası tahkime rağmen, enerji sektörü haricinde Türkiye'ye direkt yabancı sermaye yatırımı gelmeyeceğini ifade etmektedirler. Yabancı sermayenin özellikle, AB üyeliğine adaylıkları resmen kabul edilen ülkelere yönelişi, Türkiye'nin AB içindeki konumu ve geleceği hakkında acaba bize bir fikir vermiyor mu?

DPT’nin raporuna göre, 1995’de 935 milyon dolar olan yabancı yatırım, 1996’da 937 milyon dolar, 1997’de 873 milyon dolar, 1998’de 982 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve 1999’da 693 milyon dolara düşmüştür. 1995’te yüzde 46,8 olan yabancı yatırım gerçekleşme oranı, 1999 itibariyle yüzde –11,8 olmuştur.[17]

IV- KOBİ’LERİN DURUMU

Gümrük Birliği’nin, ülkemiz ekonomisine bu temel noktalardaki doğrudan olumsuz etkilerinin yanı sıra dolaylı pek çok olumsuz etkisi de olmuştur. Özellikle tarım, tekstil ve otomotiv sanayiimiz büyük zarar görmüştür.

AB’nin, Gümrük Birliği Anlaşmasına dayanarak her türlü malı gümrüksüz sokması neticesi KOBİ’ler yok olma noktasına gelmiştir. Çünkü AB’nin kendi esnaf ve sanatkarları ile KOBİ’lerine yönelik uyguladığı kapsamlı bir teşvik sistemi bulunmaktadır. Oysa Gümrük Birliği’ne geçiş sırasında Türkiye’deki esnaf ve sanatkarlar ile KOBİ’ler aynı imkanlara sahip olmadıklarından Avrupalı rakiplerine göre zayıf durumda kalmışlardır. Bunun yanı sıra özellikle AB’nin KOBİ’lerin rekabet edebilirliğini sağlamak ve korumak amacıyla taahhüt ettiği fonlar yine siyasi engeller nedeniyle kullanılamamıştır.

V- ÜÇÜNCÜ ÜLKELERLE İLİŞKİLERİMİZ ENGELLENDİ

AB ile yapılan anlaşmalar gereği, Türkiye, üçüncü ülkelerle ilişkilerinde topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi ile topluluk dışındaki ticareti konusunda AB’nin diğer mevzuatlarını uygulamayı kabul etmiştir. Yine anlaşmalar ile, AB ve Türkiye’nin üçüncü ülkelere karşı koordinasyonunun sağlanması amacıyla tarafların birbirlerini bilgilendirmeleri, gerektiğinde Ortaklık Konseyi bünyesinde danışmalar yapmaları ve sıkı bir işbirliği öngörülmüştür. Ancak Türkiye-AB ortaklık ilişkisinde bu işletilmemekte, Topluluk gerek müzakere ettiği katılım anlaşmaları, gerek diğer ticari nitelikli anlaşmalar konusunda Türkiye’yi bilgilendirmemektedir. Türkiye’nin AB’nin karar alma mekanizması dışında kalması bu tür anlaşmalara engel olamamasını da beraberinde getirmektedir. AB Komisyonu, istediği her ülke ile gümrükleri kaldırma, serbest ticaret anlaşması yapma gücüne sahiptir. Türkiye ise Komisyon kararlarını kendi aleyhine de olsa uygulamak zorunda kalmaktadır. Öte yandan AB’nin üçüncü ülkelerle yaptığı imtiyazlı sözleşmelerden yararlanmamız ise çeşitli yollarla engellenmektedir.

---

[17] DPT, *8’inci Yýllýk Kalkýnma Planý Öncesinde AB ve Dýþ Ekonomik Ýliþkilerde Geliþmeler 1996-2000 Raporu*

GB çerçevesinde hazırlanan 1/95 Sayılı Kararın 16. Maddesi'nde, "Türkiye ticaret politikasını, Topluluğun ticaret politikasına uyumlu hale getirmek amacıyla bu kararın yürürlüğe girmesinden itibaren 5 yıl içinde Topluluğun tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak uyum sağlar. Bu uyum, hem otonom rejimleri, hem de üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmaları kapsar. Bu amaçla, Türkiye gerekli önlemleri alır ve ilgili ülkelerle karşılıklı yarar temeline dayanan anlaşmaları müzakere eder. Ortaklık Konseyi, kaydedilen gelişmeleri düzenli aralıklarla inceler. Bu durumların her birinde bu tarife tercihlerinin tanınması, Topluluğun söz konusu tercihlerin tanınmasını düzenleyen menşe hükümleriyle aynı hükümlere uyulması şartına bağlıdır." denilmiştir.[18]

Bu düzenleme, "Eğer AB bir üçüncü ülke veya bölge ile imtiyazlı ticaret anlaşması yaparsa, Türkiye de aynı şekilde bu ülke ile benzer anlaşma yapabilir." anlamına gelmektedir ki, AB'nin yaptığı anlaşmalardan otomatik olarak yararlanmamız söz konusu değildir. Sadece; müzakere yapmamız öngörülmüştür. Bu bir ek imkan gibi görünse de, uygulamada işletilmemektedir. Öncelikle tek yanlı olduğundan ve AB üyesi olmadığımızdan söz konusu ülkelerle ayrıca ikili anlaşma yapmamız gerekmektedir. Kaldı ki, AB'nin tercihli sistemi dinamik bir yapı arz etmekte, bu çerçevede topluluk yeni anlaşmalar yapmakta, mevcut anlaşmaların ise yapısı değişebilmektedir.

Mesela, Türkiye-AB arasında Ortaklık Konseyi kararının imzalanmasının üzerinden 1 yıl geçmeden AB-Baltık ülkeleri ve AB-İsrail Serbest Ticaret Alanı anlaşmaları yapı değiştirerek, ortaklık anlaşmaları halini almıştır.Yine ortaklık ilişkisi perspektifinde Tunus ve Fas ile görüşmeler tamamlanmış, Mısır ile devam ettirilmektedir. Türkiye, bu ülkelere başvurmuş, benzer anlaşmalar yapma teklifinde bulunmuştur. Tunus bu talebi yerine getirmemiştir ve işi sürüncemede bırakmıştır. Çünkü Fransa, Tunus üzerinde Türkiye ile ikili anlaşma yapılmaması için baskı uygulamaktadır. Tunus'un Fransa, dolayısıyla AB ile menfaati daha fazla olduğundan bu baskılar sonuç vermektedir. Anlaşma yapılamadığı için de, Türk ürünleri Tunus başta olmak üzere Kuzey Afrika ülkelerine vergili girmektedir. Çünkü bu ülkeler, Türk menşeli ürünlere yüzde 10 civarında gümrük vergisi uygulamaktadırlar. Ama bu ülke malları gümrüksüz olarak AB üzerinden Türkiye'ye girebilmektedir. Türkiye bu pazarlarda, vergisiz AB ürünleri ile rekabet edemez hale gelmiştir. AB aynı dönemde kendi dışındaki birçok ülkeye de Türkiye'ye sağladığı gümrük indirimini uygulamıştır. Yani özel bir imtiyazımız bulunmamaktadır, daha açıkçası üçüncü ülkelerle aynı konumda tutulmaktayız. Oysa ki, aynı konumda olduğumuz üçüncü ülkeler, AB ile ilişkilerinde ne ortak üye veya aday ülke statüsündedir ve ne de Türkiye'nin AB'ye verdiği imtiyazları vermişlerdir. Karşılıklı haklar açısından Kuzey Afrika ülkelerinin gerisine düştüğümüz bir gerçektir. Kaldı ki, Gümrük Birliği Anlaşmasının

---

[18] T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (Gümrük Birliği Kararı), http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/gumrukb.turkce.htm

imzalanmasından önce zaten AB ile ticari bütünleşme içindeydik. Ama AB'nin karar ve yönlendirmelerine bağlı olmadığımızdan, dış ticaret politikamızda tamamen bağımsızdık.

Gümrük Birliği ile ülkemizin, AB dışındaki tüm ülkelerle ilişkilerinin de ipotek altına alındığını belirtmiştik. Prof. Dr. Erol Manisalı, bu durumu şöyle bir örnekle açıklamaktadır:

AB, Tunus ile imtiyazlı ticaret anlaşması yapmıştır. Sanayi ürünleri gümrüksüz dolaşmaktadır. AB, üçüncü bir ülkeye mesela Irak ya da Japonya'ya ticari ambargo uygularsa Türkiye buna uymak zorunda kalacaktır. Ama Tunus'un böyle bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. AB bugüne kadar 24 ülke ile tercihli anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar 9 ülke ile ortaklık, 8 ülke ile serbest ticaret ve 7 ülke ile de işbirliği niteliğindedir. Türkiye, bu anlaşmaların hiçbirinin yapılmasında yoktur ama Gümrük Birliği ile bu anlaşmalardaki esasların yükümlülüğünü 5 yıl içinde üstlenmeyi kabul etmiştir.[19]

Söz konusu anlaşmalar içinde ülkemizin milli çıkarları ile ters düşenler olması da ihtimal dahilindedir. Nitekim AB, Kıbrıs Rum Yönetimi ile ticaret anlaşması imzalamıştır. Ortaklık Konseyi'nin 1/95 Sayılı Kararı'nın 16. Maddesi'ne göre Türkiye de kademeli olarak, 5 yıl içinde Kıbrıs Rum Yönetimi ile gümrüklerini sıfıra indirecektir. Bunun için karşılıklı müzakere yapılması gerekmektedir. Ancak Türkiye, bugüne kadar AB'nin Kıbrıs Rum Yönetimi ile yaptığı anlaşmayı üstlenmemiştir. AB, kendi ekonomik çıkarlarını düşünerek özellikle Kuzey Afrika ve Amerika ülkeleri ile yaptığı tercihli anlaşmalardan yararlanmamızı çeşitli yollarla engellerken, Kıbrıs Rum Yönetimi ile yaptığı anlaşmayı üstlenmemizi ısrarla istemektedir. Nitekim AB, Kıbrıs Rum Kesimi ile anlaşma yapmamızı 2001 İlerleme Raporu'na taşımış ve baskı yapmaya başlamıştır. Görüldüğü gibi AB burada da çifte standartlı davranmakta, Gümrük Birliği'ne siyasi yaklaşımını sürdürmekte, tercihli anlaşmayı imzalatarak, ilk etapta ticari de olsa Türkiye'nin, Rum Kesimini tanımasının yolunu açmaya çalışmaktadır.

Prof. Manisalı'nın "Avrupa Çıkmazı" isimli kitabında yaptığı değerlendirmeye göre, mesela AB'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerine yönelik düzenlemeler kapsamında ileride Azerbaycan ile Ermenistan arasında yeni bir ihtilaf çıktığında AB, Azerbaycan'a ticari ambargo koyduğu takdirde,Türkiye'nin buna da uyması gerekecektir. Kaldı ki, Avrupa Parlamentosu, 2002'de onayladığı "Kafkasya Raporu"nda, Türkiye'nin Ermenistan'a uyguladığı ambargoyu kaldırmasını istemiştir. AP, GB

[19] Erol Manisalý, Avrupa Çýkmazý,1.Basým/Þubat 2000
Türkiye-Avrupa Birliði Ýliþkileri (sf. 103-113)

anlaşmasından cesaret almış olmalı ki, açıkça dış politikamıza müdahale anlamına gelen böyle bir talepte bulunulabilmiştir.

AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nce hazırlanan "AB-Türkiye Gümrük Birliği- Refah İçinde Birlikte" başlıklı çalışma raporunda, üçüncü ülkelere yönelik ortak ticaret politikası anlatılırken, karar mekanizmasında bulunmadığımız AB'nin bu konuda aldığı kararlara uyma mecburiyetimiz, açıkça şöyle ifade edilmiştir:

"Anlaşmaya göre, Türkiye bağımsız olarak veya AB'nin rızası olmaksızın, kendi tarifelerini Ortak Gümrük Tarifesi'nin altına indirme veya başka herhangi bir şekilde değiştirme hakkına sahip olmayacaktır. Ancak Ortak Gümrük Tarifesi'ni değiştirmek, gümrük vergilerini askıya almak veya yeniden uygulamaya koymak ise Topluluk tarafından alınan kararlar ve tarife, kotalar veya fiyat tavanları ile ilgili olarak alınan kararlar hakkında Türkiye'ye bilgi verilecek ve bu amaçla kurulmuş olan GB Ortaklık Komitesi içinde önceden istişarelerde bulunulacaktır."[20]

Aynı raporda, **"**Tercihli ticaret sistemleriyle ilgili olarak, Türkiye'nin GB kararı gereğince, kendilerini Topluluk'la bağlayan bir anlaşma yapmamış ülkeler ile tercihli ticaret anlaşmaları müzakere etmekten kaçınması gerektiği" de kaydedilerek, "Türkiye, 45 farklı ülkeden gelen tekstil ve giyim ürünleri üzerine uygulanan AB'nin kota ve gözetim tedbirlerini benimsemelidir." uyarısı yapılmıştır.

Üçüncü ülkelerle ilişkileri konusunda AB adayı Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin durumuna da göz atmak istiyoruz. Mesela, AB, Birleşik Devletler Topluluğu'na "Üçgen Operasyonları" adı altında toplam 2 milyar Euro tahsis etmiştir. Bu kaynağın, topluluk ve eski doğu bloku ülkeleri (Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Letonya, Litvanya, Estonya ve eski Yugoslavya) mallarının satın alınmasında kullanılması istenmiştir. Ancak Doğu Avrupa ülkeleri AB'ye başvurarak, özellikle Comecon'un çökmesinden sonra Sovyetler Birliği'ne olan geleneksel tarım ürünleri ihracatının durma noktasına geldiğini, ticari engeller sebebiyle bu ürünleri Topluluğa da satamadıklarını bildirmişler ve bu krediden yararlanma imkanı istemişlerdir. Topluluk üretici ve ihracatçılarının büyük tepkisine rağmen AB Komisyonu, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'nın kredi kapsamına alınmasını kabul etmişlerdir.[21] Görüldüğü gibi AB, istediği takdirde aday ülkelerin taleplerini dikkate almakta, üçüncü ülkelerle olan sıkıntılarını gidermek için gerekirse kredi verebilmektedir.

[20] AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği, ***"AB-Türkiye Gümrük Birliði- Refah Ýçinde Birlikte Çalýþma",*** s.3, http://www.deltur.cec.eu.int/abrefah.rtf,
[21] Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Avrupa Birliði ve Türkiye, Ekim 1999*

GB’NÝN TEKSTÝL SEKTÖRÜMÜZE ETKÝLERÝ

Gümrük Birliği Anlaşması, geçen 5 yıllık süre zarfında tekstil başta olmak üzere birçok sektörümüzü olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim 1995 yılında AB ülkelerine tekstil ihracatımız yüzde 28 oranındayken, 1996’da yüzde 4, 1997’de yüzde 6, 1998’de yüzde 10, 1999’da yüzde 3 olmuştur.[22]

Ülkemizin lokomotif sektörlerinden olan tekstil, ihracatımızda yüzde 37-40’lık bir paya sahiptir ve bunun yüzde 65’i AB pazarına yapılmaktadır. Adeta ihracatımızı yönlendiren tek üründür. Bu büyüklük, toplam ihracatımızı, iç ve dış ekonomik dengelerimizi etkileyen bir orandır.

AB’nin ülkemize tekstil ve konfeksiyon ihracatında uyguladığı miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır. Ancak uygulanan bazı politikalar, hem bu sektörün Gümrük Birliği’nden aradığını bulamamasına yol açmış, hem de gelecekte ciddi tehlikelerle karşı karşıya bırakılmıştır. Mesela Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya tekstilde rakibimiz durumundadır. Birkaç yıl içinde üyeliğe alınacak olan bu ülkeler, AB’nin tüm karar mekanizmalarında söz sahibi olacaklardır. Türkiye ise AB kapısında beklemeye devam ederek, tekstilde bu ülkelerle rekabet etmeye çalışacaktır. AB’nin üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret anlaşmaları ise başta tekstil olmak üzere tüm sektörlerimizi etkileyen en önemli konudur. AB’nin, tekstil ve konfeksiyon sektöründe sıfır kota, sıfır gümrük politikasını öne çekmesi tekstilde büyük bir durgunluğa yol açmıştır. Mesela, 1996-2000 yılları arasında tekstilde AB’ye ihracatımız yüzde 20 artarken, tekstil konfeksiyon ithalatımızda yüzde 75 oranında artış olmuştur. Böylece Gümrük Birliği bu sektörde sadece AB lehine çalışmıştır. Gümrük Birliği ortaklığına rağmen AB, pamuk ipliği ihracatımızda bile asgari fiyat uygulanmasını talep etmekte, işlenmiş birçok gıda ve tarım ürünümüze Kuzey Afrika, Doğu Avrupa, Orta Asya ve Suriye gibi ülkelere uygulamadığı sınırlamaları getirmektedir. AB, Türkiye’den herhangi bir görüş sormadan Meksika ile de bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma ile, Türk tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin Meksika’ya AB üzerinden gümrüksüz ve kotasız girmesi engellenmiş, ama Meksika’nın tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin AB üzerinden Türkiye’ye rahatça girmesine göz yumulmuştur.[23]

Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası Yöneticilerinin 28 Kasım 2001 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’i ziyaretinde de, sektörün sorunları dile getirilirken, “Gümrük Birliği Antlaşması’nın Türkiye’nin aleyhine bir seyir izlemesi, AB ile aramızdaki dış ticaret açığının gittikçe büyümesi ve AB’nin üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret antlaşmalarının, ülkemizi özellikle Uzakdoğu

---

[22] DPT, Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000

[23] *TBMM Tekstil ve Konfeksiyon Sorunlarýný Araºtýrma Komisyonu Raporu,* Nisan 2001; Türkiye Tekstil Sanayii Ýþverenleri Sendikasý, *Ulusal Ýstikrar Programý ve 2000’li Yýllarda Tekstilde Dýþ Rekabet Semineri*, bildiriler, 21-25 Nisan 2001

ithalatı karşısında (açık pazar) durumuna getirmesinin denetim ve disiplin altına alınamayan ithalatın bin bir emekle ve 150 milyar doların üzerinde yatırımla gerçekleştirilen tekstil işletmelerini kapanma noktasına ittiği" anlatılmıştır.[24]

En önemlisi de ABD'nin tekstil ürünlerimize uyguladığı kotadır. AB ülkeleri, ABD'ne yüzde 9 gümrük vergisi ödeyerek, ihracat yapabildikleri halde, Türk ihracatçısı yüzde 17-23 arasında bir vergi ödemek zorundadır. Bu haksız bir uygulamadır. Çünkü GATT'ın 24. Maddesi'ne göre, Türkiye, tekstil ve giyim ticaretiyle ilgili anlaşmalar ve düzenlemeler dahil olmak üzere tekstil sektöründe AB'nin ticaret politikasıyla aynı politikayı uygulama hakkını kazanmıştır. Ayrıca AB'nin de Türkiye'nin bu amaca ulaşması için gerekli işbirliğini sağlama görevi vardır. Buna göre, sözkonusu kotaların Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne dahil olmasıyla 1996 yılında kaldırılması ve bize de AB'ye uygulanan gümrük tarifelerinin uygulanması gerekiyordu. 5 yıldır gasp edilen bu hakkımız 11 Eylül saldırısından sonra tümüyle stratejik sebeplerle adeta bir lütuf gibi hatırlanmıştır. Ancak daha sonra gündemden çıkarılmış, ABD ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Türkiye'de kurulması düşünülen Nitelikli Sanayi Bölgeleri kapsamına tekstil sektörünün alınmaması için büyük bir direnç gösterilmiştir. Oysa ABD'nin İsrail ve Ürdün ile kurduğu benzer nitelikli bölgeler için böyle bir sınırlama söz konusu değildir.

Öte yandan, 1 Ocak 1995'de kurulan ve Türkiye'nin de aynı tarihte üye olduğu Dünya Ticaret Örgütü'nün belirlediği ve çeşitli sektörlerde aşamalı olarak devreye soktuğu ticarette serbestleştirme politikaları kapsamında tekstildeki kotaların birkaç yıl içinde tümüyle kalkacak olması bu sektörümüzü AB içinde de risklerle karşı karşıya bırakacaktır. Kotaların kalkması üçüncü ülkelerin (Çin, Hindistan,Pakistan, Avustralya, Tayland, Filipinler) AB'de pazar payını arttıracağı için GB'nin hiçbir önemi kalmayacak, bu da doğrudan Türk tekstilini etkileyecektir. Benzer gelişmeler, diğer sanayi ürünlerinin yanısıra, tarım ve hizmet ürünleri ile fikri mülkiyet gibi DTÖ kapsamındaki tüm alanlarda yaşanacaktır. Bu sebeple Türkiye'nin en azından DTÖ kuralları yürürlüğe girene kadar geçecek süreyi daha fazla heba etmemesi için başta tekstil sektörü olmak üzere, AB ile Gümrük Birliği ilişkisini yeniden gözden geçirmesi zorunlu hale gelmiştir. Burada çok önemli bir diğer husus, Gümrük Birliği anlaşmasının, Dünya Ticaret Örgütü'nün sağladığı avantajlardan yararlanmamızı engellemesidir. Şöyle ki; Türkiye, DTÖ içinde gelişme yolundaki ülke statüsünde değerlendirilmektedir ve bu statüdeki ülkelere sağlanan kolaylıklar bulunmaktadır. Ne var ki, AB ile olan ilişkilerimizde benzer kolaylıklar olmadığı gibi, GB Anlaşmasına uymamız gerektiğinden Türkiye bu avantajların bir çoğunu kullanamamaktadır.

---

[24] *TEKSTÝL* Dergisi, Kasım 2001

Gerçekte, tekstil sektörünün karşılaşacağı tehlikeler başından itibaren biliniyordu. Nitekim, 1994 yılında AB Komisyonu için Türkiye raporunu hazırlayan Sir Leon Bretton aynen şöyle demiştir:

"Türkiye'nin Gümrük Birliği sistemi içine dahil edilmesinin AB açısından bir riski yoktur. En duyarlı olduğumuz tekstil konusunda da elimizde ekonomik gerekli araçlar vardır."[25]

[25] Erol Manisalı, *Türkiye Tekstil Sanayi Ýþverenleri Sendikasý'nýn Ulusal Ýstikrar Programý ve 2000'li Yýllarda Tekstilde Dýþ Rekabet Semineri'nde sunduðu bildiri*, 21-25 Nisan 2001

BÖLÜM II

AVRUPA NE DÝYOR?

AVRUPA PARLAMENTOSU NEDEN ONAYLADI?

Gümrük Birliği uygulamalarının Türkiye muhasebesini kar-zarar haneleri ile ele aldıktan sonra bu ilişkinin AB açısından sonuçlarına yer vermek istiyoruz.

Gümrük Birliği Anlaşmasının ilk 9 ayı Avrupa Parlamentosu'nda detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Parlamento'nun 18 Eylül 1996 tarihli Strasburg toplantısında yaşanan tartışmalar, tümüyle siyasi sebeplerle (demokratikleşme, insan hakları, Kıbrıs ve Kürt sorunları) Türkiye ile Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına karar verildiğini ortaya çıkarmıştır. Yine bu tartışmalar, Gümrük Birliği'nin tümüyle AB'nin lehine işlediğini ve Türkiye'ye yapılması gereken mali yardımların Yunan vetosuna değil, doğrudan AB'ye takıldığını göstermiştir. İtiraf niteliğindeki bu tartışmalardan bazı bölümler şöyledir:

Konsey Dönem Başkanı Mitchell: AB'nin sağladığı en yakın ortaklık şekillerinden biri Gümrük Birliği'dir. Esasen ekonomik bir anlaşma niteliğinde olmakla beraber Gümrük Birliği'nin potansiyel faydaları ekonomik alanların çok daha ötesine uzanır. GB aracılığıyla kamçılanması beklenen ekonomik kalkınma Türkiye'de dahili reformların hızlanması için uygun bir ortamın yaratılmasına katkıda bulunacaktır. Konseyimiz, GB için onay verildiğinde Avrupa Parlamentosu'nun talebi uyarınca Türkiye'deki insan hakları durumu ve demokratik gelişmeleri izlemeye devam etmiştir. Türkiye ile AB arasındaki yakınlaşmanın temelinde hukukun üstünlüğü ve temel haklara uymanın yattığını Türkiye'deki yetkililere açıklamayı sürdürmüştür. Türkiye'nin sanayi sektörünü GB'nin getirdiği yeni rekabet ortamına uyum sağlayacak şekilde güçlendirmesine yönelik ek bir önlem olan özel mali mevzuatın resmi onayı ise henüz gerçekleşmemiştir. Bu yılın başlarında parlamento tarafından kabul edilen mevzuat tasarısı Türkiye'ye 5 yıllık bir döneme yayılmış olarak 375 milyon ECU tutarında bir mali yardım yapılmasını öngörmektedir.

Van Den Broek(Komisyon üyesi):İlk olarak 1996'dan beri yürürlükte olan GB'yi ele alacak olursak, şu ana kadar denetleyebildiğimiz kadarıyla, hiçbir önemli aksama olmadan devam etmektedir. Çıkan sorunlar da karşılıklı uzmanlar tarafından anlayışla çözülmektedir. AB'nin Türkiye'ye ihracatı önemli ölçüde artmıştır.

Türkiye'den yapılan ithalatta da artma gözlenmektedir. Bu arada bunun ekonomik faktörlere etkisini saptamak şu dönemde zor olacaktır. Ancak GB'nin özellikle Türk ulusal bütçesine getirmesi beklenen dezavantajlar, gümrüklerden elde edilen gelirin büyük ölçüde azalması ve bunun zaten zor durumda olan Türk ekonomisine getirdiği sonuçlarla birlikte kendisini hissettirmektedir. 6 Mart 1995'teki GB anlaşmasına ait mali destek, hibe şeklindeki 375 milyon ECU'luk özel yardım ve AYB'nın 750 milyon ECU'luk bağışı*(kredi ile karýþtýrmaktadýr)* politik nedenlerden ötürü hala bloke haldedir. Aynı şey ödemeler dengesi desteği için de söz konusudur. Türkiye'ye yapılacak olan 5 mali destekten şu anda bloke edilmemiş tek bir tanesi Türkiye'nin MEDA programından istediği katkıdır.

Mc Millan-Scott (Avrupa Halk Partisi)- Avrupa için Türkiye'nin değeri büyüktür. Türkiye karlı ticari ilişkiler içinde olduğumuz ve teşvik etmek istediğimiz bir ülkedir. Ancak Avrupa Halk Partisi Grubunun görüşü, Türkiye ile parasal yardım sürecinin askıya alınması, MEDA programın bundan böyle durdurulması ancak insan hakları, demokratikleşme ve sivil toplumun geliştirilmesi alanlarına kaynak tahsis edilmesidir.

Dupuıs (Avrupa Radikal İttifak Grubu): Genel olarak AB'nin Türkiye'ye karşı tutumunda beni rahatsız eden bazı şeyler var. İktisadi açıdan biliyoruz ki, bu anlaşmalardan asıl yarar sağlayan taraf AB'dir. Aslında açık olan şu ki, AB'nin Türkiye'ye karşı gerçek bir politikası yok ve böyle bir istek de yok. Çünkü bunun bedelini ödemek istemiyor. Bu iki yüzlülüğe bir son vermek lazım. İstediğimizi açık olarak söylemeliyiz ve bedeline katlanmalıyız. O zaman Türkiye'de demokrasinin işleyişi ve insan haklarına saygı konusundaki isteklerimiz anlamlı olacaktır.

Stirbois (Bağımsız) : Bu anlaşmanın çok ciddi bir sonucu var. Bu anlaşma Ankara Anlaşmasının 28.maddesinin de öngördüğü gibi 65 milyon Türkün Avrupa'ya entegrasyonuna kesin bir geçiştir. Yani ülkelerimizde yaşayan mevcut milyonlarca Türke 65 milyon ek bir katılım olacaktır. Lütfen hatırlayınız, Türk hükümeti Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için söz vermiştir. 20 yılı aşkın bir süreden beri Avrupalı Kıbrıs'ın üçte birini ve Avrupa'yı işgal eden Türkler bugün oralarda Kıbrıslıları öldürüyorlar. Sanıyorum hükümetlerimiz bu dehşet verici anlaşmayı ertelemekten yanalar. Hal ne olursa olsun Türkiye'ye metelik yok diyorum.

Bertenes (Avrupa Liberal, Demokratik ve Reformist Parti): 9 ay evvel,bu AP GB'yi onayladı. Demokrasi ve insan hakları alanlarındaki gelişmeleri ilerletmesi için Türkiye'ye bir teşvik ödülü vermiştik. Bu şarta bağlı geçici bir destekti. Mali protokolde yer alan fonların rezerv edilmesi ve Türkiye'ye kullandırılan MEDA fonlarının belki demokratikleşme sürecini desteklemek üzere kullanılan kısmı istisna tutularak bloke edilmesinin gerekliliği bulunmaktadır.

Konecny (Avrupa Sosyalistler Partisi): Bu, birlik üçüncü ülkelerde yeni pazarlar edinmek için ortak bir girişim midir? Eğer öyleyse Türkiye'ye karşı uyguladığımız, politika gerçekten de çok başarılıdır. Yoksa bu

Birliğin amacı yalnız AB üye devletlerinde değil, onların dışında da ortak bir Avrupa değerler sistemini derinleştirmek midir? Eğer kıstasımız bu ise o zaman hem Konsey, hem de Komisyonunun kabul etmesi gerekir ki topyekün başarısız bir Türkiye politikasının enkazı ile karşı karşıyayız. Hepimiz zamanında Bayan Çiller'in GB'ye onay isterken, köktendinciliğin yalnız bu yolla engellenebileceği görüşünü ileri sürdüğünü hatırlıyoruz..

Chanterie (Avrupa Halk Partisi): GB'nin en hassas alanları olan tekstil ve giyim sektörünün durumuna ilişkin olarak 9 ay önce yapmış olduğum konuşmayı bir kez daha hatırlatmak istiyorum. Sayın raportör elimde bu sektörün sorumlularından almış olduğum mektuplar var. Bu mektuplarda Türkiye'nin AB'den tekstil ürünleri ithalatını yavaşlatma girişimlerinde bulunduğu belirtiliyor. Size soruyorum; bugün yapmış olduğumuz öneri çerçevesinde GB'nin 1 ay içinde tekrar normal bir şekilde işlemeye başlayacağını garanti edebilir misiniz? Bu konuda ciddi şüpheler var.

Caudron (Avrupa Sosyalistler Partisi): 1 yıl önce 1995 sonunda Türkiye'deki seçimlerin arifesinde, GB'yi kabul etmemizi isteyen ikna edici mucizevi bir makine çalışmaya başladı. Devlet başkanlarının girişimleri, hükümetlerin baskıları, telefonlar, insan hakları konusunda ve Kürtlere demokrasi konularında üst üste verilen sözler, hatta Kıbrıs'ta barış. Ve gürz gibi bir nihai argüman; eğer GB kabul edilmez ise İslamcılar iktidara gelecekler. GB'yi ve daha bir çoğunu eli ayağı bağlı olarak onayladık. Açıktır ki, bugün AP'nin onayını verdiği dönemdeki politik şartlar mevcut değildir. Tüm bunlar artık sözkonusu edilmeli ve Avrupa mali protokolden kaynaklanan ve MEDA programı çerçevesinde öngörülen kredi paketini dondurmalıdır. Komisyon GB'yi gündeme getiren şartları da incelemelidir.[26]

AB KOMİSYONU RAPORLARI

AB'nin Gümrük Birliği'ni siyasi bir araç olarak gördüğü ve kullandığına ilişkin çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bunlardan biri de AB Komisyonu'nun Gümrük Birliği'nin gelişimini takip için hazırladığı raporlardır. Avrupa Parlamentosu, Gümrük Birliği'ne onay vermeden önce Avrupa Komisyonu'nun her yıl, Türkiye ile ilişkilerin gelişimi konusunda bir rapor hazırlanmasını talep etmişti. İşte bu raporlardan ilki 1996 yılı içinde hazırlanmış, 1997 yılında hazırlanması gereken ikinci rapor ise Ajanda 2000 çalışmaları gerekçe gösterilerek ertelenmiştir. Ancak Mart 1998'de hazırlanabilen söz konusu rapor, adaylık başvurumuzun ikinci kez reddedildiği 1997 Lüksemburg Zirvesi Kararları ve Komisyon'un Türkiye Stratejisi ile birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye ile ilişkilerin götürülmek istendiği doğrultu hakkında önemli ipuçları vermiştir.[27] Çünkü hemen

---

[26] *ÝKV'nin toplantý tutanaklarý gayrý resmi tercümesi*

[27] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.19, Türkiye-AB İlişkilerinin Gümrük Birliği Sürecindeki Gelişimi Konusunda Komisyon Raporu, http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul19.htm; http://www.europa.eu.int

başlangıçta, bu belgenin Türkiye'de Gümrük Birliği'nin uygulanışının yanısıra, demokratik reform süreci ile insan haklarının durumu hakkında yıllık bir Rapor mahiyetinde olduğu belirtilmiştir.

İlk bölümde, 2 yıllık Gümrük Birliği uygulaması değerlendirilerek, daha çok AB'nin menfaatlerine yönelik alanlardaki çeşitli aksamalara işaret edildikten sonra şu önemli tespit yapılmıştır:

"Gümrük Birliği'nin ekonomik etkileri bakımından 1996 verilerine göre Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden bu yana Topluluk ile Türkiye ticaret hacminde büyük bir artış olmuştur. Topluluğun Türkiye'ye ihracatı 13 milyar Euro'dan 18 milyar Euro'ya (%36'lık artış), Türkiye'den yaptığı ithalat ise 9 milyar Euro'dan 10 milyar Euro'ya (%10'luk artış) yükselmiştir. Topluluk lehine olan ticari denge, 4 milyar'dan 8 milyar Euro'ya çıkmıştır. 1996'da Türkiye'nin Topluluk'tan yaptığı ithalattaki net artış, Türk ekonomisinin uzun dönemdeki büyümesini sürdürebilmek için artan sermaye malları ihtiyacının karşılanmasından kaynaklanmıştır. Topluluk'tan yapılan tüketim malları ithalatına ait veriler önemli bir artışa işaret etmemektedir. Önemli olan diğer bir husus da Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisinde önemli büyüme, Avrupa ekonomisinde ise yavaşlama yaşanan bir evrede yürürlüğe girmesidir. Bu durum, Türkiye'nin Topluluğa yönelik ihracat performansının daha düşük olmasını kısmen açıklamaktadır. Bununla birlikte 1997'nin ilk sekiz ayına ait veriler Türkiye'nin Topluluğa olan ihracatında hafif bir düzelme olduğuna işaret etmektedir. Ancak 1997 yılı için Türkiye'nin dış ticaret açığının 1996'daki düzeyinde muhafaza edilmesi gerekmektedir. Gümrük Birliği'nin, Türk iş dünyasına olan etkileri açısından bakıldığında, Türk pazarlarında Topluluk rekabetine göreceli olarak iyi uyum sağlandığı görülmektedir."[28]

Konsey'in 6 Mart 1995 tarihindeki mali işbirliğine yönelik taahhütlerini yerine getirmesini ve 5 mali kaynağın Türkiye'nin kullanımına sunmasını da isteyen Avrupa Komisyonu, halen devam eden bu önemli sorun ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Gümrük Birliği kapsamında Türkiye'nin sanayide gerekli uyumlaştırmaları yapmasını sağlamak üzere öngörülen özel bütçe yardımı, oybirliği sağlanamadığı için Konsey'de kabul edilememiştir. Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Konsey'in Türkiye'ye 750 milyon Euro'ya kadar kredi verilmesine ilişkin çağrısına uygun olarak hareket edememiştir. Topluluk Türkiye'ye bazı şartlara bağlı olarak makro ekonomik yardımda bulunmayı da vaad etmiştir. Bu şartlar (özellikle ödemeler dengesi sorunlarının tespiti ve bir IMF programı) şimdiye dek karşılanamamıştır. MEDA Tüzüğü, Konsey'ce Temmuz 1996'da kabul edilmiş; aynı yıl Türkiye'ye KOBİ'ler, eğitim, öğretim ve sağlık konularında beş işbirliği programını finanse etmek üzere toplam 33 milyon Euro taahhüt edilmiştir. Komisyon, 1997 MEDA programı kapsamında 70,2 milyon Euro öngörmüştür. 35 seçilmiş proje çerçevesinde Türkiye'de sivil toplum ve insan haklarının güçlendirilmesi, KOBİ'lerin teşvik edilmesi, nüfusun en elverişsiz şartlarda yaşayan kesimlerinin hayat şartlarının iyileştirilmesine çalışılacaktır. Avrupa Parlamentosu'nun Eylül 1996'da aldığı tavsiye kararı neticesinde,

Türkiye'de MEDA programı 1997 bütçe yılı için başlangıçta belirlenen mali hedef doğrultusunda gerçekleştirilememiştir. Ayrıca Türkiye'nin güneydoğusunda nüfusun en yoksul kesimlerinin faydalanmasına yönelik tarımsal eğitim projesinin finanse edilmesi de ne yazık ki mümkün olmamıştır. Konsey'in taahhütleri dahilinde Yeni Akdeniz Politikası (1992-1996) kapsamında belli altyapı projelerini finanse etmek için Türkiye'nin Avrupa Yatırım Bankası kredilerinden yararlanma imkanının sağlanması da öngörülmüştür. Türkiye bu kanallardan 340 milyon Euro elde etmiştir. Mali işbirliğinin bu durumu nedeniyle 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi'nin işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin tavsiye kararı hayata geçirilememiştir. Komisyon, Türkiye ile ilişkilerin geleceğine yönelik 15 Temmuz 1997 tarihli ve Türkiye için bir Avrupa Stratejisi oluşturan Şubat 1998 tarihli Tebliğlerinde yer alan Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi ve Avrupa-Türkiye ilişkilerinin Gümrük Birliği'nin ötesinde geliştirilmesine yönelik tekliflerinin çoğunun, en azından ilk safhada, Topluluk bütçesinden destek sağlanmadıkça uygulamaya geçirilemeyeceğine işaret etmiştir. Bu çerçevede Komisyon, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin yarattığı yeni rekabet ortamında sanayiye yönelik gerekli düzenlemeleri yapabilmesi, Avrupa Birliği ile altyapı bağlarını iyileştirmesi ve Türkiye- AB ekonomileri arasındaki açığı daraltabilmesi için Gümrük Birliği'ne ilişkin özel mali düzenlemenin ivedilikle kabul edilmesi gerektiği görüşündedir."

Görüldüğü gibi kalem kalem yardımlar öngörülmüş ancak nedense hiç biri karşılanamamıştır. Oysa aynı raporda, AB'nin isteklerinin "Topluluk yardımı olmadan uygulamaya geçirilmesinin mümkün olmadığı" tespiti de yapılmıştır.

Türkiye'nin genel ekonomik göstergelerine de yer verilen raporda; "Makroekonomik istikrar da Gümrük Birliği kapsamında büyük önem taşımaktadır. Ekonomisi AB sanayiinin rekabet ortamına uyum sağlamakta olmasına rağmen, makroekonomik durum kalıcı bir istikrara kavuşturulur ve gerekli yapısal reformlar gerçekleştirilebilirse, Türkiye çok daha büyük kazanç sağlayacaktır. Gümrük Birliği neticesinde Türkiye'nin ekonomisini modernleştirme ve piyasa kurallarını topluluğunkilere yakınlaştırma şansı vardır. Ancak bunun için gereken büyük yabancı yatırımlar Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişinden bu yana beklenilen düzeyin oldukça altında kalmıştır."[29] denilmiştir.

Gerçekte Gümrük Birliği'ndeki gelişmelerin izlenmesi için hazırlanması kararlaştırılan bu raporlarda, Türkiye'nin siyasi durumu, Gümrük Birliği'nden daha çok yer bulmuştur. Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nden sonra Türkiye, AB ile siyasi diyaloğu askıya almıştı. İşte bu gelişmenin de etkisiyle hazırlanan 1998 tarihli rapordan bazı siyasi başlıklar:

- Ege Sorunu : Ege'deki durum hala gerginliğini korumaktadır. Devam eden görüş ayrılığı Türkiye'nin sadece Yunanistan ile değil AB ile olan ilişkilerini de bozmaya devam etmektedir. Gündem 2000'de

[28] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.19...
[29] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.19...

belirtilmiş olduğu üzere, Komisyon bu görüşü ve 29 Nisan 1997 AB-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin Ege'deki gerilimin ancak uluslararası hukuk ilkelerine saygı ve özellikle Uluslararası Adalet Divanı'na başvuru ile çözümlenebileceğine dair yaklaşımını paylaşmaktadır. 12-13 Aralık 1997'de toplanan Lüksemburg Zirvesi sonuçlarında da bu ilke hatırlatılmıştır.

- Kıbrıs : Komisyon Türk Kıbrıs toplumunun tam üyelik sürecine dahil olmasını sağlayacak yöntemlerin bulunabilmesini ümit etmektedir. Lüksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs Rum Yönetimi Hükümeti'nden tam üyelik müzakereleri heyetine Türk Kıbrıs toplumunun temsilcilerini dahil etmeye yönelik niyetinin somut netice vermesi talep edilmiştir. Zirve'de Dönem Başkanlığı ve Komisyon bu amaca yönelik temaslarda bulunmak üzere görevlendirilmiş olup bazı temaslar sürdürülmektedir.
- İnsan Hakları : Bir önceki rapordan bu yana geçen süreye ilişkin değerlendirme Türkiye'de insan hakları ve demokratik reform sürecinde önemli bir gelişme sağlanmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Son rapordan bu yana geçen sürede Komisyon Türkiye'de insan haklarının teşvik edilmesi ve korunmasına ilişkin olarak çalışan Türk Sivil Toplum Örgütlerine mali desteği belirgin bir şekilde artırmıştır. 3 milyon Euro'dan fazla miktarda bir meblağ 30 civarında projenin finanse edilmesi için taahhüt edilmiştir. Bu projeler şu öncelikli konular arasından seçilmiştir: kadınların statüsü, çocuk hakları ve korunması, bilgi, eğitim ve öğretim, sivil toplum örgütlerinin yönetim kapasitelerinin iyileştirilmesi ve işkenceye maruz kalanların rehabilitasyonu. Bu çerçevede, Komisyon yardımından yararlanacak kurumlar arasında Umut Vakfı, Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği, Türk Demokrasi Vakfı, Yerel Yönetimler ve Demokrasi için Dünya Akademisi, Antalya Barosu ve Helsinki Yurttaşlar Asamblesi'nin Türkiye kolu bulunmaktadır.[30]

Temel mali yardım kalemlerini çeşitli bahanelerle vermeyen AB'nin sivil toplum örgütlerine bu özel ilgisi gerçekten dikkat çekicidir. Desteklemek için bizzat tespit ettiği bu örgütler ayrıca bir değerlendirme konusudur. AB'nin ciddi anlamda sıkıntı yaratan bu yaklaşımı ileride detaylı olarak ele alınacaktır. Ancak ne yapılırsa yapılsan, AB Sivil Toplum Örgütleri konusundaki bu politikasından asla vazgeçmeyecektir.

Avrupa Komisyonu'nun raporu şöyle "sonuç"landırılmıştır:

"Komisyon 15 Temmuz 1997'de kabul edilen Gündem 2000'de Türkiye'nin ekonomik ve siyasi durumunu tanımlamıştır. Gündem 2000'de yapılan değerlendirmeden çıkan sonuç; Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi sorunlarını çözümlemede ve AB ile sıkı bağlar oluşturmada desteklemeye devam etmesi gerektiğidir. Ortaklık Anlaşması ve Gümrük Birliği, Türkiye'deki demokratikleşme süreci, Yunanistan ile kalıcı iyi komşuluk ilişkileri ve Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir çözümün tamamlanmasına paralel olarak gelişmesi gereken, artan düzeyde yakın siyasi ve ekonomik işbirliğini oluşturmak için temel sağlamaktadır. Siyasi ve ekonomik şartların Türkiye ile üyelik müzakerelerinin öngörülmesini sağlayacak şekilde tatmin edici olmadığı kabul

edilmekle birlikte Konsey, Türkiye'yi her açıdan Avrupa Birliği'ne yakınlaştırarak, tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji belirlemenin önemli olduğu görüşüne varmıştır. Konsey, Komisyon'un bu amaca yönelik olarak öneri sunmasını istemiştir. Komisyon ise buna uygun olarak Mart 1998'de Türkiye için bir Avrupa stratejisinin uygulanmasını hedefleyen tebliğini kabul etmiştir."[31]

Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne yakınlaştıracağı iddiasıyla hazırlandığı belirtilen sözkonusu Avrupa stratejisi de tümüyle Gümrük Birliği'nin "geliştirilmesi ve derinleştirilmesi" ile ilgili olmuştur.

MAC MİLLAN SCOTT RAPORU

Gümrük Birliği uygulamasının ilk yılları sonuçlarına ilişkin tespitler ve bunun sonucunda alınması düşünülen kararlara ait bir diğer önemli belge de, Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nun, Ekim 1998'de görüşerek, kabul ettiği **"**TÜRKİYE İLE GÜMRÜK BİRLİĞİ**"** konulu rapordur. McMillan Scott Raporu'nun ana başlığı Gümrük Birliği olduğu halde, Avrupa Parlamentosu, bu rapora dayanarak aldığı kararların hemen her satırına siyasi talepler yerleştirmiştir. Sözkonusu kararlar şöyledir:

1- Gümrük Birliği'nin genel olarak tatminkâr bir şekilde işlemekte olduğu konusunda Komisyon ile aynı fikirde olup, onun sonuçlarından biri olan, AB ve Türkiye arasında artan ticaretin dengelenmesi yönündeki en son gelişmeleri memnuniyetle karşılamakta;

2- Türk toplumunun, sosyal açıdan, AT-Türkiye Gümrük Birliği Anlaşması'ndan nasıl etkilendiğini izlemesi için Komisyon'a çağrıda bulunmakta;

3- Türkiye'nin imzacı olarak katıldığı uluslararası anlaşmalar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi temelinde, insan haklarıyla, azınlık haklarıyla, temel özgürlüklere saygı gösterilmesiyle, herkes için ifade özgürlüğü hakkıyla ve Silahlı Kuvvetlerin ülkenin siyasi otoritelerine karşı sorumlu olmasıyla ilgili anayasal güvenceler dahil, Gümrük Birliği anlaşması imzalandığında Türk makamlarınca yapılmış olan vaadleri yerine getirecek ve ülkeyi AB standartlarına yaklaştıracak olan, demokrasi ve insan hakları alanlarında iyileşmeler sağlanmasına yönelik Türk sivil toplumundan gelen teklifleri desteklediğini tekrar ifade etmekte;

4- Türkiye'yi, bütün diğer başvuran ülkeler gibi, Kopenhag kriterleri ışığında inceleyeceğini belirtmekte;

5- Ortaklık Anlaşması'nda öngörülen ve kısa süre önce çalışmalarına yeniden başlamış olan organlar – Ortaklık Konseyi ve Karma Parlamento Komisyonu – yoluyla yapıcı diyalog arama çabalarına tam desteğini vermekte; bu çerçevede, Avrupa Parlamentosu ile Türk siyasi partileri, vakıfları ve sivil toplum kuruluşları arasında temasların teşvik edilmesini desteklemekte;

---

[30] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.19...
[31] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.19...

6- Gümrük Birliği'ni sağlamlaştırmayı ve Avrupa-Türkiye ilişkilerini Gümrük Birliği'nin ötesinde geliştirmeyi hedefleyen tekliflerin çoğunun, en azından başlangıç aşamasında, Avrupa Birliği bütçesinden bir katkı olmaksızın uygulanamayacağı şeklindeki Komisyon'un gözlemlerini kaydetmekte;

7- Ayrıca, ticari ilişkilerdeki büyük ve sürekli dengesizliği ortadan kaldırmaya, ekonomisini uyarlamaya ve yeniden yapılandırmaya yönelik çabalarında Türkiye'ye yardım etme gereğine değinerek; Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı Kararı temelinde, enerji çevre, mesleki eğitim ve kamu yönetimi reformu gibi bazı öncelikli sektörlerde mali işbirliği yönünde çaba gösterilmesi gerektiğini düşünmekte;

8- Türkiye'yi tecrit edecek ve böylece onun siyasi sisteminde, yaşama şartlarında insan hakları durumunda herhangi bir iyileşmeyi engelleyecek tedbirleri dışlaması için Komisyon'a çağrıda bulunmakta;

9- Kıbrıs'ta iki bölgeli, iki toplumlu bir federasyon konusunda BM kararları ve zirve anlaşmaları temelinde toplumlararası müzakerelerin yeniden başlamasına yardım etmesi ve adanın askerden arındırılması sürecini iyileştirmek amacıyla Kıbrıs'tan askeri kuvvet çekme yönünde somut adımlar atması için Türkiye'ye çağrıda bulunmakta;

10- Aşağıdaki hususların önemi üzerinde Komisyon ile tam olarak aynı fikirde olduğunu belirtmekte:

- Demokratikleşmenin sürdürülmesi, insan haklarının korunması ve Silahlı Kuvvetlerin siyasi denetiminin tesis edilmesi;
- Yunanistan ve Türkiye arasında ve Türkiye ile tüm komşuları arasında iyi komşuluk ilişkileri tesis edilmesi;
- Kardak adası ve kıta sahanlığının belirlenmesi konuları başta olmak üzere, Ege'deki ihtilafların çözümünde uluslararası hukuk ilkelerine saygı gösterilmesi;
- Kıbrıs sorununa, her iki toplumun kültürel ve siyasi kimliklerine saygı gösteren ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler kararlarını benimsemesini ve aracılık tekliflerini kabul etmesini içeren bir çözüm bulunması;

11- Güneydoğudaki çatışmanın ancak siyasi yoldan çözülebileceği görüşünü tekrar ifade etmekte ve Kürt kimliğinin yasal olarak tanınmasını sağlamaya yönelik tekliflere ve taraflar arasında diyalog ve müzakereyi teşvik edebilecek ulusal ve uluslararası girişimleri destekleyerek; bir ateşkes ihtiyacına işaret etmekte ve Türk makamlarını, Kürt sorununa müzakereye dayalı barışçıl siyasi bir çözüm aramaya davet etmekte; ve

12- Türkiye'nin Kuzey Irak topraklarında gerçekleştirdiği harekatları kınayarak, PKK terörüyle mücadele ihtiyacının uluslararası sınırların ihlalini haklı kılmadığına inanmakta; sorunun hukukun üstünlüğüne ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere saygı temelinde çözülmesi gerektiğini ifade etmektedir.[32]

---

[32] Avrupa Parlamentosu'nda Ekim 1998'de Kabul Edilen "Türkiye ile Gümrük Birliği" konulu raporun (McMillan Scott Raporu) Geniş Özeti, İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.28, http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul28.htm

Görüldüğü gibi AB, Gümrük Birliği'nin işleyişinden duyduğu memnuniyeti gizlememiş ve en azından başlangıç aşamasında AB bütçesinden katkı yapılmadan diğer isteklerinin Türkiye tarafından karşılanamayacağı konusunda görüş bildirmiştir. Ancak bunun için somut bir teklifte bulunulmazken, insan hakları, Kıbrıs, Ege ve Güneydoğu konuları siyasi şart olarak bir kez daha ve daha sert bir üslupla gündeme getirilmiştir.

GÜNDEM 2000'DE TÜRKİYE

AB'nin 16 Temmuz 1997'de hazırladığı ve aday ülkelere perspektif verdiği Gündem 2000 adlı raporda, aday ülkeler arasında gösterilmeyen Türkiye ayrı bir başlık altında değerlendirilirken, yine ilişkiler Gümrük Birliği ile sınırlandırılmış ve ilişkinin bu çerçevede geliştirileceği bildirilmiştir. Ancak, bu da yine "Yunanistan ile ilişkilerin düzeltilmesi, uluslararası hukuk ilkelerine uyulması, insan haklarının uluslararası platformda kabul edilebilir düzeye getirilmesi, terörizmle mücadelede insan hakları ve hukuk devleti kurallarına uyulması ile Kıbrıs konusunun çözümü için çaba gösterilmesi" gibi siyasi şartlara bağlanmıştır.[33]

Gündem 2000 Raporu'nun hazırlanmasında esas alınan AB Komisyonu Raporunda, "Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile Türk ekonomisinin dünyanın dışa en açık ekonomilerinden biri haline geldiği, AB'nin Türk dış ticaretindeki payının arttığı ve AB'nin Türkiye'nin dışa açılmasından en fazla yarar sağlayan ortak konumuna geldiği" açıkça ifade edilmiştir. Gelecek yıllar içinde Türkiye'nin AB'nin en önemli 4 veya 5'inci ortağı olması beklentisinin de yer aldığı Komisyon raporunda, Yunanistan'ın, Türk pazarının topluluk mallarına açılmasından en fazla yarar sağlayan AB ülkelerinden birisi olduğu vurgulanmıştır.[34] Aynı raporda, Türkiye'nin gerçekte büyük miktarlarda olan Gümrük Birliği'nden kaynaklanan dış ticaret açığının nasıl "sorun teşkil etmediği" ve Türk sanayiinin durumu da de şöyle anlatılmıştır.

"Türkiye'nin dış ticaret açığı, 1985-1995 döneminde hacmi dörde katlanan turizm, bavul ticareti veya portföy yatırımları gibi ödemeler dengesinde kriz yaşanmasını önleyen etkenler sayesinde, çok önemli bir sorun teşkil etmemektedir. Otomobil sektörü dışındaki Türk sanayii, Gümrük Birliği'nin tamamlanması sonrasında oluşan rekabet ortamına dayanıklılık göstermektedir. Türk sanayii Gümrük Birliği'nin meyvelerini önümüzdeki birkaç yıl içinde toplamaya başlayacaktır. Türk sanayiine AB tarafından sağlanan mali ve teknolojik destek, AB sanayiine de yarar sağlayacaktır."[35]

---

[33] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni, No.4, http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul4.htm; http://www.europarl.eu.int/enlargement

[34] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.2, AB Komisyonunun 16-17 Mart 1997 tarihinde Appeldoorn'da yapılan gayriresmi Bakanlar Konseyi tarafından kendisine verilen talimat üzerine hazırladığı "Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin rapor, http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul2.htm

[35] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.2

Gündem 2000 Raporunda Türk sanayi sektörünün yeni rekabet ortamına uyumu için mali yardımın zorunlu olduğu da belirtilmiş ancak daha önceden taahhüt edilen mali yardımlar kapsamında bulunan MEDA fonlarından yararlandırma yeni bir paketmiş gibi sunulmuştur. Bu, AB'nin kendisine ait yükümlülüklerde gerekirse ne kadar ciddiyetsiz davranabildiğine bir başka örnek olmuştur.

Aynı raporda, Türkiye ile ekonomik ilişkinin geliştirilmesi için bazı tekliflere de yer verilmiştir. Bu tekliflerden bazıları şöyledir:

- İstikrarlı bir makroekonomik politika ve sosyal güvenlik, tarım, özelleştirme alanlarındaki yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve altyapı, bilgi toplumu, enerji ve insan kaynaklarının gelişimi için Makroekonomik Diyalog'un yeniden başlatılması ve bu alanda teknik ve mali yardım yapılması.[36]

Gerçekte, böyle bir diyalog mekanizması 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararında öngörülmüş, ancak hiçbir zaman hayata geçirilememiştir.

- Türkiye'nin bölgesel işbirliği politikalarının ve özellikle Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin desteklenmesi,

Geride kalan bölümlerde gördüğümüz gibi AB Komisyonu, istediği her ülke ile gümrükleri kaldırma, serbest ticaret anlaşması yapma gücüne sahiptir. Türkiye ise bu konuda AB'nin aldığı kararlara uymayı kabul etmiştir. Kısacası üçüncü ülkelerle ilişkilerde AB'den izin almak zorundadır. Bu yüzden sözkonusu teklif AB'nin kendi menfaatleri çerçevesinde hayata geçirilebilecek niteliktedir.

-Türkiye'nin çeşitli eğitim ve gençlik programlarından yararlandırılması ve ilk yıllarda bu programlara katılım için gerekli olan katkı payının MEDA fonlarından karşılanması.

Ancak eğitim ve gençlik programları dahi "insan hakları ihlalleri" gerekçe gösterilerek iki yıl engellenmiş, AB bu programlara katılıma 1999 yılında yeşil ışık yakmıştır. Yüksek meblağlara ulaşan katkı paylarını da Türkiye üstlenmiştir.

BİR DEĞERLENDİRME DE AB TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ YA DA FOGG'DAN

AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin, "Gümrük Birliği Hakkında Sorular ve Cevaplar" başlıklı bir değerlendirmesinde ise, Gümrük Birliği'nin ülkemiz ihracatı ve ithalatındaki etkileri başlıklar halinde şöyle anlatılmıştır:

"Türkiye'nin toplam AB ihracatındaki payı, 1995 yılında yüzde 2.3 iken, 1999'da yüzde 2.7 oldu. İthalat için bu rakam 1995'te yüzde 1.7 idi, 1999'da yüzde 1.9 oldu. Görüldüğü gibi, Türkiye'nin AB ticaretindeki payı hem ithalat, hem de ihracat açısından olumlu yönde ve aynı ölçülerde gelişti. 1999 itibariyle, Türkiye AB'nin 7'inci en büyük ihracat müşterisidir(1990'da 9'uncu idi) ve AB'ye ihracat yapan ülkeler arasında 13'üncü

[36] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni, No.4

sıradadır(1990'da 17'inci sıradaydı). Bu rakamlar gösteriyor ki GB anlaşmasından her iki taraf da yararlanmıştır. Türkiye'nin ihracatında AB'nin payı 1997'de yüzde 46.6'dan 1998'de yüzde 50'ye, 1999'da yüzde 53.9'a çıkarken, aynı dönemde AB'den ithalat yüzde 51-52 düzeylerinde kaldı. Aynı dönemde OECD üyesi olmayan ülkelere ihracat 1997'de yüzde 40.7'den, 1998'de yüzde 37.1'e, 1999'da yüzde 29.2'ye geriledi. Türkiye'nin toplam ticaretinin yarıya yakını, genel olarak AB ile gerçekleşir ve bu profil, GB'nin yürürlüğe girmesinden beri değişmemiştir. Türkiye'nin ihracatında AB'nin payı 1995'te (GB'den önce) yüzde 51.2 idi ve bu rakam 2000 yılında yüzde 52.5 oldu. Türkiye'nin toplam ithalatında AB'nin payı 1995'te yüzde 47.2, 2000'de yüzde 48.9 oldu. Görüldüğü gibi, AB'nin payı istikrarlı olmuştur ve dalgalanmalar, esas olarak Türk parasının ve Türk ekonomisinin istikrarsızlığı nedeniyle meydana gelmiştir."[37]

AB Türkiye Temsilciliği'nin bu değerlendirmesi dikkatlice incelendiğinde görülecektir ki, Gümrük Birliği öncesi ve sonrası AB ile ticaretimiz yıllar itibariyle ele alınarak rakamlar verilmiş, duruma göre uygun yıllar seçilmiş ve AB'nin dış ticaretinin geneli içindeki ithalat ve ihracat yüzdeleri belirtilmiştir. Böyle olunca da, dış ticaret açığımızı net olarak göremediğimiz gibi, seçilmiş yıllara ait AB dış ticaretinin geneli içindeki oranlara bakarak, sağlıklı mukayese yapma imkanı verilmemiştir. Kısacası, bu rakamlarla GB dönemi hakkında bir değerlendirme yapmak mümkün olamamaktadır. Burada, "Komisyon niçin böyle bir yola başvurmaktadır?" sorusu sorulmalıdır.

Değerlendirme çalışmasında, Gümrük Birliği döneminde dış ticaretimizin, Türkiye'nin aleyhine olduğu AB'ce kabul edilmekle beraber, bunun "Türk parası ve ekonomisinin istikrarsızlığına" bağlanması tartışılacak bir konudur. Aynı raporda, Gümrük Birliği dolayısıyla Türkiye'nin AB ile ticaret açığının artıp, artmadığı konusunda ise şu görüşe yer verilmiştir:

"GB öncesinde, 1993,1994 ve 1995 yıllarında, Türkiye'nin ticaret açığında AB'nin payı, sırasıyla yüzde 44.5, 44.1, 41 oldu. 2000 yılında bu rakam yüzde 45.1 düzeyindedir. Bunlar gösteriyor ki, GB göreceli olarak ticaret açığını büyütmemiştir. Elbette ki toplam ticaret açığı mutlak olarak artmıştır fakat bunun nedeni, genel ticaret hacmindeki büyüme ve kur hareketleridir."

Görüldüğü gibi AB de ticaret açığındaki artışı kabul etmiş ancak bunun sebeplerini, "genel ticaret hacmindeki büyüme ve kur hareketler" ile açıklamıştır. Toplam ticaretin artması açığın gerekçesi sayılmamalıdır. Çünkü açık ithalat fazlalılığı demektir.

Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) ise, AB'nin 1998 yılının ilk 6 ayındaki dış ticaretini gösteren rakamları şöyle değerlendirmiştir:

---

[37] AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Gümrük Birliği Hakkında Sorular ve Cevaplar"

"AB'nin Türkiye ile olan ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde; 1998 yılı Ocak-Haziran döneminde geçen yılın aynı dönemine nazaran AB'nin ihracatının %10 oranında artarak, 10 milyar Euro'dan 11 milyar Euro'ya yükseldiği, ithalatının ise, %19 oranında artarak 5.6 milyar Euro'dan, 6.7 milyar Euro'ya yükseldiği görülmektedir. Ticaret dengesinde 1997 ve 1998 yılı ilk altı ayı itibarıyla kayda değer bir değişiklik olmamıştır (sırasıyle 4.4 milyar ve 4.3 milyar Euro)"[38]

AB'nin 1998 yılının ilk 6 ayındaki dış ticaretine ilişkin tablo aşağıda yer almaktadır**:**

	AB'nin Ýhracatý			**AB'nin Ýthalatý**			**Ticaret Dengesi**	
	Oc.-Haz 1998	**Oc.-Haz. 1997**	**Deð. %**	**Oc.-Haz. 1998**	**Oc.-Haz. 1997**	**Deð. %**	**Oc.-Haz. 1998**	**Oc.-Haz. 1997**
Amerika	77.3	66.4	16	78.8	67.9	16	-1.5	-1.5
Ýsviçre	27.7	26.2	6	24.4	22.2	10	3.3	4.0
Japonya	15.7	18.3	-14	33.0	28.6	16	-17.3	-10.2
Norveç	12.0	11.2	7	15.9	16.9	-6	-4.0	-5.7
Çin	7.8	6.8	15	19.8	16.7	18	-12.0	-9.9
Rusya	12.9	10.7	21	11.8	13.3	-11	1.1	-2.6
Polonya	13.6	11.9	15	7.8	6.9	13	5.9	5.0
Türkiye	11.0	10.0	10	6.7	5.6	19	4.3	4.4
Hong Kong	9.2	9.9	-7	4.5	3.7	21	4.7	6.2
Tayvan	6.1	6.0	2	9.1	7.4	22	-3.0	-1.5

Kaynak: İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni, No.28

Yine AB'nin kendi kuruluşu Eurostat'ın 1991-2000 yılları arasında Türkiye ile ticareti gösteren aşağıdaki tablo ve grafikleri raporlarda yazılanları teyid etmektedir.

[38] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni, No.28, http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul28.htm

BÖLÜM III
GASPEDİLEN HAKLARIMIZ

AB'nin, Türkiye ile Gümrük Birliği ilişkisinden ne kadar memnun olduğu çeşitli raporlarında da görülmektedir. Türkiye'nin tüm taahhütleri kendi imkanları ile yerine getirmesi AB'nin memnuniyetini daha da arttırmıştır. AB ise, kendisine ait taahhütleri ısrarla görmezden gelmiş, her toplantı veya raporda bunları yine kendisi hatırlattığı halde, gereğinin yapılması için adım atmak yerine tavsiyelerle yetinmiştir. Maalesef Türkiye'nin haklarının takibini yapmaması bu konuda AB'yi daha da cesaretlendirmiş ve vurdumduymazlık sürmüştür. İşte bu bölümde de, AB'nin kağıt üzerinde bıraktığı taahhütlerinden bazılarını hatırlatmak istiyoruz.

İŞGÜCÜ SERBEST DOLAŞIMI UNUTULDU

AET'nin Kurucu Antlaşması ile Ankara Anlaşması'ndan doğan bir hak olan ve 1970 yılında imzaladığımız AET-Türkiye Karma Protokolü'nde de yer alan işgücü serbest dolaşım hakkımız 1986 yılında şartları yerine getirmediğimiz gerekçesiyle uygulamaya konulmamıştır. Ülkemize yönelik eleştirileri ile tanınan Türkiye-AB Karma Komisyonu eski Eşbaşkanı Daniel Chon Benditt bile, Kasım 2001'de CNN-Türk'te Mehmet Ali Birand'ın "Manşet" Programında serbest dolaşım hakkının verilmemesi ile ilgili olarak "Bu bir rezalettir. Bu rezalet ortadan kaldırılmalıdır**."** demiştir.

AB ile aramızdaki ilişkiyi düzenleyen Ankara Anlaşması ve Katma Protokolün sadece ticari nitelikli olmadığını, içinde kişilerin, hizmetlerin, malların sermayenin serbest dolaşımının da bulunduğunu belirtmiştik. Bu anlaşmalara göre, işçilerin serbest dolaşımı, 1 Aralık 1986'da bütünüyle gerekleşmiş olacaktı. Belli bir ücret karşılığı iş yapan kişilere tanınan bu hak, Roma Antlaşması'nda öngörülen temel özgürlüklerden birisidir. Roma Antlaşması'nın 48. maddesi ve Ankara Anlaşması'nın 12. Maddesi'ne göre, serbest dolaşım kademeli olarak ama 12 yıllık geçiş dönemi sonunda bütünüyle gerçekleşmiş olacaktı. Serbest dolaşım, zaman içinde yeniden düzenlenip, değiştirilse de süre ile ilgili husus muhafaza edilmiştir. Türkiye-AT arasındaki Katma Protokol'ün hazırlandığı 1969-1970 yıllarında ekonomik konjonktür işçilerin serbest dolaşımına uygundu. Ancak yine de esneklik bırakılmış ve Ortaklık Konseyi, ilk etapta 4 yıllık bir uygulama dönemi belirlemiş ve sonra yeniden düzenleneceğini bildirmiştir. Bu kararda, ilginç bir şekilde topluluğa üye bir devlette en az üç yıldan beri çalışan ile en az 5 yıldan beri çalışan işçiler şeklinde ayırım yapılmış ve farklı haklar tanınmıştır. Buna karşılık Türk işçilerinin hiçbir başka üye devlette iş başvurusu yapamayacağı hükmü konulmuştur. AB, anlaşmaların açık hükmüne rağmen işçilerimiz arasında ayırım yapan bu kararını dahi uygulamaya koymamıştır. Gerekçe ise hem ekonomik hem siyasal sebepler olmuştur. Ekonomik

gerekçe, “Protokolün yapıldığı 1969-70’te AT el emeği pazarı yabancı işçi kabulü için elverişliydi. Bunun devam edeceği düşünülmüştü. Ancak 1973/74’te başlayan petrol krizi ile ekonomik konjonktürün tersine dönmesi üye ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkilemiştir.” şeklinde açıklanmıştır. Öyle ki, dönemin AT Komisyonu yetkilileri, 1970’de Türkiye’ye tanınan bu hak için, “Gençlik günahı” benzetmesini yapmışlardır.[39]

AT’ın yine o dönemde, bu konuda hukuk tanımaz tutumuna ilişkin siyasi gerekçesi ise Türk demokrasisine malum yaklaşım olmuştur. Ayrıca Yunanistan, Türk işçilerine serbest dolaşım hakkının verilmesinin ülkesinin kamu düzenini bozacağı iddiasında bulunmuş ve rezerv koyacağını bildirmiştir.

Türkiye’nin adeta gasp edilen bu hakkının alınması için ne yazık ki bugüne kadar ciddi bir girişimde bulunulmamıştır. Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, konuyla ilgili olarak yönelttiğimiz bir soru önergesine verdiği cevapta, “Türk işçilerinin serbest dolaşımı AB ile tam üyelik müzakereleri sırasında ele alınması gerekecek son derece önemli bir konudur.” demiştir. Böylesine ciddi ve Gümrük Birliği anlaşmasından doğan, en önemlisi de Türk halkının AB üyeliğine destek vermesinin en başta gelen sebebi olan bu hakkımızın aranmasının, başlayıp, başlamayacağı bilinmeyen tam üyelik görüşmelerine bırakılması işin Türkiye açısından da ciddiye alınmadığını göstermektedir. Bu konuda, en azından mevcut yöneticilerimizin ne kadar ciddi olduğunu gösteren bir diğer belge de AB’ye verdiğimiz Ulusal Program’dır. Başbakan Yardımcısı, serbest dolaşımı tam üyelik görüşmelerine bırakırken, ulusal programda bu konuya geniş şekilde yer verilmiş ve “İşçilerin Serbest Dolaşımı” başlığı altında, önce bir dip notla bunun anlaşmalardan doğan bir hak olduğu anlatılmıştır:

“Türkiye ile AB ortaklık hukukunda serbest dolaşım Ankara Anlaşması ve Katma Protokolde ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve Türkiye-AB Ortaklık Konseyi bu anlaşmaların ilgili maddelerine dayanarak, serbest dolaşım nihai hedefinin tedrici olarak gerçekleştirilmesine yönelik 1/80 sayılı kararı almıştır. Bu karar esas olarak üye ülkelerde Türk işçilerinin ve aile bireylerinin istihdam piyasasına giriş koşulları, ücret ve çalışma koşulları bakımından üye ülke vatandaşlarıyla muamele eşitliği ve Türk işçilerinin diğer üçüncü ülke vatandaşlarına göre işe yerleştirilmede öncelik hakkı gibi hususları düzenlemektedir. Sözkonusu Ortaklık Konseyi kararı, ilişkilerin beklendiği şekilde seyredememesi nedeniyle geliştirilememiş ancak ATAD(Avrupa Topluluğu Adalet Divanı)’ın 1986 yılından beri aldığı çeşitli kararlarla 1/80 sayılı kararın birçok hükmüne yorumlar getirmiştir. Sadece 1/80 sayılı kararı yorumlayan 17 dolayında divan kararı mevcuttur. Topluluk müktesebatının divan kararlarının getirdiği yorumlar çerçevesinde güncelleştirilmesi, AB’nin sık sık

[39] Avrupa Birliði El Kitabý,Türkiye Cumhuriyeti
Merkez Bankasý (sf. 177-188) 2.Baský Ankara-1995

başvurduğu bir yöntem olup benzer bir uygulamanın 1/80 sayılı karar için de yapılmasına ihtiyaç vardır. 1/80 sayılı kararı, divanın yorumlarının dercedilmesiyle geliştirilecek ve üye ülkelerde yasal olarak çalışan ve ikamet eden vatandaşlarımızın serbest dolaşım hakkının Türkiye'nin üyeliği beklenmeden gerçekleştirilmesini sağlayacak yeni ortaklık konseyi kararlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye müktesebat uyumunu sürdürürken, ortaklık hukukunun serbest dolaşım boyutunun da buna paralel olarak sürdürülmesi önem arzetmektedir."[40]

Altında Yılmaz'ın imzası da olan Ulusal Program'da, tam üyelik müzakerelerine başlamak için yapılması gereken hususlar yer almaktadır. Dolayısıyla bu sorunun tam üyelik görüşmeleri başlamadan çözülmesi gerekmektedir. Ulusal Program'da serbest dolaşım hakkındaki mevcut durum şöyle anlatılmıştır:

"AB'ye üye ülkelerde ikamet eden işçilerimizin Ankara Anlaşması, Katma Protokol ve 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK)'nın serbest dolaşımla ilgili hükümlerine dayanarak, ulusal mahkemelerde açtıkları davalar ATAD'a intikal ettirilmiş ve divan günümüze kadar bu konuda 17 davada karar almıştır. Divan kararlarında, Ortaklık Anlaşması, Katma Protokol ve OKK'ların AB hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğu ve uygulanmaları için ilave tedbir gerektirmeyecek kadar açık ve kesin olan hükümlerin üye ülkelerde doğrudan uygulanır etkiye sahip olduğunu hükme bağlamıştır."

Görüldüğü gibi Adalet Divanı da, anlaşmaların AB hukukunun ayrılmaz parçası olduğunu belirterek, serbest dolaşımın ilave tedbir gerektirmeyecek kadar hakkımız olduğunu teyid etmiştir. Ancak AB, bu konuda ne kendi hukukunu ve ne de mahkeme kararlarını tanımaz tutumunu sürdürmektedir.

Öte yandan AB, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gerekçesiyle 1997 yılında, "kamu ihaleleri alanında liberalizasyon için müzakerelerin başlatılması" talebinde bulunmuş, Türkiye buna karşılık olarak, "hizmet ticaretinin serbest bırakılması"nı istemiş ve bu olmadan müzakerelere başlamayacağını bildirmiştir.[41] Geçmişte de, hizmet ticaretinin serbestleştirilmesinin, GB anlaşmasının imzalandığı 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararına dahil edilmesi kararlaştırılmış, ancak Almanya'nın itirazı üzerine bundan vazgeçilmişti. Ne yazık ki Türkiye bu konudaki haklı talebinde sonraki yıllarda ısrarlı olamamış, bilindiği gibi Kamu İhale Kanunu AB'nin istediği şekilde çıkarılmıştır.

Avrupa Parlamentosu için hazırlanan 10 Şubat 2000 tarihli, "Türkiye ve AB Arasındaki İlişki" başlıklı özet raporda ise, "hizmetlerin serbest dolaşımı" gibi bazı sektörlerin Gümrük Birliği dışında tutulduğu kabul edilerek, "Türk kaynaklarına göre buna Almanya karşı çıkmakta, Fransa ve Avusturya da destek

[40] AB Genel Sekreterliği, Türkiye Ulusal Programı, 2001

vermektedir" denilmiştir.[42] Her konuyu A'den,Z'ye ele alan AB, görüldüğü gibi bu konuyu bir iki cümle ile geçiştirmiş, olumlu veya olumsuz görüş bildirmek yerine Türk kaynakların görüşüne yer vermekle yetinmiştir. Böylece dolaylı da olsa Türkiye'nin haklılığına işaret edilmiştir.

SCHENGEN ANLAŞMASINA DA ALINMADIK

AB'de kişilerin serbest dolaşımı yönünde atılmış önemli bir adım olan Schengen Anlaşması Tek Pazar'ın yaratılması çerçevesinde sınır kontrollerinin kolaylaştırılması veya kaldırılması çalışmalarına da model oluşturmaktadır. Tüm aday ülkelerle bu anlaşma kapsamında işbirliği kurulurken, Türkiye yine dışarıda tutulmuştur.

Türkiye'nin bu konudan dışlanması, AB üyeliğimizin reddedildiği 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nden hemen sonra gerçekleşmiştir. AB ülkeleri arasında serbest dolaşım sağlayan Schengen vizesinin, Türk vatandaşlarına ancak Atina'nın onayı ile verilmesi gündeme gelmiş, Belçika ve Almanya, Yunanistan'ın bu isteğini uygun görerek, hemen uygulamaya başlamıştır. Türkiye'nin o günlerde yaptığı itiraz üzerine bu uygulama durdurulmuş olsa da, kesin sonuç alınmamıştır. Yunanistan, tek vize ile AB ülkelerine girme olanağı veren Schengen anlaşmasını, imzalayıp, uygulamaya koyarken, Türk vatandaşlarına diğer ülkeler tarafından vize verilmeden önce Atina'nın onayının alınmasını şart koşmuştur.

TÜRK ÜRÜNLERİNE SORUŞTURMA ENGELİ

Gümrük Birliği kapsamında, dampingli fiyatlarla ihraç edilen ürünlere karşı anti-damping uygulaması bulunmaktadır. Bu araç adeta tarife dışı bir engel olarak kullanılmaktadır. Oligopollerin, tekellerin ve sektör KOBİ'lerinin anti-damping önlemlerinin alınmasında çok etkili olduğu, soruşturmalarda rekabetin sağlanması unsurunun dikkate alınmadığı iddiaları, AB'nin bu uygulamasına şüpheyle bakılmasına yol açmaktadır. Nitekim, Türk ihracatına karşı da 1979-1999 yılları arasında toplam 27 anti-damping ve anti-sübvansiyon soruşturması açılmış böylece çok sayıda ürünümüzün ihracatı engellenmiştir. Örneğin, Türkiye'nin en önemli ihracat ürünlerinden olan polyester iplik, polyester sentetik tekstil, pamuk ipliği ve beyazlatılmış ham bezde anti-damping soruşturması açılmış, Türkiye'nin, GB Anlaşmasıyla kotaların kaldırılması sonucu büyük ihracat artışı beklediği bu ürünlere ek vergiler konulmuştur.[43] Soruşturmaların büyük bölümü geçici vergilerin kaldırılması,

---

[41] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni, No.4
[42] European Parlament, Secretariat Working Party Task-Force "Enlargement", "Turkey and Relations With European Union", Briefing No.7, Luxembourg, 10 February 2000, s.16, http://www.europarl.eu.int/enlargement/briefings/pdf/7a1_en.pdf
[43] Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Avrupa Birliði ve Türkiye*, 1999

şikayetçi tarafın şikayetini geri çekmesi ya da zarar olmadığı için soruşturmadan vazgeçilmesi ile sonuçlanmıştır. Ancak bu arada ihracatımız, bu önemli kalemlerde ciddi zararlara uğramıştır.

TARIMDA ÇİFTE STANDART

AB, Ortak Tarım Politikası'nı(OTP) 1960 yılında tesis etmiştir. Bu düzenleme ile üye ülkelerin tarımsal ürünlerinin üretimi, desteklenmesi ile dış ticaretine ilişkin politikaların yürütülmesi amaçlanmıştır. Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği sadece sanayi mallarının serbest ticaretine dayanmaktadır. Gerçekte Ankara Anlaşması tarım ürünlerini de kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Ancak Ankara Anlaşması'nın ekini oluşturan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile sadece bazı işlenmiş tarım ürünleri Gümrük Birliği kapsamına alınmış ve 22 yıllık bir geçiş dönemi öngörülmüştür. Bu geçiş döneminde Türkiye'nin, AB'nin OTP'ye uyumunun sağlanması ile listelerde belirlenen ürünler (liste, işlenmiş tarım ürünleri ile sınırlı tutulmuştur ve bu ürünler AB'de yüksek oranlarda korunmaktadır) itibariyle serbest dolaşıma geçilmesi ve taraflar arasında tercihli tarım ürünleri ticaretine imkan verecek düzenlemelere gidilmesi hükme bağlanmıştır. Ancak Türkiye'nin OTP'ye uyumu öngörülen geçiş dönemi içinde tamamlanamamış ve ürünlerin serbest dolaşımı daha ileri bir zamana bırakılmıştır. Ortak Tarım Politikası AB'nin en karmaşık politikalarından birisidir. Uzun vadede Türkiye'nin OTP'ye uyum gösterme mecburiyeti vardır. Bu çerçevede ağırlıklı olarak fiyat müdahaleleri ve girdi destekleri şeklindeki tarımsal destekleme politikalarının Dünya Ticaret Örgütü'nün kuralları ile Topluluk OTP'sine uyum çalışması yeniden gözden geçirilip, sektörde kamunun ağırlığının azaltılması gerekmektedir. Bu uyum çalışmaları için AB'nin teknik ve mali desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak AB, sanayide olduğu gibi tarımda da hem mali yardımlar ve hem de uygulamalarda çifte standartlı tutumunu sürdürmektedir.

AB, 1997 tarihli Gündem 2000 raporunda, tarım sektöründe karşılıklı serbest ticaret rejiminin kapsamının genişletilmesi amacıyla tarım sektörleri arasındaki yapısal farklılıkların giderilmesi gerektiğini belirtmiş, bunun için de Türkiye'ye teknik ve mali yardım sağlanması ve Türkiye'nin bu alandaki AB mevzuatını benimsemesi yönünde teşvik edilmesi gerektiğini kaydetmiştir. Ancak aynı raporda, "Türkiye ve diğer ülkelere yarar sağlayacak olan Ortak Tarım Politikası'nın AB'ye büyük mali yük getireceği" hatırlatılmıştır. Nitekim AB, diğer aday ülkelerin aksine Türkiye'yi tarım alanında da mali ve teknik yardımdan mahrum bırakırken, AB mevzuatının benimsenmesini ısrarla teşvik etmiştir. Tarım sektörümüzde bugün yaşanan ciddi sıkıntıların temel sebebi ortak tarım politikasının bir ayağının bu şekilde eksik bırakılmasıdır. İşin en acı tarafı ise Gümrük Birliği'nin mimarı olan dönemin Başbakanı, DYP Genel Başkanı Tansu Çiller, 2002 yılında tarım sektöründeki sıkıntıların Gümrük Birliği'nden kaynaklandığını söyleyenleri "kara cahil" olmakla suçlamış,

“Gümrük Birliği ile tarımın ne alakası var” demiştir. Çiller, bu açıklamayı, Tarım Bakanı Hüsnü Yusuf Gökalp’in, “Anlaşmaya göre, Türkiye 2004’te dışarıya buğday satamayacaktır. Türkiye dış ülkelerin ürettiklerine mahkum ediliyor.” şeklindeki sözleri üzerine yapmıştır.[44] Gümrük Birliği mimarının, bu anlaşmaların kapsamından bile habersiz olduğu ortadadır. Oysa Gümrük Birliği-tarım ilişkisindeki dengesizlik ve haksızlıkları, Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel de şöyle bir örnekle gündeme getirmiştir:

“AB üyesi ülkeler için önemli bir gelir kaynağı olan zeytinyağı şişelenmesine rağmen sinai ürün sayılmıyor, onun yerine AB’nin tarım politikası içinde değerlendiriliyor. Bu diğer ülkeler için geçerli değil, bizimle yapılan bir düzenleme için geçerli. Bizim açımızdan tarım ürünü sayılan herhangi bir şey, bizim Gümrük Birliğimizi sağlamıyor.”[45]

AB’ye üye ülkeler tarımsal yapılarına göre farklı uyum süreçleri geçirmişlerdir. Tarım sektörleri gelişmiş olan ve altyapı sorunları bulunmayan ülkeler, üyelikle birlikte AB’nin Ortak Tarım Politikasına dahil edilmişlerdir. Tarım sektörleri yeterince gelişmemiş, tarım nüfusu yüksek ve altyapı sorunları bulunan İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkeler, üyelikle birlikte OTP’ye uyum için 5-7 yıllık bir geçiş sürecine tabi tutulmuşlardır. Bu ülkeler bu süre içerisinde AB’nin teknik ve mali (Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu) imkanlarından faydalanmışlardır.

Aday olarak kabul edilen diğer ülkelere de, AB tarafından tarımsal altyapılarının güçlendirilmesi için teknik ve mali yardımlar yapılmıştır ve yapılacaktır. AB’nin 2002-2006 dönemi için Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine vermeyi planladığı tarım yardımları şöyledir:

(Milyar Euro)

Sektör	**Sektörel reform yardýmý**	**Telafi edici doðrudan yardýmlar**
Hububat	1.6	.6
Sığır eti	1.6	3.6
Süt	1.1	3.0
Diğer	0.5	-

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

[44] Akşam Gazetesi, 5 Mayıs 2002
[45] Akşam Gazetesi, 20 Ağustos 2001

AB, Doğu Avrupa ülkelerine, bu sektörler dışında balıkçılığın geliştirilmesi için 1999'da 2.6 milyar 2000 yılında da 4.7 milyar Euro ayırmıştır.[46]

Helsinki Zirvesi'nde adaylığının kabul edilmesinden sonra Türkiye'nin tarımsal altyapısının güçlendirilmesi için AB'nin yardımlarından faydalandırılması gerekiyordu. Ancak Türkiye Ortak Tarım Politikasına uyumu da kendi imkanları ile yapmak zorunda bırakılmaktadır. Mali yardımlardaki bu haksızlığın yanısıra AB, OTP ile ilgili karar ve uygulamalarında da ülkemize farklı davranmaktadır.

Örneklemek gerekirse;

İşlenmiş tarım ürünleri kapsamında olması gereken salça ve zeytinyağı kapsam dışı tutulmuştur. Türkiye her iki üründe de büyük oranda ihracat imkanına sahiptir. Ancak İspanya ve Yunanistan'ın da söz konusu ürünlerde ağırlığı bulunmaktadır. Kararda bu ülkelerin, Türkiye'ye karşı korunmak istenmesinin etkili olduğu tahmin edilmektedir. AB, üçüncü ülkelerden ithal ettiği zeytinyağlarına uyguladığı gümrük vergilerini Türk zeytinyağlarına da uygulamakta, Dünya Ticaret Örgütü'nün belirlediği tarım tavizleri kapsamında olmasına rağmen Türk menşeli zeytinyağına taviz vermemektedir. Daha önce Fransa ve İtalya'nın üretiminin ihtiyacını karşılamaması sebebiyle Türkiye'den zeytinyağı ithal eden ve kurallara uyan AB, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in de katılımıyla kendi kendine yeterli hale gelince, yüksek koruma duvarları oluşturmuştur. Bugün AB'de zeytinyağı çok aşırı sübvansiyon alan ve korunan sektörlerin başında gelmektedir. AB, bu konuda Türkiye'yi üçüncü ülkelerden daha dezavantajlı konuma getirmiştir. Örneğin Tunus'a 46.000 tonluk bir düşük vergili ihracat imkanı tanınmıştır. Bu taviz kapsamında Tunus 100 kiloda 9 Euro vergi öderken, Türkiye'ye 100 kiloda yaklaşık 135 Euro vergi uygulanmaktadır. Bunun üzerine Türkiye, 1998 yılında 1963 yılından beri taraf olduğu Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması, ya da kamuoyunda bilinen adıyla Uluslararası Zeytinyağı Konseyi'nden çekilmiştir.[47]

AB ile gerçekleştirilen Tarım Teknik Komitesi müzakereleri kapsamında Türkiye, AB'ye çok sayıda tarım ürününde tarife kontenjanı çerçevesinde gümrük vergisi muafiyeti tanımıştır. Bu ürünler arasında canlı hayvan, dondurulmuş et, süttozu, tereyağı, peynirin yanısıra tahıl ürünleri, ayçiçek yağı, şeker ve domates salçası bulunmaktadır. Ancak 1996'dan bu yana Türkiye hayvan hastalıkları ile mücadele programı çerçevesinde ithalat belgesi vermemektedir. Bu sebeple de canlı hayvan ve et ithalatı yapılmamakta ve AB'ye tanınan tavizler işlerlik kazanmamaktadır. AB de bunun üzerine daha önce askıya aldığı tütün ve salatalık turşusunda uyguladığı gümrük vergilerini yeniden uygulamaya

---

[46] DTM, Avrupa Birliği ve Türkiye
[47] İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.22, http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul22.htm

başlayarak, misilleme yapmış ve bu en önemli ihracat kalemlerimizi etkilemiştir. Ülkemizin tütün ihracatının yüzde 30'u (yaklaşık 150 milyon dolar değerinde) AB ülkelerine gerçekleştirilmektedir. Bunun yanısıra AB, ülkemiz için taviz listesine aldığı 30 bin tonluk domates salçası ve karpuza tanınan gümrük muafiyetlerini de aynı sebeple 1998'den itibaren askıya almış ve bu ürünlerdeki ihracat potansiyelimizi olumsuz etkilemiştir.[48]

AB, Türkiye'nin, AB çıkışlı et ve canlı hayvan ithalatına uyguladığı yasak nedeniyle ticari menfaatlerinin zedelendiğini öne sürmektedir. Türkiye'nin yasağı tümüyle AB'den ithal edilen damızlık hayvanların, Türkiye'de yaygın olan şap hastalığına karşı dayanıksız olmasıdır. Hayvanların Türkiye'ye gönderilmeden önce aşılanmaları isteğimizi üye ülkelerde şap hastalığı için aşı dahi bulundurulmadığı gerekçesi ile karşılamayan AB, çözüme katkıda bulunmak yerine sadece bu yasağın kalkmasını istemekte ve bunu her yıl Türkiye ile ilgili ilerleme raporlarına taşımaktadır. Canlı hayvan ithali yasağı ile başlayan ve giderek tırmanan sorunun çözümü için çare arama çabası içinde olan Türkiye'dir. AB ülkelerinden ithal edilecek canlı hayvanların "Dağıtım Merkezlerinde" bekletilerek aşılanmaları ve hastalığa karşı direnç kazandıktan sonra piyasaya verilmeleri formülü üzerinde çalışılmaktadır ancak bunun da çok ciddi bir kaynak gerektirdiği ortadadır.

Tarımda genel olarak ithalat-ihracat dengesinin ülkemiz aleyhine bir seyir izlediği AB raporlarında da açıkça görülmektedir. Türkiye ile ilgili 2001 İlerleme Raporu'nda AB'nin ülkemizden yaptığı alımların yüzde 3.8 azaldığı, buna karşılık, ülkemize satışın yüzde 24.6 arttığı belirtilmiştir. AB'nin Türkiye'ye sattığı ürünlerde yüzde 9 ile tütün, yüzde 7 ile içecekler ve sirke, yüzde 6 ile hububat ve pirinç ilk sıralarda yer almaktadır.[49] Bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin AB'den aldığı tütün ve hububattaki artış dikkat çekicidir. İMF, Dünya Bankası ve AB'nin isteği üzerine tütün ekim alanlarımızın azaltılması kararından sonra bu dengenin ülkemiz aleyhine daha da bozulacağı açıktır.

EN SICAK ÖRNEK: TÜTÜN...

AB, Türkiye'yi Ortak Tarım Politikası'na gerçek anlamda dahil etmediği halde Gümrük Birliği ve AB üyeliğine hazırlama gerekçesiyle, lokomotif sektörlerimizde kendi çıkarlarına yönelik düzenlemeler yapılmasını istemektedir. Bunlardan en önemlisi de tarımımızın bel kemiği niteliğindeki tütün sektörüdür. Bilindiği gibi IMF'den kredi alabilmek için verilen taahhütler kapsamındaki acil yasalardan olan Tütün Yasası 20 Haziran 2001'de kabul edilmiştir. Yasa, tütün sektörünün serbestleşmesini, destekleme alımlarının kaldırılmasını ve TEKEL'in varlıklarının satışını

[48] DPT, Türkiye-AB İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000
[49] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "29 Topluluk Müktesebatı Bölümlerinde, 2001 yılı Türkiye Düzenli Raporundan; Türkiye'nin ilerlemesi üzerine değerlendirme", Başlık 7: Tarım, http://www.deltur.cec.eu.int/tmb-rapor07.html

öngörmüştür. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, bu yasayı 6 Temmuz 2001'de veto etmiş, ancak TBMM 3 Ocak 2002'de değiştirmeden, yeniden çıkarmıştır.

Son dönemlerde Türkiye ekonomisi ile ilgili taleplerinin büyük bölümünü IMF ve Dünya Bankası üzerinden aktaran AB, tütün sektörümüze yönelik olarak da bu kuruluşlarla ortak politika izlemiştir. AB, Türkiye 2001 İlerleme Raporu'nda, tütün ekim alanlarının sınırlandırılması ve TEKEL'in özelleştirilmesini isterken şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Türkiye, ticarî nitelikteki devlet tekellerinin ve inhisarî haklara sahip şirketlerinin bir listesini hazırlamıştır. Bu liste, Nisan 2001'de Komisyon'a sunuldu. İncelenen dönemde, TEKEL'in özel haklarının kaldırılması ile ilgili olarak, Türkiye'nin serbestleştirme çabaları yetersiz olmaya devam etti. Gümrük Birliği kararında öngörülen intibak için geçiş dönemi, 1998'in başında sona ermiştir. Ancak, alkol ve tütün konusunda TEKEL intibakıyla ilgili güçlükler sürmektedir."[50]

2001 İlerleme Raporu'nun birçok bölümünde bu konuya yer verilmiş ve çeşitli vesilelerle şu hatırlatmalar yapılmıştır:

"Alkol ve tütünde tekelin (TEKEL) intibakıyla ilgili durum endişe konusu olmaya devam etmektedir. Gümrük Birliği kararı çerçevesinde, gerekli intibak 1998 yılına kadar gerçekleşmiş olmalıydı. Ocak 2001'de kabul edilen yeni yasa, Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamındaki yükümlülükleri ile çelişkilidir. TEKEL, bir kamu kurumundan bir ticarî işletmeye dönüştürülmüş olduğu halde, alkollü içkiler ve tütün mamullerinin ticaretinde tekel konumunda olmaya devam etmektedir."

"TEKEL'in özelleştirilmesi için hazırlık yapılmaktadır. Tütün sektöründe, Türk Parlamentosu, devletin elindeki TEKEL'in yeniden yapılandırılması ve tütün, tütün mamulleri ve alkollü içkiler konusunda yeni düzenlemeler çıkarılması amacıyla, TEKEL Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılmasına ve tütün ve tütün mamulleri üretimi, ihracatı ve ithalatına dair kanunu kabul etti. Cumhurbaşkanı, tütün üreticileri bakımından doğuracağı toplumsal sonuçlar nedeniyle, bu kanunu onaylamadı. Söz konusu kanun kapsamında, bir (Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu) oluşturulması öngörülmektedir. Ayrıca, TEKEL, serbest piyasa şartları altında çalışan bir ticarî işletme statüsüne sokulacak ve daha sonra özelleştirilecektir."

"Bir geçiş düzenlemesi olarak çiftçiler, daha kazançlı ürünlere geçişi teşvik etmek üzere, mali yardım da alabilirler (alternatif ürün programları). Bunun başlıca amacı tütün, şeker pancarı,çay ve fındık için kullanılan araziyi azaltmaktır. Alternatif ürünler yetiştirmenin zor olduğu bölgelerde tarım dışındaki faaliyetlerin geliştirilmesi için bazı çiftçiler ilave gelir desteği de alabilirler. Şeker ve tütün piyasası gibi tarımsal piyasalar rekabete açılacaktır."[51]

---

[50] 2001 Düzenli Raporu, Türkiye'nin Katýlým Yönünde Ýlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2001 Düzenli Raporu, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor01_5.html

Türkiye'nin AB'ye verdiği Ulusal Program'da ise doğrudan taahhütte bulunmak yerine, konu IMF'nin istekleri kapsamında değerlendirilmiş ve şöyle denilmiştir:

"Türkiye'de tarım ürünleri pazarlama sistemi kamu,özel ve kooperatifler olmak üzere üç kurumsal yapıda yer almaktadır. Pazarlama sistemi içinde kamu kurumları, hububat (TMO), şeker pancarı (TSFAŞ), çay (ÇAYKUR), ile tütün, tuz ve alkol (TEKEL) ürünlerinin pazarlanmasında aktif olarak yer almaktadır. Ve fiyat oluşumunda ürün alımları oranında etkili rol oynamaktadırlar. Türkiye hükümeti ile IMF arasında imzalanan stand-by anlaşmasında yer alan tarım reformu kapsamında bu kurumların bazılarının özelleştirilmesi öngörülmektedir. Tekel Kanunu'nun yasalaşmasıyla birlikte TEKEL'e ait fabrikaların özelleştirilmesi ve tütün fiyatlarının 2002 yılından sonra borsada oluşması öngörülmektedir."[52]

Ulusal Program'da tütün sektörü ile ilgili olarak geçmişten bugüne kadar yapılan düzenlemeler de özetlenmiştir:

"Türkiye'de 26 Mayıs 1925 tarihli ve 558 sayılı kanun ile tütün ve tütün mamulleri devlet tekeli altına alınmıştır. Daha sonra çıkartılan 7 Haziran 1926 tarih ve 907 sayılı 5 haziran 1930 tarih ve 1701 sayılı, 10 Haziran 1938 tarih ve 1177 sayılı kanunlarla tekel uygulaması devam ettirilmiştir. 28 Mayıs 1986 tarih ve 3291 sayılı kanun ile tütün mamulleri dağıtımı ve pazarlamasındaki tekel kaldırılmıştır. Özellikle bu doğrultuda 1991 yılında yapılan bir takım yeni düzenlemeler, uluslararası sigara üreticisi firmalardan bazılarının Türkiye'de sigara üretmek üzere yatırıma yönelmiştir. Halen iç piyasada tekel ve özel sektör sigara üretici firmaları üretim faaliyetlerini rekabet şartlarında sürdürmektedirler. Tütün üretiminde piyasa fiyatlarının esas alınması ve bu çerçevede tütün müzayede sisteminin kurulması hedeflenmektedir."[53]

Ancak AB, Türkiye'nin bu yaklaşımını yetersiz bulmuş ve 2001 İlerleme Raporu'nda "Ekonomik ve tarımsal sektörlerde özelleştirme süreci devam etmiştir. TEKEL'in uyarlanması ve özelleştirilmesi süreci başlatılmıştır. Ocak 2001'de çıkarılan yeni bir yasaya karşın, alkol ve tütün alanında TEKEL intibakıyla ilgili durum, bir endişe konusu olmaya devam etmektedir." demiştir.[54]

Hem AB, hem de IMF, tütün ekim alanlarının daraltılmasını ve TEKEL'in özelleştirilmesini talep ederken ve Türkiye de, buna dolaylı olur verirken, DPT'nin 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı için 2000 yılında hazırladığı, "Tütün ve Tütün Mamulleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu"nda, bu düzenlemelere karşı çıkılmıştır. AB ülkelerindeki tütün alanları ve çiftçilere verilen sübvansiyonların detaylı bir

---

[51] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "29 Topluluk Müktesebatı Bölümlerinde..."
[52] Ulusal Program
[53] Ulusal Program
[54] 2001 Düzenli Raporu, Türkiye'nin Katýlým Yönünde Ýlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2001 Düzenli Raporu(8), http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor01_8.html

şekilde anlatıldığı raporda, aksine TEKEL'in güçlendirilmesi istenmiş, sigara ithalatının sınırlandırılması ve sıkı kurallara bağlanması gereğine işaret edilmiştir. TEKEL'in serbest karar alabilecek, bağımsız bir kuruluş haline getirilmesini savunan DPT, sübvansiyonlar konusunda şu tekliflerde bulunmuştur:

"Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine kadar sigara ithalatı ağırlaştırılarak, bu süreç içinde tarım ürünlerinde ve tütünde fiyat mekanizmalarını etkileyen sübvansiyon uygulamalarının değiştirilmesi, AB ile uyumlu hale getirilmesi hedeflenmelidir. AB tütünlerine yapılan sübvansiyonun azalıp, orientel(Türk) tütünlerinin (Bu tip tütün AB ülkelerinde sadece Yunanistan'da yetişmektedir ve sübvanse edilmektedir) de AB kapsamında veya ölçüsünde sübvansiyona kavuşması, böylece sigaralarımızın özellikle oriental markalarımızın haksız rekabetle karşılaşmasının önlenmesi sağlanabilir. Türkiye'de sigara üreticileri aleyhine haksız rekabet yaratmayacak şekilde tütün ve tütün mamulleri ithaline ancak Türkiye sathında il bazında dağıtım yapılması, asgari miktarın belirtilmesi ve vergisinin teminat altına alınması kaydıyla izin verilmelidir."[55]

DPT'nin, TEKEL'in özelleştirilmesi talebine yaklaşımı da şöyle olmuştur:

"Türk tütüncülüğünün içinde bulunduğu olumsuz koşullar giderilip, ileride karşılaşacağı sorunları önleyecek tedbirler hayata geçirilerek, kalıcı hale getirilmeden Tekel sigara fabrikalarının özelleştirilmesi konusunun ele alınması Türk tütünü ve tütün üreticileri için son derece sakıncalı sonuçlar doğurabilecektir. Tekel sigara fabrikalarının özelleştirilmesi, yüzde yüz Türk tütünü ile üretilen sigaraların geleceğini tehlikeye sokacak ve Türk tütünü ürettikleri arazilerde alternatif ürün üretme imkanları son derece zayıf olan üreticilerimizin vahim ekonomik sonuçlarla karşılaşmalarına neden olacaktır. Bu nedenle Tekel sigara fabrikalarının özelleştirilmesi konusu, Türk tütün üreticilerinin ekonomik ve sosyal kaderi ihmal edilerek, herhangi bir özelleştirme konusu gibi ele alınamaz. Tekel'in sigara üretimini sürdürmesi konusu bu anlayışla ele alınmalı, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile Tekel'e bu konuda yatırım yapma olanağı mutlaka tanınmalıdır."[56]

Türkiye'nin en eski ve tecrübeli kuruluşu olan DPT'nin bu uyarıları ne yazık ki dikkate alınmamış ve daha önce birçok konuda hazırladığı raporlar gibi bu rapor da raflarda kalmıştır. Oysa, Cumhurbaşkanı başta olmak üzere Türkiye'nin büyük kesimi bu endişeleri paylaşmış ve dile getirmiştir.

Mart 2002'de yapılan Barselona Zirvesi'ndeki katılım müzakereleri görüşmelerinde ise Polonya, tütün ürünlerine uygulanan vergi oranlarının, AB'de uygulanan orandan daha düşük olması için

[55] DPT, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı için, "Tütün ve Tütün Mamulleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu", 2000
[56] DPT, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı için, "Tütün ve Tütün Mamulleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu", 2000

muafiyet elde etmiştir. Gerçek aday ülkeler ile Türkiye gibi “sanal aday” ülkeye yapılan muamele farklılığı burada bir kez daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Tütün sektörünün akıbetini, ne yazık ki diğer en önemli sektörlerimiz şeker pancarı, çay ve fındık da yaşamıştır. AB, özellikle fındık üzerindeki çalışmalarını yoğunlaştırmış ve geleneksel ihraç ürünlerimiz içinde en büyük kalemler olan fındığın yanısıra, antep fıstığı, kuru kayısı ile kuru incire yönelik engellemeler gündeme gelmiştir. Çünkü Türkiye fındıkta, dünya üretiminde yüzde 80, dünya ticaretinde ise yüzde 75’lik payı ile piyasalarda belirleyici duruma gelmiştir. AB, fındık üretiminde Türkiye’den sonra gelen İtalya ve İspanya’yı korumak adına, önce fiyatları artırmamız için baskı yapmış, bunu başaramayınca da ürünlerimizde “alfatoksin” bulunduğu iddiasıyla ihracatımızın önünü kesmeye çalışmıştır.

YIL 939- ÝLK TÜTÜNÜMÜZÜN SEVÝNCÝ...SADECE 63 YIL SÜRDÜ...

BÖLÜM IV

MALİ DARBE

AB'nin Türkiye'ye en büyük darbesi ise mali yardımlar konusunda olmuştur. İşgücü ve hizmetlerin serbest dolaşımı ya da tarım politikasındaki keyfi tutumlarına ilaveten, Türkiye-AB ilişkisinin ne kadar haksız ve hukuksuz sürdürüldüğünü en net bir şekilde ortaya çıkaran husus mali yardımlarımızın verilmemesidir. Gümrük Birliği anlaşmasından doğan mali yardımların önemli ve büyük dilimlerini "bir ülkenin veto"sunu, gerekçe göstererek vermeyen AB, gerçekten doğru mu söylüyor? AB, yeterince karmaşık olan mali yardımları "Tek Çerçevede" toplayarak, Türkiye'nin işini kolaylaştırdı mı, zorlaştırdı mı? Bu yardımları biraraya getirirken, gerçekten yeni kalemler mi ilave etti, yoksa zaten var olanları yeni gibi mi gösterdi ve bazı yardımları bir kalemde sildi mi? En önemlisi ise yıllar önce belirlenen ve hakkımız olan bu yardımlar da "siyasi kriterlerin yerine getirilmesi" şartına bağlandı mı ve yöneticilerimizin bundan haberi var mı? Bu bölümde de bu soruların cevaplarını vermeye çalışacağız.

YARDIMLAR GERÇEKTEN YUNANİSTAN'A MI TAKILDI?

Türkiye-AB ilişkisinde Gümrük Birliği'nden doğan mali yardımların çok büyük bölümünü alamadığımızı ve buna da Yunan vetosunun gerekçe gösterildiğini belirtmiştik. Oysa GB uygulamasının ilk 9 ayının değerlendirildiği Avrupa Parlamentosu toplantısında, bunun sadece görünürdeki bir gerekçe olduğu, AB'nin yardımları iradi olarak vermediği bizzat parlamenterler tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca, daha sonra gündeme getireceğimiz AB'nin 600 milyon Euro'luk 4 No'lu Mali Protokol ile ilgili izlediği politika ve sonuçta aldığı karar, mali yardımların bilerek ve isteyerek engellendiğini ortaya çıkarmıştır. Ancak öncelikle mali yardımların çerçevesini çizmek istiyoruz.

Türkiye-AB arasındaki mali ilişkileri şu iki bölümde değerlendirmek gerekmektedir:

I- GB ÖNCESİNDE TÜRKİYE'YE VERİLMESİ ÖNGÖRÜLEN MALİ KAYNAKLAR:

Ankara Anlaşması ve Ortaklık Konseyi kararlarınca 1963-1995 yıllarını kapsayan bu dönemde Türkiye ile AB arasında 4 mali protokol, 1 tamamlayıcı protokol imzalanmış, bir de özel işbirliği fonu oluşturulmuştur. Toplam 1 milyar 430 milyon Euro olan hibe veya krediden 830 milyon Euro'su kullanılabilmiştir. Mali protokoller içinde en büyük dilim olan 4 No'lu Mali Protokol kapsamında olan 600 milyon Euro'nun ise Yunanistan'ın vetosu yüzünden bugüne kadar kullanılamadığı açıklanmıştır.

II- GB SÜRECİNDE TÜRKİYE'YE VERİLMESİ ÖNGÖRÜLEN MALİ YARDIMLAR:

1996-2000 dönemini kapsayan bu bölümde Türkiye'ye toplam 2 milyar 203 milyon Euro mali yardım kararlaştırılmış ancak bunun sadece 444 milyon Euro'su kullanılabilmiştir. Bu dönem için Ortaklık Konseyi kararı ile bir mali deklarasyon yayınlanmış ve Türkiye'ye;

1- AB bütçe kaynaklarından hibe (375 milyon Euro)
2- Gümrük Birliği'nin ardından Türkiye'nin rekabet gücünün iyileştirilmesi için (AYB-Kredi) (750 milyon Euro- Sözlü Taahhüt)
3- Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası(YAP) çerçevesinde telekominikasyon, enerji, çevre, ulaştırma altyapısı için kredi(300-400 milyon Euro)
4- Avrupa- Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde kredi ve hibeler (1.025 milyon Euro)

5- İhtiyaç duyulması halinde uluslararası finans kuruluşları ile bağlantılı olarak makro ekonomik yardım (200 milyon Euro)

olmak üzere toplam 2.8 milyar Euro tutarında yardım sağlanacağı ifade edilmiştir. Türkiye, Gümrük Birliği çerçevesinde verilmesi öngörülen yardımlardan henüz yararlanamamıştır. Çünkü AB Komisyonu 750 milyon Euro tutarındaki meblağın 450 milyon Euro'luk bölümü için bir yönetmelik hazırlamıştır ve çok önemli değişiklikler öngörmüştür. Bu arada 375 milyon Euro'luk yardım da yine Yunanistan vetosuna takılmıştır. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kapsamındaki 375 milyon Euro'luk hibenin ise 52 milyonu verilmiştir. AB'nin Akdeniz sürecine dahil ülkelere kullandırdığı bu mali imkanın, Gümrük Birliği olmasa da kullanılacak bir kaynak olduğunu hatırlatmakta fayda görüyoruz.

Ülkemiz için Avrupa Yatırım Bankası'ndan 339.5 milyon Euro tutarında yatırım kredisi temini ile sonuçlanan Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAP) uygulaması gerçekleştirilmiş ve YAP'ın yerine geçen Avrupa Akdeniz Ortaklığı yardımlarının kredi ayağını oluşturan Euromed çerçevesinde de 205 milyon Euro tutarında AYB kredisi temin edilmiştir. Mali deklarasyonun son kalemi olan makro ekonomik yardım ise gerekli şartlar oluşmadığı için kullanılamamıştır.[57]

Bu rakamların tamamı, AB'nin mali yükümlülükleri konusundaki politikasının somut göstergesidir. Mali deklarasyonun son kaleminde yer alan makro ekonomik yardımın verilmemesinin gerekçesi diye öne sürülen, "gerekli şartlar"dan kastedilen, ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alacağımız, mali yardımların da, "Kopenhag kriterlerine" bağlanmış olmasıdır.

Mali yardımların anlam ve önemi ile şu ana kadar maruz kaldığımız uygulamaları tek tek değerlendirecek olursak;

• Gümrük Birliği'ne giren son üç ülke (Avusturya, İsveç,Finlandiya) AB'ye üye olduktan sonra 3 yıllık bir alıştırma ve entegre devresinden geçerek Gümrük Birliği'ne dahil olmuşlardır. Bu alıştırma döneminde ekonomilerinin zarar görmemesi ve ülke ekonomilerinin diğer ülke sektörlerine karşı rekabet güçlerini kaybetmemeleri için AB fonlarından yardım almışlardır. Mesela Yunanistan'ın adaylık döneminde aldığı yardım miktarı 25 milyar Dolar'dır. Yunanistan'a yapılan toplam yardım ise 50 milyar Dolar'ı geçmiştir. Türkiye Gümrük Birliği Anlaşmasının gereği olmasına rağmen şimdiye kadar vaad edilen 2.3 milyar Euro'luk yardımdan faydalanamamıştır. Bu yardım her seferinde ya Yunan vetosuna takılmış ya da insan hakları ihlalleri gerekçe gösterilerek, verilmemiştir. Türkiye'nin, yapılan anlaşmalardan doğan bir hak olan bu yardımı alamaması, Gümrük Birliği entegrasyonunu geciktirmekte, entegrasyonu kendi imkanları ile yapma çalışmalarının yıllık faturası 2.5 milyar doları bulmaktadır. Ayrıca, Türkiye gümrük duvarlarını indirdiği için de her yıl 3-4 milyar dolarlık kayba uğramaktadır.

• 4. Mali protokol işletilmemiştir. Bu protokol 600 milyon Euro'luk yardımı öngörüyordu. Oysa ki, sözkonusu mali protokolün yapılma gerekçesi çok açıktı. Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile AB kaynaklı ithalata uygulanan gümrük vergisi ve fonların kaldırılması sebebiyle Türkiye'nin yılda 4,5 milyar Dolar zararı olacağı hesaplanmıştı ve bu zarar karşılanacaktı. Bu yardımın Yunanistan Vetosuna takıldığı öne sürülmüştür. Oysa ki biz Yunanistan ile değil AB ile anlaşma yapmıştık. Muhatabımız Yunanistan değil, AB'dir. Dolayısıyla yükümlülükleri yerine getirme ve çözüm mercii de AB'dir.

Ancak 4 No'lu protokolle öngörülen yardımın verilmemesinin gerçek sebebi Yunan vetosu değildir. Neden mi?.. Daha önceki bölümlerde de yer verdiğimiz gibi bütün organları ile AB, Gümrük Birliği'nin getirdiği yükü kabul edip, Türkiye'ye verilmesi gereken mali yardımlara bir an önce işlerlik kazandırılması gerektiğini kabul etmiştir. Ancak öte yandan herhangi bir adım atılmadığı gibi 4 No'lu protokolü uygulamayan da bizatihi AB olmuştur. AB, Protokolü önce görünürde Yunanistan vetosu gerekçesi, gerçekte ise "hukuki bazı olmadığı" iddiasıyla dondurmuştur. Bir süre sonra da, 22

[57] DPT, "Uzun Vadeli Strateji ve 8'inci 5 Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005", Ankara, DPT, Haziran 2000, s.55

Ekim 1998 tarihindeki bütçe görüşmesinde "4. Mali Protokole ilişkin ödeneği (hukuki bazı olmadığı)" gerekçesiyle silmeye karar vermiştir.[58]

AB, altında imzası olan anlaşmalarda öngörülen yardımları "hukuki bazı" olmadığı gerekçesiyle tek taraflı silebilmektedir. Bu durumda AB'nin tüm anlaşmalarının hukuki bazının sorgulanması gerekmektedir.

AB Komisyonu ise, 4 no'lu protokolün silinmesinden bir gün önceki oturumunda Türkiye ile her alanda daha fazla yakınlaştırmayı öngören stratejisi çerçevesinde 1999-2001 dönemini kapsamak üzere, iki ayrı kanaldan 150 milyon Euro kaynak sağlanmasını teklif etmiştir. Bu kararın da Yunan üyenin muhalefetine rağmen alındığı duyurulmuştur. Yunan Hükümeti, Komisyonun bu önerisini, Yunanistan'ı devre dışı bırakmayı amaçlayan bir "yasal akrobasi" olarak nitelemiş ve engellemek için her yolu deneyeceğini, karar kesinleşince de Adalet Divanı'na gideceğini açıklamıştır.[59] Bu yardımın engellenmek istenmesi gerekçesi gerçekten ilginçtir. Sözkonusu yardımların gelişmekte olan ülkelere yönelik olduğu, Türkiye'nin ise AB ile Gümrük Birliği ilişkisi içinde bulunduğundan bu kapsamda değerlendirilemeyeceği iddia edilmiştir. Burada, Gümrük Birliği'nin, Dünya Ticaret Örgütü ile ilişkimize verdiği zararı bir kez daha görüyoruz. Bilindiği gibi Türkiye, DTÖ'de gelişme yolundaki ülkeler kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak AB ile Gümrük Birliği ilişkisi yüzünden DTÖ'nün bu tür ülkelere sağladığı kolaylıklardan ve avantajlardan yararlanamamaktadır. Bu durum, Gümrük Birliği'nden kaynaklanan ekonomik kayıplarımızın yanısıra, DTÖ ile AB açısından konumumuza da gösteren çarpıcı bir örnektir. DTÖ, Türkiye'yi, "gelişme yolundaki ülkeler" arasında görürken, AB'ye göre ise sadece Gümrük Birliği ilişkimiz olduğu için bu kapsamda değerlendirilmemiz, dolayısıyla yardım almamız mümkün değildir.

Mali yardımlar konusunda AB ile Yunanistan'ın danışıklı-dövüşü ortadadır. AB, uzun bir oyalama döneminden sonra 600 milyon Euro'luk yardımı sessiz sedasız silerken, Yunanistan 150 milyon Euro'luk yardım için Adalet Divanı'na gitmekten bahsetmektedir. Görüldüğü gibi, işlerine geldiği zaman Türkiye'nin Gümrük Birliği içinde olduğu hatırlanmakta ancak konu yükümlülüklere gelince bu ilişki unutulmaktadır.

AB'den sorumlu Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz ise, 4 No'lu Mali Protokol'ün akibeti hakkında yönelttiğimiz 1 Mayıs 2002 tarihli yazılı soru önergemizi, 15 Mayıs 2002'de[60] cevaplandırırken, bu yardımın Yunanistan vetosuna takıldığı görüşündedir. Yılmaz'ın konuyla ilgili cevabı şöyledir:

"1982-1986 dönemini kapsayan ve 1981 yılında imzalanan 4.Mali Protokol siyasi nedenlerle dondurulmuş ve 1990 yılında AB Komisyonu tarafından AB Konseyi'ne sunulan Protokol, Yunanistan'ın engellemeleri nedeniyle onaylanamadığı için işletilememiştir. Bu protokol kapsamında Türkiye'ye verilecek miktarın tekrar gündeme gelmesi mümkün gözükmemektedir."

AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin, "AB-Türkiye Mali İşbirliğine Bakış" başlıklı raporunda, 4 No'lu Mali Protokol'ün akıbeti ile ilgili kaçamak değerlendirmesi AB'nin kendi yükümlülüklerini nasıl görmezden gelip, oyalama taktiğine başvurduğunu göstermektedir.

"AB-Türkiye ilişkileri 600 milyon Euro değerindeki Dördüncü Mali Protokol'ün onaylanmamasının yol açtığı nazik bir dönemden geçmiş olsa da, AB Türkiye'ye mali yardım sağlamakta çeşitli bütçe kalemleri ve araçlardan faydalanmıştır."[61]

AB Komisyonu'nun 1999 yılında yayınladığı "AB'nin Yeni Genişleme Politikası" ile aday ülkelerle ilişkilere getirilen yeni ölçüler de, alacaklarımızın bundan sonraki akıbeti konusunda önemli ipuçları

---

58 İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.28, http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul28.htm
59 İKV-AB Bilgi Ağı Bülteni No.28, http://www.ebso.org.tr/TURKCE/abbulten/bul28.htm
60 Sayı 7/6997
61 Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri: Mali İşbirliğine Bakış (1996-2006)", http://www.deltur.cec.eu.int/ei-prehel.html

vermiştir. Yeni politika kapsamında, "Bir ülkenin aday olması, aday ülkeye mali yardım yapılması için AB'ye herhangi bir yükümlülük getirmeyecektir." kararı alınmıştır.[62] Bunun anlamı, AB'nin, bundan sonra tam üyelik görüşmeleri başlayana kadar hiçbir mali yükümlülüğe girmeyecek olmasıdır. Bu kararın sadece Türkiye için çıkarıldığını düşünmemiz yanlış olmaz. Çünkü AB üyeliği için bekleyen 12+1 ülkeden 12'si ile üyelik müzakereleri başlamış durumdadır. Durumu tek belirsiz olan ülke Türkiye'dir. O zaman söz konusu karar sadece Türkiye için geçerli olacaktır. Hakkımız olan mali yardımların verilmemesinin yeni yollarının arandığı açıktır.

TÜRKİYE'YE ÖZEL ŞARTLAR VE TÜRKİYE'NİN TAVRI

AB'nin, Türkiye'ye karşı ayrımcılığı yardımların miktarı ile sınırlı kalmamış, bu tutum yardımların kullanımında da devam ettirilmiştir. Zaten AB, bugüne kadar Türkiye'yi, hep diğer aday ülkelerden farklı değerlendirmiş, hazırlanan raporlarda hep Türkiye için özel ve farklı bir başlık açmıştır. Bu, Türkiye'ye diğer adaylardan farklı bir gözle bakıldığının bir diğer bariz işaretidir. AB'nin bu tutumunun da çok sayıda örneği mevcuttur. Ancak öncelikle şunu vurgulamakta yarar görüyoruz. Türkiye'nin Gümrük Birliği ilişkisinden doğan hakları vardır. Bu haklar anlaşmalardan doğmuştur ve vazgeçilmezdir. Bunun dışında Avrupa Yatırım Bankası kredileri, tüm Akdeniz ülkeleri için öngörülen MEDA fonları ayrıca AB projeleri kapsamında kredi veya çeşitli AB projeleri kapsamında yine çok sayıda kredi veya hibe paketleri söz konusudur. AB, tüm hibe ve yardımları "tek çerçeve"de toplama gerekçesiyle Gümrük Birliği'nden kaynaklanan haklarımızı ustaca gündeminden çıkarmış, yardım ve hibe sistemini karmaşık bir hale getirmiştir. Bu yüzden hangi kaynaktan ne kadar mali destek öngörüldüğü, bunların ne kadarının verildiği doğru düzgün takip edilememektedir.

Mesela, MEDA Programı kapsamında Türkiye'ye yapılacak yaklaşık 800 milyon Euro tutarındaki yardım için Avrupa Parlamentosu, MEDA Yönetmeliğinin kabul edilmesinin ardından Türkiye'nin projeleri için ilave şartlar aranmasını öngören bir önerge kabul etmiştir. Sözkonusu önerge ile, "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sosyal ve ekonomik kalkınması" şartı getirilmiştir. Birlik üyesi olmayan 12 Akdeniz ülkesine yönelik olarak hazırlanan MEDA paketi kapsamında yalnızca Türkiye'den istenen bu özel şart hem dikkat çekici, hem de gerçek niyeti açıklayıcı olmuştur. AB'nin diğer yardım projelerinde kaynak tahsisi için Birlik kurumlarında çoğunluğun oyu yeterliyken, MEDA kapsamındaki kaynak aktarımları için oy birliği gerekmesi de dikkat çekmiştir. AB MEDA I (1996-2000) kapsamında öngördüğü bu yardım için en sonunda fiilen 376 milyon Euro taahhüt etmiştir.

Avrupa-Akdeniz işbirliği sürecinin mali işbirliği ayağı olan MEDA Programından Türkiye'nin istifade etmesinin siyasi nedenlerle engellenmesi Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır. Dışişleri Bakanlığımız, Akdeniz havzasında barışa, istikrara, refaha katkıda bulunmak amacıyla geliştirilen MEDA Programı Yönetmeliği'nin, herhangi bir ülkeye karşı ayırımcı muamele yapılmasını öngörmemesine karşılık, Türkiye'nin burada da ayırımcı bir muameleye tabi tutulmasının Barselona sürecine duyulan şevkin kırılmasına yol açtığını bildirmek zorunda kalmıştır.

Ancak Türkiye'nin bazı projeleri kabul edildikten sonra dahi, Komisyon, bu defa yeni bürokratik engeller çıkarmış, Türkiye'ye, herhangi bir projenin ilerletilebilmesi için "Çerçeve Anlaşması"nın imzalanması gerektiğini bildirmiştir. En sonunda bazı projelerimiz kabul edilse de, bunlar gerçekleştirilememiştir. Çünkü, "Türkiye bu konuda diğer ortaklardan sonra bilgilendirilmiş" ve projeler geçersiz hale gelmiştir. AB Komisyonu, tüm projelerin ele alındığı yeni bir birim oluşturmuş, ancak bu gelişme de, süreç içerisinde gecikme yaratan yeni bir unsur haline gelmiştir.

Türkiye, AB'nin MEDA konusundaki tutumundan rahatsızlık duyduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmeye, Avrupa Birliğinin taahhüt ettiği ve aslında sembolik bir değer taşıyan bu program konusunda Türkiye'ye engeller çıkarmasının, Avrupa Birliğinin bölge ülkeleri nazarında inandırıcılığı bakımından varmak istediği sonuca zarar verdiğini bildirmeye devam etmiştir.

[62] www.europa.eu.int

AB, MEDA yardımları konusundaki ayırımını açık bir şekilde ortaya koymaktan çekinmezken, "Çerçeve Anlaşması imzalanması" ve "yardımların sivil toplum kuruluşlarına ayrılması" gibi çok çok özel taleplerde bulunduğunu görmezden gelip, suçu Türkiye'ye yüklemiştir. AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin, "AB-Türkiye İlişkileri: Mali İşbirliğine Bakış" başlıklı raporunda, "MEDA Projelerinin Uygulanmasında Neden Gecikmeler Yaşandı?"nın izahı şöyle yapılmıştır:

"MEDA Projelerinin uygulanmasındaki gecikmelerin başlıca iki nedeni vardır: İlki, AB ile AYB (Avrupa Yatırım Bankası)'nin Akdenizli ortak ülkelerde finanse ettiği projelerin uygulanması ile ilgili genel şartları belirleyen, Avrupa Komisyonu Türkiye Çerçeve Anlaşması'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafında, ancak Haziran 2000 tarihinde onaylanmış olmasıdır. İkinci neden ise, Avrupa Parlamentosu'nun Ekim 1999'da aldığı kararla, Türkiye'ye ayrılan bütün mali kaynakların sivil toplumun geliştirilmesi alanında yoğunlaştırılmasını önermesiyle birlikte, Komisyon'un proje seçebilme kapasitesinin oldukça azalmış olmasıdır."[63]

AB'nin mali yardımlar konusunda Türkiye ile diğer aday ülkelere farklı davrandığını vurgulamıştık. Bunun temel sebebi, yapılan ortaklık anlaşmalarının niteliğidir. Sadece Türkiye ile Gümrük Birliği anlaşması yapan AB, Kıbrıs Rum kesimi ve Malta ile yine gümrük birliği temeline dayanan tercihli ticaret, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile ise serbest ticaret ağırlıklı "Avrupa Anlaşmaları" adı verilen özel bir anlaşma yapmıştır. Bazı kaynaklar Kıbrıs Rum kesimi ve Malta ile yapılan anlaşmanın da Gümrük Birliği anlaşması olduğunu öne sürmektedir. Ancak, bu iki ülke ile yapılan anlaşmanın kapsamı ve uygulanması Türkiye'den oldukça farklıdır. Bu farklılık da özellikle üçüncü ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Türkiye, dış ticaret rejiminde tümüyle AB'nin kural ve kararlarına bağlı hareket etmek zorunda bırakılırken, diğer ülkeler üçüncü ülkelerle ilişkilerinde serbestçe hareket edebilmektedirler. Mesela, AB Kıbrıs Rum kesimi ile imzaladığı ticaret anlaşmasını üstlenmemizi istemektedir. Ortaklık anlaşması aynı niteliği taşısaydı, diğer AB üyesi ülkeleriyle olduğu gibi bunun otomatik şekilde gerçekleşmesi gerekirdi. Rum kesimi, ticari ilişkiler açısından AB nezdinde üçüncü ülke konumunda olduğu içindir ki, Türkiye'den böyle bir talepte bulunulmaktadır. Bu yüzden AB kaynaklarında dahi Gümrük Birliği anlaşmasının imzalandığı AB adayı ülkeler arasında sadece Türkiye'nin adı sayılmaktadır. *(Ek-4)*

Oldukça esnek ve dinamik olduğu ifade edilen Avrupa Anlaşmaları kapsamında ise, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ekonomilerini reforma tabi tutma ve yeniden yapılandırma çabalarına destek olmak amacıyla çeşitli programlar hazırlanmış, teknik uzmanlık ve yatırım desteği sağlanmıştır. Öyle ki, bunlar kısa zamanda dünyanın Avrupa'daki en büyük yardım programı niteliğini kazanmıştır. Avrupa Anlaşmalarına, ticaretle ilgili konular, siyasal diyalog, yasaların yakınlaştırılması, endüstri, çevre, taşımacılık ve gümrükler dahil olmak üzere tüm işbirliği alanları dahil edilmiştir. Kısacası sözkonusu ülkelerin topyekün AB üyeliğine hazırlanması amaçlamaktadır ve bir bütün halinde yürütülmektedir. Avrupa Anlaşmalarında nihai amaç, "Topluluk üyeliği" olarak ifade edilmektedir. Bu ülkeler ancak AB üyeliği ile birlikte gümrük birliğine tam anlamıyla dahil olacaklardır. Türkiye ise bariz bir şekilde "ticari ve siyasi" ilişkiler olmak üzere iki ayrı bölümde değerlendirilmiş, bu ülkelerin benzeri bir altyapı hazırlığı olmadan gümrük birliğine alınmıştır. Gümrük Birliği'nin tamamlandığı varsayılarak da, buna ilişkin yükümlülükler bir yana bırakıldığı gibi aynı gerekçeyle birçok projeden yararlanmamıza gerek(!) görülmemiştir. Ekonomik sıkıntılar ve bunda Gümrük Birliği'nin etkileri ortadayken, Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlığı tümüyle "siyasi yapılanma" üzerine oturtulmuştur.

Bir başka örnek vermek gerekirse; AB, katılım öncesi stratejisi kapsamında Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri için Phare, ISPA (Yapısal Politikalar) ve Sapard (Tarım ve Kırsal Kalkınma) programları geliştirmiştir. Bu ülkelerin AB'ye katılım öncesinde yeniden yapılandırılması çalışmalarını kapsayan bu programlara Kıbrıs Rum Kesimi de aynen Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi dahil edilmiştir. AB'nin Rum kesimine yardımları adaylık başvurusundan çok önce, daha 1978 yılında başlamıştır ve bu tarihten 1999 yılına kadar yapılan yardım miktarı 210 milyon Euro olmuştur. Rum kesimi mesela

[63] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri: Mali İşbirliğine Bakış (1996-2006)"...

Phare projesi kapsamında 72 milyon Euro bağış almıştır. Kıbrıs Rum kesimi Meda Program'dan da yararlandırılmaktadır.[64]

Phare programı kapsamında 14 ülke yardım almaktadır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Güney Kıbrıs Rum kesiminin yanısıra aday ülke olmayan Arnavutluk, Hırvatistan ve Makedonya da bu programdan yararlandırılmaktadır. Son üç ülke dışındaki ülkeler için "ortak ülke-associated country" terimi kullanılmaktadır. Phare programı kapsamında Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine 1989-1994 döneminde 4 milyar 284 milyon, 1994-2000 döneminde 3 milyar 350 milyon, 2000-2006 döneminde ise 21.5 milyar Euro yardım öngörülmüştür.

Türkiye ise "Gümrük Birliği'nden kaynaklanan bir deneyime ve işlerliği olan bir serbest piyasa ekonomisine sahip olması" gerekçesiyle bu programlardan yararlandırılmamıştır. Bu yüzden Türk müteahhitleri Doğu Avrupa ülkelerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin ihalelere de katılamamışlardır. Görüldüğü gibi bir kez daha Gümrük Birliği engeli önümüze konulmuştur. Dünya Ticaret Örgütü ile ilişkilerimizde yol açtığı engellemeler bir yana AB'nin kendi programlarında dahi Gümrük Birliği adeta Türkiye'ye karşı bariyer gibi kullanılmış ve yarardan çok zarar getirmiştir. Bu projeler, AB'ye giriş müzakereleri başlamış aday ülkeler için hazırlanmış fonlardan karşılanmaktadır. Mali Yardımlara İlişkin Yönetmelik değişikliğinin gündeme gelmesiyle birlikte "Yeni program çerçevesinde AB ülkeleri, aday ülkeler ve Türkiye'den tüzel ve özel kişiler ihalelere teklif verebilecekler. Yeni uygulama, Türkiye'nin Phare, ISPA ve SAPARD programları çerçevesindeki projelere katılabilmesini sağlayacak. Aynı zamanda Türkiye, Malta ve Kıbrıs'taki projelere de katılabilecek." denilmiştir. "Aday ülkeler ve Türkiye" diye bir ayırım yapılması dikkat çekicidir. Herhalde müzakerelere başlamış ve başlamamış ayrımına işaret edilmek istenmiştir. Ancak o zaman da, bu husus gerçekten önemli değil idiyse bugüne kadar bu projelerden neden yararlandırılmadığımızın sorulması gerekmektedir. Kaldı ki, burada fonlardan yararlandırma değil, sadece ihalelere katılabilmemize izin verilmesi söz konusudur. Bu örneğin ortaya çıkardığı bir başka gerçek, AB'nin kurallarının "değişmez" olmadığı ve her ülkeye eşit uygulanmadığıdır.

Mali yardımlar konusunda diğer aday ülkelere nasıl ayrıcalıklı yaklaşıldığını ve imtiyazlar tanındığını ortaya koyan bir diğer belge de AB'nin aday ülkelerle ilgili 1998 tarihli ilerleme raporları karma belgesidir. Belgenin, "Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri lehine katılım öncesi stratejinin takviye edilmesi" başlıklı bölümünde, "Bazı aday ülkelerdeki durumu yakından izlemek gerekli olacaktır zira bu ülkeler Katılım Ortaklıkları'nın kısa vadeli önceliklerini uygulayamamışlardır" denilmesine rağmen, katılım öncesi yardımların nasıl arttırılacağı ve bu ülkeler için neler yapılacağı şöyle anlatılmıştır:

"Komisyon, katılım öncesi yardımla ilgili olarak,yardımların 2000 yılından itibaren iki katına çıkarılmasını teklif etmiştir-yıllık 500 milyon ECU tutarında bir bütçesi olan bir tarım enstrümanı ile çevre ve ulaştırma projelerini finanse etmek üzere yıllık 1.000 milyon ECU tutarında bir bütçesi olan bir yapısal enstrümanın oluşturulması- Komisyon ayrıca, yılda 1.500 milyon ECU tutarında bir bütçesi olacak ve tüm sektörlerde idarî ve adlî kapasitenin takviye edilmesi üzerinde ve diğer iki enstrümanın kapsamadığı alanlardaki müktesebatın benimsenmesiyle ilgili yatırımlar üzerinde yoğunlaşacak olan Phare programını yeniden yönlendirmiştir. Toplam olarak, 3 milyar ECU tutarında geri ödemesiz yardım harekete geçirilecektir. Buna, kredileri yoluyla (7 milyar ECU) Avrupa Yatırım Bankası'nın özel çabaları eklenmelidir. Bu Topluluk finansmanının harekete geçirilmesi, gittikçe artan ölçüde Topluluk müktesebatının benimsenmesi çerçevesinde olacaktır. Katılım öncesi yardımın tam rolünü oynayabilmesi, Uluslararası Malî Kurumlar'ın (UMK'ler) fonlarını harekete geçirebilmesine bağlıdır. Bunu dikkate alarak, Komisyon, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası ile, bu kurumların işbirliğini takviye etmek ve ortak finansmanı kolaylaştırmak için 2 Mart 1998 tarihinde bir çalışma anlaşması imzaladı. Ekim 1998'de bu anlaşmaya dört yeni ortak katılmıştır. Bu yıldan itibaren, Büyük Ölçekli Altyapı Kolaylığı çerçevesinde, ulaştırma ve çevre alanlarında projeler için 900 milyon ECU harekete geçirilmiştir (Phare'den 150 milyon ECU ve UMK'lerden 750 milyon ECU). Böylece, Phare hibesi şeklinde verilen her bir ECU, uluslararası malî kurumlardan 5 ECU tutarında bir kaynağı harekete

[64] www.europa.eu.int/comm/enlargement/cyprus

geçirmiştir. Aday ülkelerin kendilerinin projelere kattığı kaynaklar da ilave edildiğinde, bu rakam 8 ECU'ye çıkmaktadır. Ancak, adayların AB standartlarına uyumu açısından ihtiyaçları, sadece AB hibeleriyle veya AYB ve UMK kredileriyle karşılanamayacak kadar önemlidir. AB şirketleri de, aday ülkelerde daha çok yatırım yapmalıdırlar. Bugün dünyanın başka neresinde % 6 veya 7 düzeyinde büyüme hızları bulabilirler ki? Örneğin, özel sektör, yeni bir piyasa olan çevre sektörüne daha fazla girmelidir. Son olarak, Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Slovakya ve Romanya için, Komisyon, 1998 ve 1999 yılları için 100 milyon ECU tutarında bir bütçeyle, yatırımların teşvik edilmesi, ekonomik yeniden yapılanma ve yolsuzluğa karşı mücadele alanlarında eylemler üzerinde yoğunlaşan özel bir (kolaylık) devreye sokmuştur."[65]

Görüldüğü gibi diğer aday ülkelere hibe ağırlıklı yardım programları uygulanmakta, bunun yetmediği yerlerde uluslararası finans kuruluşları devreye sokulmakta, AB yatırımcılarının bu ülkelerde yatırım yapması teşvik edilmektedir. Buna karşılık Türkiye'ye yapılan yardımların miktarı gibi niteliği de farklılık göstermektedir. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin, AB'nin 1995'te vaad edilen mali yardımı vermemesinin sebeplerine ilişkin bir soruyu cevaplandırırken, "AB'nin Türkiye'ye toplam mali yardımının dikkate değer olduğu kaydedilmelidir. Toplam taahhütler, kredi şeklinde kabaca 3,920 milyon Euro, hibe şeklinde ise 1.561 milyon Euro düzeyinde olmuştur. Bu fonların bir bölümü, özel olarak Gümrük Birliği'nin yoğunlaştırılması için tahsis edilmiştir." demesi, AB'nin Türkiye'ye yönelik yeni mali politikalarının kredi ağırlıklı olacağını göstermiştir. Nitekim öyle de olmuştur.

Gümrük Birliği'nden doğan haklarımızın akibetine dönersek, bunun kesin cevabını ne yazık ki, Türkiye'nin ilgili kuruluşlarının belgelerinde bulmak mümkün olmamıştır. Sözkonusu belgelerde, bu yardımlardan ya hiç bahsedilmemiş ya da sonuçta ne alıp, ne verdiğimiz belirtilmeden sadece sanki süreç devam ediyormuş gibi genel ifadeler kullanılmıştır.

AB'den sorumlu Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın, yazılı soru önergemize 15 Mayıs 2002'de verdiği cevap, bu konuya bir ölçüde ışık tutmuştur. Yılmaz, Avrupa Konseyi'nin 4 Aralık 2000 tarihinde aldığı bir karar ile Gümrük Birliği'ni güçlendirmeye yönelik olarak "Avrupa Yatırım Bankası özel eylem programı" oluşturduğunu ve Türkiye'ye 450 milyon Euro'luk yeni kaynak sağlandığını, bunun da 90 milyon Euro'luk kısmının kullanımına başlandığını bildirmiştir.

AB'nin özel eylem programı olarak nitelendirilen tümüyle kredi sistemidir. Oysa yapılan anlaşmalarda, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne uyumu yüzünden uğrayacağı zararlar hesaplanarak, hibe niteliğinde yardım öngörülmüştü. Geride kalan bölümlerde anlatıldığı gibi Türkiye, Gümrük Birliği yüzünden büyük mali kayıplara uğramış ancak AB taahhüt ettiği yardımları yapmamıştır. Yeni programın kredi niteliğinde olmasının anlamı tümüyle, Türkiye'nin bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da kendi imkanları ile Gümrük Birliği'ne uyumu gösterecek olmasıdır. Çünkü bilindiği gibi kredi bir tür borçtur. Kısacası yeni program, AB'den kredi alarak, bugüne kadar onların lehine işleyen Gümrük Birliği'ni güçlendirmeye devam etmemizi, sonra da bu borcu ödememizi öngörmektedir.

AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin "AB-Türkiye İlişkileri: Mali İşbirliğine Bakış" raporunda ise haklarımızın akıbeti, daha açık bir ifadeyle bunların üzerine nasıl yatıldığı net bir biçimde ortaya konulmuştur:

"Gümrük Birliği Özel Yardımı Gümrük Birliği'nin uygulamaya konmasından sonraki beş yıllık dönemde kullanılmak üzere 375 milyon Euro tutarında bütçe kaynağı tahsis edilmesi önerilmiştir. Bu öneri, Avrupa Birliği Konseyi'nde oybirliği sağlanamadığı için, onaylanmamıştır. AYB (Avrupa Yatırım Bankası) Özel Kredi Olanağının Gümrük Birliği'nin uygulamaya konmasından sonra, Türkiye ekonomisini daha rekabetçi hale getirmek için, 1996 yılından itibaren beş yıllık bir dönemde kullanılmak üzere 750 milyon Euro tutarında ek

---

[65] "Karma Belge: Aday ülkelerin katılım yönünde kaydettiği ilerlemeye ilişkin raporlar", 1998, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kb98_04.html

kredi tahsis edilmesi önerilmiştir. Ancak, AYB Yönetim Kurulu'nda oybirliği sağlanamadığı için, program uygulamaya konmamıştır. Makro-ekonomik mali yardım (ödemeler dengesine destek) öngören Topluluk, özel ihtiyaçlar için uluslararası mali kurumlarla birlikte ve kullanılabilir tüm mali kaynakları gözönüne alarak, makro-ekonomik mali yardım olasılığını incelemiştir. Şu ana kadar, herhangi bir ödemeler dengesi açığı sözkonusu olmadığı ve 1995-1999 döneminde IMF ile herhangi bir anlaşma da yapılmadığı için, bu yardıma gerek duyulmamıştır."[66]

Görüldüğü gibi çeşitli yardımlar öngörülmüştür ama onay çıkmadığı için bunlar verilmemiştir. AB'de karar ve uygulama mercilerinin Türkiye'ye karşı işbirliği (!) gerçekten anlamlıdır. Burada "tavşan'a kaç, tazı'ya tut" politikasının uygulandığı ortadadır.

AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği, aynı raporunda bu bölümün başından beri aradığımız cevabı da bütün açıklığı ile vermiştir. İşte Gümrük Birliği mali yardımlarına son noktayı koyan itiraf:

"Gümrük Birliği yardımları, Türkiye tarafından çeşitli vesilelerle talep edilmelerine rağmen, bir sonuç alınamamıştır ve artık gündemde değildir."

AB, KENDİ DEKLARASYONUNU UNUTTU

Aslında bu sondan sonra söylenecek fazla birşey kalmamaktadır. Kesin olan şudur ki; Türkiye haklarını talep etmekle yetinmiş, AB duymazdan gelmiş, sonuçta da gündemden çıkarılmıştır. Ancak gerçekleri ve fiili durumu anlatmaya devam etmek istiyoruz. Çünkü bu uygulamalar, AB'nin Gümrük Birliği'ndeki haklarımızı unutturduktan sonra "Türkiye'yi üyeliğe hazırlama" stratejisi adı altında vermeyi taahhüt ettiği diğer yardımların akıbetine de ışık tutacak niteliktedir. Mesela, AB'nin Gümrük Birliği Antlaşması'ndan sonra yayınladığı Mali Deklarasyon'da şöyle denilmiştir:

"AB ile altyapı bağlantısının iyileştirilmesi ve Türkiye ekonomisi ile Topluluk ekonomisi arasındaki farkın azaltılmasını teminen Türkiye önemli miktarda bir mali kaynağa ve özellikle uzun dönemli krediler ile teknik yardıma ihtiyaç duyacaktır. Bu amaçla Topluluk, Türkiye ile mali işbirliğine Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişinden önce yeniden başlayacak ve 1995 yılının ilk yarısında mali işbirliğine ilişkin ayrıntılı düzenlemelere karar verecektir."

Deklarasyondaki bu açık ifadelere rağmen, AB mali yardımları vermemek için sıklıkla Yunanistan vetosuna sığınarak, imzasına sahip çıkmamış, öne sürülen gerekçelerin hiçbirisinin de hukuki olmadığı anlaşılmıştır.

Yunan vetosunun doğru olduğunu kabul edersek; AB'nin temeli olan Roma Antlaşması'nın 300. Maddesi, Yunanistan'ın vetosunun geçerliliğinin bulunmadığını, AB'nin istemesi halinde bu ülkeyi devre dışı bırakarak, mali yardımları yapabileceğini göstermektedir. Sözkonusu maddede, "Konseyin akdedeceği ortaklık anlaşmaları ile özel bir kurumsal çerçeve öngören veya Topluluğa önemli mali yük getiren veya 251'inci maddeye göre kabul edilmiş bir topluluk tasarrufunun değiştirilmesini gerektiren diğer anlaşmalara ilişkindir. Konsey, (nitelikli çoğunlukla) karar alır." denilmektedir. Nitelikli oy çoğunluğu için 87 oydan 62'si yeterli olmaktadır. Yunanistan'ın Konsey'de sadece 5 oyu bulunduğuna göre, "ortaklık anlaşmalarının" gereğinin yerine getirilmesi için yeterli oyun bulunabileceği açıktır.

AB'nin bugün Katılım Ortaklığı Belgesi ile bizden istediği ve Ulusal Program'da yapmayı öngördüğümüz reformların toplam maliyeti 15 milyar Dolar olarak hesaplanmaktadır. Buna karşılık AB, Polonya'ya adaylık sürecinde 20 milyar Euro yardımda bulunurken, Türkiye'ye taahhüt ettiği 2.5-3 milyar Euro'yu vermemek için bahane üretmeye devam etmektedir. AB'nin tüm mali yardımlarına sınırsızca mazhar olan ve bu sayede Türkiye'nin önüne geçip, adaylık müzakerelerine başlayan Polonya başta olmak üzere dünün Varşova Paktı ülkeleri, AB'nin tarım yardımlarını azaltma yönündeki çalışmalarına tepki göstermişlerdir. Polonya tarımına diğer AB ülkeleriyle eşit ortaklık şartları sağlanmasının üyelik görüşmelerindeki ana taleplerinden biri olduğunu söyleyen

[66] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri: Mali İşbirliğine Bakış (1996-2006)"...

Polonya Tarım Bakanı Jaroslaw Kalinowski, aksi bir kararı halkın kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Polonya ile diğer Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, tarım yardımlarına ilişkin bu politika değişikliğinin gündeme gelmesine, "Biz de üyeliği kabul etmeyiz" diye karşılık vermişlerdir.[67]

AB ile Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri arasındaki tarım yardımı tartışması Mart 2002'de yapılan Barselona Zirvesi'nde de devam etmiştir. Avrupa Komisyonu'nun, Ortak Tarım Politikası kapsamında bu ülkelere sağlanacak yardımlar hakkında hazırladığı raporda, yardımların, Birlik üyesi ülkelerin çiftçilerine sağlanan yardımların yüzde 25, yüzde 30 ve yüzde 35'i oranlarında kademeli yapılması teklif edilmiştir. Gerekçe, Birlik bütçesine gelecek yüktür. Aday ülkelerin tarım bakanları ise, yüzde 100 tarım yardımı almamaları halinde AB üyesi ülkelere göre geride kalacakları ve haksız rekabet doğacağı görüşünde ısrar etmişlerdir. Aynı toplantıda, Slovakya'ya da gümrük vergilerine uyum sağlaması için 2008 yılına kadar süre tanınmıştır.[68]

Görüldüğü gibi, diğer aday ülkeler AB ile pazarlık yapabilmekte, AB de bunları kabul etmektedir. Türkiye ise, aleyhimize gelişen bu tabloya seyirci kaldığı gibi en haklı olduğu "mali yardımlar" konusunda bile AB'nin istismarına rıza göstermekte, kararlı bir tavır sergileyememektedir. Türkiye'nin bu tutumu, AB'nin ülkemize yönelik haksız ve çifte standartlı uygulamalarını daha da arttırmaktan başka bir sonuç getirmemektedir.

Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın, AB'nin Gümrük Birliği çerçevesindeki yükümlülüklerine ilişkin soru önergemize 20 Şubat 2002 tarihinde[69] verdiği şu cevap, yöneticilerimizin bu konuya ilgi ve bilgilerini, bir izahı gerektirmeyecek kadar net bir şekilde ortaya koymaktadır:

"GB çerçevesinde AB'nin Yunanistan vetosuyla Türkiye'ye karşı yükümlülüklerini yerine getirmemiş olduğu bir gerçektir. Bu haksızlık hükümetimizin ısrarlı girişimleriyle giderilmiş MEDA programı ve AYB'nın Akdeniz ülkelerindeki diğer mali anlaşmaları çerçevesinde mali ve teknik işbirliğinin uygulanmasına ilişkin çerçeve anlaşması ile 10 Eylül 2000 tarihinden itibaren herhangi bir siyasi baskıya maruz bırakılmaktan kurtarılmıştır."

Ne yazık ki, Başbakan yardımcısı Gümrük Birliği ile tüm Akdeniz ülkeleri için geçerli olan MEDA yardımları ve kredi ağırlıklı Avrupa Yatırım Bankası programlarını birbirine karıştırmakta ve mali yardımlarla ilgili sorunun ortadan kalktığını ifade edebilmektedir. Bunların her biri ayrı şeylerdir ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden doğan alacakları bulunduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Ancak aşağıdaki bölümde görüleceği gibi AB, tüm mali projeleri "Tek Çerçeve" adı altında bir araya getirerek, yeni projeler gibi sunmuş, bu arada alacaklarımızı da gözden kaçırmayı başarmıştır. Başbakan Yardımcısı Yılmaz'ın da bu yeni düzenlemeden hareketle, bazı şeyleri gözden kaçırdığı anlaşılmaktadır.

Uzmanlarca, Avrupa Parlamentosu için hazırlanan ve 1998-1999 yıllarındaki gelişmeleri özetleyen 10 Şubat 2000 tarihli raporda, Türkiye'nin anlaşmalarda öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmede başarılı olduğu, buna karşılık AB'nin özellikle mali yardımlar konusunda Gümrük Birliği işbirliğinin gereklerini yerine getirmediği belirtilmiştir.[70] Türkiye aleyhindeki kararları ile bilinen AP için böyle bir raporun hazırlanmış olması önemlidir. Raporda, halen beş parasal destekten 375 milyon Euro'nun 5 yıldır ve 750 milyon Euro'luk Avrupa Yatırım Bankası kredisinin politik sebeplerle (Kıbrıs ve Türkiye-Yunanistan arasındaki problemler) verilmediği hatırlatılmıştır. Malumu ilan eden raporun en önemli bölümü, mali yardımların bundan sonraki düzenlemesine ilişkindir ve şöyle denilmiştir:

---

[67] Cumhuriyet, 31 Ocak 2002

[68] İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni, 16-31 Mart 2002, http://www.ikv.org.tr/IKV/ikv.html

[69] sayı 7/5753

[70] *www.europarl.eu.int/enlargement-Briefing No 7*

“Komisyon, Yunan vetosu nedeniyle bloke edilen finansman destek için 21 Ekim 1998’de Türkiye’ye yönelik yeni bir hedef belirlemiştir. Yeni yardım 1995’e benzememektedir. Finansman destek AB ile Türkiye Gümrük Birliği ilişkisinin yeni belirlenen strateji çerçevesinde geliştirilmesini amaçlamaktadır. Tasarlanan, yardımlara yeniden başlanmasıdır. Sonuçta, bu strateji mevcut enstrümanlara yeni bir şey eklememektedir ve Türk otoritelerinin düşüncesine göre, diğer aday ülkelerin statüsünde bir düzenleme değildir.”[71]

AB dahi, AB’den sorumlu Başbakan Yardımcısı Yılmaz’ın aksine, mali yardımlar ile ilgili yeni düzenlemenin “Türk otoritelerinin” görüşlerine atıfta bulunarak da olsa yeni bir şey getirmediğini kabul etmiştir. Ancak bundan da önemlisi tasarlananın, yardımlara yeniden başlanacak ve bunun 1995’e benzemeyecek olmasıdır.

Yine aynı rapora göre, Avrupa Parlamentosu, 4 Aralık 1998’de “Swoboda Raporu”nu kabul etmiştir. AB Komisyonu’nun Türkiye Raportörü olan Swoboda, mali yardımların tartışıldığı bu dönemde, AB’nin Türkiye ile ilgili yeni stratejisi için şu teklifi yapmıştır:

“Bu rapor, Kürt problemi halledilene, Kıbrıs problemi çözülene, askerler üzerinde demokratik kontrol sağlanana, Sakharov ödüllü Leyla Zana ve tüm siyasi mahkumlar serbest bırakılına, anti-terör yasaları kaldırılana kadar Türkiye ile ilgili tüm takvimin dondurulması çağrısında bulunmaktadır.”

Swoboda’nın raporundan sonra AP, Türkiye üzerinde baskının yoğunlaştırılması ve Kopenhag Kriterleri’ne bağlı bir plan dahilinde Türkiye’nin izlenmesini kararlaştırmıştır. Swoboda, müzakereler için tarih almaya çalıştığımız 2002 yılında bir kez daha konuşmuş ve Avusturya Wiener Zeitung Gazetesine 5 Mart 2002 günü verdiği demeçte, Türkiye ile üyelik müzakerelerine en erken 2005 veya 2006 yılında başlanacağını söylemiştir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in bu yıl sonuna kadar üyelik müzakerelerinin başlayabileceği ihtimalini “saçma” bulduğunu ifade eden Swoboda İstanbul’da yapılan 5. Akdeniz İşadamları Forumu’ndan Viyana’ya henüz döndüğünü kaydederek, “Ülkenin önce egemenliği devretmeye hazır olması gerekiyor. Ancak şimdiye kadar bu konuda hiçbir belirti görülmemiştir.” demiştir. Türkiye Raportörü, “Büyük Kürt sorununun hala çözüme kavuşmadığını” da vurgulamıştır.Raportörümüzün, Türkiye ile ilgili görüşlerinde 4 yıl sonra bile en ufak değişiklik olmadığı ortadadır.

Görüldüğü gibi Yılmaz dışında tüm ilgililer mali yardımlardaki adaletsizlikten şikayet etmektedir. Bu sorunun çözülmediğini en son ortaya koyan rapor da İngiltere Parlamentosu Dışişleri Komitesi’ne aittir. Türkiye-AB İlişkileri başlıklı 30 Nisan 2002 tarihli raporun hemen başlangıcında, “AB’nin Türkiye’ye mali yardımları gerçekten diğer aday ülkelerin çok altındadır ve yükseltilmesi gerekmektedir” denilmiştir. Türk politikacılarının, Türkiye’ye diğer aday ülkelerle eşit davranılmadığından sıklıkla şikayet ettiklerinin ve bunun gerçek olduğunun hatırlatıldığı raporda, “AB’yi anlamak” başlıklı bölümde şu değerlendirme yapılmıştır:

“Avrupa Komisyonu’nun genişleme stratejisi kapsamında 2000-2006 dönemi bütçesi 5.8 milyardır. Bu dönemde 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesinin her biri için 50 milyon Euro’nun üzerinde kaynak ayrılmıştır. Ankara’nın iddiasına göre, Komisyon bu işbirliği çerçevesinde, Türkiye’nin nüfusu 6 katı olduğu halde Macaristan’a daha fazla yardım taahhüt etmektedir. Türkiye’nin AB ile mali ilişkisi başından beri kötüdür, çünkü AB’nin katılım öncesi stratejisi gecikmiştir. Görüşümüz, mali yardımların geciktirilmeden verilmesidir. Bu düzenleme önemli fırsatların kaçırılmasına engelleyeceği gibi, Türkiye’nin adaylığında önemli bir adım olacaktır. Bu sebeple yeterli mali destek sağlanmalıdır.”[72]

İngiltere Parlamentosu için hazırlanan raporun, “Mali Yardımlar” başlıklı bölümünde ise özetle şöyle denilmiştir:

---

[71] *www.europarl.eu.int/enlargement-Briefing No 7*
[72] www.publications.parliament.uk

“Diğer adaylar birçok fon kaynağından yararlanırken, Türkiye bunlara alınmamıştır. AB Komisyonu’nun Türkiye Temsilcisi Karen Fogg, Türkiye’nin Phare programına dahil edilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Bizim de görüşümüz, Türkiye’nin bu programa alınması yönündedir. Ayrıca Brüksel bürokrasisinin, Türkiye’nin birçok projelere katılmasını yavaşlattığı sıklıkla dile getirilmektedir. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğulcu demokrasiye ve tek pazara geçişlerine yardım için oluşturulan Know How Fund (Bilgilendirme Fonu)’na Türkiye alınmamıştır. Öte yandan Türkiye’ye AB’nin hareket planı kapsamında 2001-2002 için 150 bin Euro ayrılmıştır. Küçük bir karşılaştırma yapacak olursak, Know How Fund’dan örneğin Slovakya yılda 3 milyon Euro almaktadır ki nüfusu Türkiye’nin 12’de biridir. Türkiye’nin bu fona öncelikle katılması gerektiği ifade edilmektedir. Bizim de görüşümüz bu yöndedir.”

MALİ YARDIMLAR DA KOPENHAG KRİTERLERİNE BAĞLANDI

Aralık 2001’de kabul edilen Katılım Öncesi Mali Yardım Hakkındaki AB Bakanlar Konseyi Yönetmeliği ile “Kopenhag kıstaslarının yerine getirilmesinde veya AB ve Türkiye arasındaki anlaşmaların temel öğelerinin uygulanmasında yeterli ilerleme sağlanamazsa, mali yardım askıya alınabilir” denilerek, bugüne kadar sürdürülen keyfiliği resmileştirmede önemli bir adım atılmıştır.[73] Yeni düzenleme ile, bundan sonra AB’ye üyelik müzakereleri gibi, mali yardımlarda da Kopenhag Kriterleri göz önünde tutulacaktır.

Aynı yönetmelik ile,“Türkiye’nin şu anda yararlandığı iki AB stratejisinin geçersiz olması, başlamış projeler için geçiş düzenlemeleri düşünülmesi.” öngörülmüştür. Adı geçen AB stratejilerinden birisi, Lüksemburg Zirvesi’nde belirlenen ve AB’nin Türkiye’ye karşı daha önceki anlaşmalarla üstlenmiş olduğu, ancak yerine getirmediği mali yükümlülüklerden başka bir şey değildir. Görüldüğü gibi bunlar bir yönetmelik değişikliği ile yok sayılmıştır. Başlanacak olan projeler için düşünülen geçiş düzenlemeleri için ise Avrupa Konseyi’nden, söz konusu yardımları gecikmeksizin kullanılabilir hale getirecek düzenlemeyi yapılması istenmiş ancak söz konusu mali kaynakların kullanımı konusunda ülkemize herhangi bir perspektif verilmemiştir. Diğer strateji ise bazı topluluk programlarına aşamalı olarak katılmamızın sağlanmasıdır. Katılım Öncesi Mali Yardım Hakkındaki Yönetmelikte öngörülen yeni düzenlemeler, “yararlandırılmadığımız” halde “Türkiye’nin şu anda yararlandığı”denilen bu iki stratejinin, sil-baştan ele alınması anlamına gelmektedir. Bu düzenleme, aynı yönetmeliğin mali yardımı “Kopenhag kriterlerine veya anlaşmaların uygulanmasında yeterli ilerleme olup, olmadığına” bağlayan 2. maddesi ile birlikte düşünüldüğünde, üyelik görüşmelerimiz gibi mali yardımların da yeniden belirsiz bir döneme girdiği görülecektir.

Sözkonusu yönetmelik, yapılacak mali yardımların nerede ve nasıl kullanılacağını da Avrupa Birliği Komisyonu’nun belirlemesini öngörmektedir. Yönetmelikte, “Başlangıçta Türkiye’nin proje seçim, ihale ve sözleşme işlemleri Komisyon’un önceden onayına tabi olacaktır. Komisyon, gelecekte, bazı özel şartların yerine getirilmesi üzerine önceden onay gereğini kaldırabilir.”denilmektedir.

Yönetmeliğin dikkat çekici bir başka maddesi de bundan sonra yapılacak yardımların, sadece Türk Devleti’ne yönelik olmayıp, yerel yönetimler, ajanslar ile dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarını da kapsamasıdır. Böyle bir uygulama ülkenin iç yönetiminin AB’ye devredilmesi anlamına gelir ki, egemen olan hiçbir ülke bunu kabul edemez. Adı geçen kuruluşların güçlendirilmesi için bir yardım öngörülmüşse, bu egemen devlet eliyle yapılmalıdır. Ancak AB Komisyonu Türkiye Temsilcisi Karen Fogg’un “e-mail skandalı” ile, bu yönde başta sendikalar olmak üzere bazı örgütler ile kurulan ilişkiler ortaya çıkmıştır.

Esasında, bu yönetmelikten ya da e-mail skandalından çok önce AB Komisyonu, Ankara Temsilciliği aracılığıyla Türk özel sektörü ile (özellikle sivil toplum örgütleriyle) Türk hükümetine bilgi vermeden doğrudan temasa geçmiş, bu da önemli problemlere yol açmıştı. AB Komisyonu, bu

---

[73] TC Başbakanlık, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Aylık Bülten, Kasım 2001, http://www.abgs.gov.tr/dokuman/aylik_bulten_dosyalar/kasim_bulten_dosyalar/ekonomik_gundem_tr_ab_iliskileri.htm

temaslarında 22 sivil toplum örgütüne, toplam tutarı 4.5 milyon Euro olan hibe sağlanması taahhüdünde bulunmuştu. Ancak 13 Ocak 1998 tarihinde Komisyon yetkilileri ile gerçekleştirilen bir toplantıda, bu tarihten itibaren özel sektör projelerinin öncelikle ilgili kamu kurumlarına iletilmesine ve projelerin hükümet tarafından gruplandırılmasına karar verilmişti.[74]

AB, bu anlaşmadan 4 yıl sonra Yönetmeliğe yukarıdaki maddeyi koyarak, sivil toplum örgütleri ile ilişkisini resmileştirmiş, bu uygulamada ne kadar kararlı ve dayatmacı olduğunu göstermiştir. Nitekim AB Komisyonu'nun "olaylı" Ankara temsilcisi Karen Fogg, "İfade Özgürlüğü" adı verilen projenin amacının, demokrasi ve sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi olduğunu belirterek, bu proje kapsamında Türkiye'de destek verilen kuruluş ve projeleri açıklamıştır.[75] Seçilen kuruluşlar ve proje konuları gerçekten dikkat çekicidir:

"Liberal Düşünce Derneği, KA-DER, Marmara Üniversitesi, İnsan Hakları Vakfı, DİSK, TESEV, Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı"

Bayan Fogg, öncelikli proje konularından bazılarını da, "İnsan hakları, azınlıkların korunması, ölüm cezalarının kaldırılması, iyi yönetim ve saydamlık, bağımsız medya, kadınların rolü" şeklinde sıralamıştır.

AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin, "Türkiye-AB Mali İlişkileri" raporunda da, sivil toplum örgütleri ile ilişkiler ele alınmış ve "Demokrasi, İnsan Hakları ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi" başlığı altında şu değerlendirme yapılmıştır:

"Komisyon, farklı bütçe kalemleri altında, demokrasi, insan hakları ve sivil toplum alanlarında faaliyet gösteren birçok Türk sivil toplum kuruluşuna (STK) mali yardımda bulunmuştur. 1993'ten bu yana, Türk STK'ları yılda ortalama 500,000 euro'luk mali yardım almaktadır."[76]

AB, mali yardımları adeta davul-zurna ile Kopenhag kriterlerine bağlarken, AB'den sorumlu Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın bundan habersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, maalesef Türkiye'nin konuya ne kadar ciddi yaklaştığını gösteren bir kara mizah örneğidir. 11 Mart 2002 tarihli yazılı bir soru önergemizi 26 Mart 2002'de cevaplandıran Yılmaz, "Mali işbirliğinin doğrudan Kopenhag Kriterlerine bağlanması diye bir şart bulunmamaktadır." demiştir. Oysa sözkonusu karar, önce Lüksemburg Zirvesi'nde(1997) gündeme getirilmiş, aday ülke ilan edildiğimiz Helsinki Zirvesi'nde (Aralık 1999) kesinleşmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da Türkiye'ye 8 Kasım 2000'de verilen Katılım Ortaklığı Belgesi'ne konulmuştur. Bu arada buna ilişkin yönetmeliğin Aralık 2001'de çıktığını da vurgulamak gerekmektedir. Yani AB önce karar vermekte, yasal düzenleme sonradan gelmektedir. Yönetmeliğin çıkmasından önce Türkiye'ye verilen KOB'da, "Şartlar" başlığı altında şöyle denilmektedir:

"Türkiye için katılım öncesi proje finansmanı için sağlanacak Topluluk yardımı, Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması, Gümrük Birliği ve örneğin tarım ürünleri için ticaret rejimi gibi AT-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin ilgili kararları çerçevesindeki yükümlülüklerine saygı göstermesine bağlıdır. Kopenhag kriterlerini yerine getirmeye matuf olarak atılacak daha ileri adımlar ve özellikle bu Katılma Ortaklığının belirli önceliklerinin 2001 içinde yerine getirilmesi yönünde gelişme sağlanmalıdır. Bu genel şartlara uymamazlık, önerilen tek çerçeve yönetmeliğinin 4. maddesi çerçevesinde, Konsey tarafından mali yardımların askıya alınması sonucunu doğurabilecektir."

AB belgeleri bir yana, devletimizin diğer birimlerine ait raporlarında da bu husus açıkça yer almaktadır. Mesela, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın "Türkiye-AB Mali İlişkileri" başlıklı raporunda, Helsinki Zirvesi sonrası dönemde yaşanan gelişmeler değerlendirilirken, şöyle denilmiştir:

---

[74] DTM, Avrupa Birliği ve Türkiye Raporu

[75] Liberal Düşünce Derneği'nin 8 Mart 2002 tarihinde İstanbul'da düzenlediği İfade Özgürlüğü Konferansı'nın açış konuşması

[76] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri: Mali İşbirliğine Bakış (1996-2006)"...

"AB mali yardımlarını bir program çerçevesinde düzenleyen Katılım Ortaklığı, bu yardımları (Avrupa anlaşmalarından doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi) ve (Kopenhag kriterlerine uyumda gelişme kaydedilmesi) şartlarına bağlamakta, aday ülkenin sözkonusu şartlara uyup uymadığı ise Komisyon tarafından hazırlanan raporlarda belirlenmektedir."[77]

Türkiye, bu Katılım Ortaklığı Belgesi'nden hareketle, altında Yılmaz'ın da imzası olan Ulusal Programı hazırlamıştır. Ancak görüldüğü gibi Yılmaz ya da onun adına soru önergesini cevaplandıran bürokratları bundan habersizdir. Bu durumda "Ulusal Program nasıl ve neye göre hazırlanmıştır?" diye sormak gerekmektedir.

Yılmaz'ın 26 Mart 2002 tarihli bu cevabı üzerine 1 Mayıs 2002'de ikinci bir önerge ile Lüksemburg ile Helsinki zirvelerinde mali yardımların Kopenhag Kriterlerine bağlanmasının ne anlama geldiğini sorduk. Bu önergeyi 15 Mayıs 2002'de[78] cevaplandıran Yılmaz yaklaşık 1.5 ay sonra hatasını düzelterek, şu cevabı vermiştir:

"Yardımların Kopenhag kriterlerinde gelişme şartına bağlanması 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan AB Devlet ve Hükümet başkanları Zirvesi'nde kararlaştırılmış bir genel ilkedir. Bu ilke sadece Türkiye'ye yönelik olarak değil, tüm aday ülkelere yönelik olarak uygulanmakta ve karşılanmadığı takdirde, AB Konseyi'nin yardımları askıya almaya karar verme imkanı bulunmaktadır."

AB'den sorumlu Başbakan Yardımcısı, söz konusu kararın tüm aday ülkelere yönelik olduğunu bildirmiştir ancak bu doğru değildir. Şöyle ki;

Kopenhag kriterlerinin belirlendiği 1993 yılında, bu kriterlerin tam üyeliğe kabul şartı olması benimsenmişti. 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde ise Türkiye dışındaki tüm adayların müzakere takvimi belirlendikten sonra, Kopenhag Kriterleri, müzakerelere başlamanın ön şartı ilan edilmiştir. 1999 Helsinki Zirvesi'nde de, bu kez Kopenhag kriterlerinin siyasi bölümü müzakerelere başlamanın ön şartı haline getirilmiştir. Her iki kararın, isim verilmese bile tümüyle Türkiye için alındığı açıktır. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi diğer adaylarla müzakerelere başlanmıştır. Dolayısıyla, mali yardımların Kopenhag Kriterlerine bağlanması da sadece Türkiye ile ilgili bir karardır. Nitekim, diğer aday ülkelerin mali yardımlarında bugüne kadar hiç bir aksama veya engelleme olmamıştır. Çünkü, tüm eksikliklerine rağmen bu ülkelerle ilgili ilerleme raporları, "Kopenhag kriterlerine uygunluk devam etmektedir" cümlesi ile başlamaktadır. Türkiye ile ilgili ilerleme raporlarının ilk cümlesi ise "Kopenhag Kriterlerine uymadığı" dır.

BAŞKA ŞARTLAR DA VAR...

AB'nin Türkiye'nin mali yardımlarını tek bir çerçevede topladığını belirtmiştik. Bu düzenleme ile yardımlar, Kopenhag Kriterlerinin yerine getirilmesi şartının yanı sıra başka yeni şartlara da bağlanmıştır. Basitleştirildiği söylenen mekanizma daha da karmaşık hale getirilmiş ve neyin ne için verildiği adeta birbirine karışmıştır. Gümrük Birliği'nden doğan haklarımızı bir yana bırakıp, mali yardımları ağırlıklı olarak, Türkiye'nin adaylık sürecine ve AB'ye yönlendirme zeminine oturtan yeni yönetmelik ile yapılması öngörülen bazı düzenlemeler şöyle belirlenmiştir :

> -AB Komisyonu , Gümrük Birliği kapsamında taahhüt ettiği 375 milyon ECU/EURO tutarındaki bütçe kaynaklı hibenin bir bölümünü kullandırabilmek üzere, birisi 15 milyon, diğeri ise 135 milyon EURO'luk iki Yönetmelik hazırlamıştır. Her iki yönetmeliğe ilişkin onay işlemleri tamamlanmış ve yönetmelikler, AT Resmi Gazetesinde yayınlanmıştır. Sözkonusu hibelerin bir bölümü 2001 yılında taahhüt edilen ve 2002'de uygulamaya başlanacak projeler, kalanı ise, 2002-2004 yıllarını kapsayacak mali işbirliği programı çerçevesinde hazırlanacak projeler temelinde kullanılacaktır.

[77] Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye-AB Mali İlişkileri, www.foreigntrade.gov.tr/ab/mali.malison.htm
[78] Sayı 7/6997

- Adaylık döneminde Türkiye'ye, 2000-2006 yıllarını kapsayan 7 yıllık sürede, MEDA-II kapsamında hibe olarak 889 milyon EURO (yılda ortalama 127 milyon EURO) ve Avrupa Yatırım Bankası kredisi olarak 1 milyar 470 milyon EURO (yılda ortalama 210 milyon EURO) mali yardımda bulunulması öngörülmüştür.

- Tek Çerçeve, Türkiye'nin AB'den hibe yardımı aldığı üç kaynağı, standart prosedürlere dayanan tek bir program çerçevesinde yeniden düzenlemekte ve sağlanacak yardımın yalnızca Katılım Ortaklığı'nda belirtilen öncelikler için kullanılmasını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Mali yardımların taahhüt ve tahsis sürecinin, diğer adaylarla aynı prosedürlere bağlandığı belirtilmektedir. AB Komisyonu, ülkemizin IMF ve Dünya Bankası ile birlikte yürüttüğü yapısal ve sektörel reformların gerçekleştirilmesini desteklemek amacıyla, MEDA-II Fonlarından ülkemize yapılacak hibe yardımın 150 milyon EURO'luk bölümünü doğrudan yardım (projeye bağlı olmaksızın) şeklinde tahsis etme kararı da almıştır.

- Çerçeve Yönetmelik ve Tek Çerçeve bağlamında, AB'nin ülkemize yönelik hibe yardımları, artık sadece, AB Komisyonu ile birlikte dönemsel olarak hazırlanacak Finansman Programlarında yer alan program ve projelere tahsis edilebilecek ve ülkemizin AB'ye adaylık ve uyum süreciyle doğrudan ilgili alanlarda kullanılabilecektir. Bu çerçevede, 2002-2003 döneminde gerçekleştirilmek üzere toplam 167 milyon Euro tutarındaki 14 proje 2001 yılında taahhüde bağlanmıştır.[79]

Basitleştirildiği söylenen mekanizmanın karmaşıklığı ortadadır. AB, IMF ve Dünya Bankası biraraya getirilmiş, verileceği söylenen yardım veya kredilerin kullanım alanı AB'nin takdirine bırakılmış, ayrıca Gümrük Birliği'nin yerini, AB üyeliğine hazırlık almıştır. Oysa Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden dolayı uğradığı zarar devam etmektedir ve bu konunun ayrı bir paket olarak ele alınması gerekmektedir. Aksi halde, çok küçük miktarlarda olsa Gümrük Birliği için ayrıldığı söylenen yardımlar da Kopenhag Kriterlerine bağlanacak, dolayısıyla verilmemesi ve askıya alınması mukadder hale gelecektir.

Öte yandan, tüm aday ülkelere yönelik olarak 2000-2003 dönemi için öngörülen ve kamunun yanısıra özel sektör kuruluşlarına da açık olan toplam 8,5 milyar Euro'luk "Katılım Öncesi Kolaylığı" Fonundan, aday ülke olarak Türkiye'nin de yararlanabilmesine imkan veren hukuki süreç, 15 Mayıs 2001'de tamamlanmıştır. Avrupa Yatırım Bankası'nın sağlayacağı kredilerden oluşan bu fondan her ülke için başlangıçta belirli tahsisatlar öngörülmemiş, tahsisatların proje esasına ve ülkeler için herhangi bir kısıtlama olmaksızın, "ilk gelen-ilk faydalanır" anlayışına göre yapılması kararlaştırılmıştır. AB'nin birçok projeden Türkiye'yi zamanından sonra haberdar ettiği hatırlanırsa, bundan yararlanmada da "son gelen" olacağımız kesindir.

Ancak bundan da önemlisi, sözkonusu krediler kamu sektörü tarafından kullanılacaksa, ilgili aday ülkenin kredi notunun en az "BBB" düzeyinde olması, özel sektör tarafından kullanılacaksa, ilgili özel sektör kuruluşunun kredi notunun "A+" düzeyinde olması gerekmektedir. Türkiye, içinde bulunduğu ekonomik zorluklar nedeniyle bu koşulları halen yerine getirememektedir. Aslında bu şartlar, AB'ye aday Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (MDAÜ) de sadece bir kısmı tarafından karşılanabilmektedir. Buna rağmen bu şartı yerine getiremeyerek, Katılım Öncesi Kolaylığı Fonundan yararlanamayan MDAÜ'ler için, anılan şartlara bağlı olmayan toplam 8.6 milyar Euro tutarında ayrı bir kaynak ayrılarak, bu ülkelerin sorunları bir ölçüde halledilmiştir. Türkiye ise halen bu her iki fondan da yararlanamamaktadır. Türkiye, bunlardan bir şekilde yararlanabilmek için çeşitli formüller üzerinde çalışılmakta, en azından kredi kullanım şartlarının daha esnek hale getirilmesi veya büyük ölçekli örnek bir proje temelinde bir istisna yapılması konusunda AYB yetkililerini ikna etmek için uğraş vermektedir. AB'den sorumlu Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz ise yazılı soru önergemize verdiği cevapta, AB'nin sözkonusu şartlarını belirtmiş, ancak Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri için geliştirdiği yeni projeye hiç değinmemiştir. Görüldüğü gibi AB'nin aday ülkeler

---

[79] Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-AB Mali İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/genel.htm

arasındaki ayrımcılığının yanısıra, yetkililerimizin bunları görmezden gelme politikası da tüm hızıyla devam etmektedir.

Yukarıda verilen hibe ve kredi miktarları 2000-2006 yıllarına aittir. Bu çerçevede yıllık olarak Türkiye'nin halen şu üç kaynaktan hibe yardım alması öngörülmektedir:

-MEDA-II programı kapsamında 2000-2006 döneminde yılda ortalama 127 milyon Euro.

-Ekonomik ve toplumsal gelişmeyi desteklemeye yönelik tedbirler içeren yönetmelik çerçevesinde 2001-2003 döneminde yılda yaklaşık 45 milyon Euro.

-Türkiye-AB Gümrük Birliğini güçlendirmeye yönelik yardım içeren yönetmelik çerçevesinde 2000-2002 döneminde yılda yaklaşık 5 milyon Euro.

Bunların da verilip, verilmeyeceğini bekleyip, göreceğiz. Nitekim, Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın geride kalan bölümlerde sıkça atıfta bulunduğumuz ve bugüne kadar aldığımız yardım miktarlarını da sorduğumuz soru önergelerimize verdiği cevaplarda, hep taahhütlere değinilmiş, söz konusu kaynakların kullanımına ilişkin programlama çalışmalarının devam ettiği belirtilmiştir. Kısacası, Türkiye'ye herhangi bir kaynak akışı olmamıştır. Çünkü AB ile Türkiye arasında Şubat 2002'de imzalanan "Mali Yardımların Yerinden Yönetimi" adı altındaki mutabakat muhtıraları ile yeni ve karmaşık bir mekanizma öngörülmüştür. AB'nin finanse ettiği programların teknik ve mali yönetiminin Türkiye'ye devrini amaçladığı öne sürülen bu düzenleme ile Ulusal Fon, Merkezi Finans ve İhale Birimi gibi yeni birimler kurulması, genel denetiminin ise AB Türkiye Temsilciliği tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. Yeni düzenlemede iki ilginç nokta vardır. Birincisi, söz konusu kurulların ihale dahil tüm işlemleri AB kural ve yöntemlerine göre yapacak olmasıdır.Oysa ki, bu kararın alındığı dönemde özellikle Türk İhale Kanunu AB'nin istediği şekilde değildi. Türkiye, bu karardan çok sonra İhale Kanunu'nu AB'nin istediği şekilde değiştirmiştir. Öte yandan AB, yeni düzenlemeyi, "Türkiye'ye sağlanan yardımların yönetimi, diğer aday ülkelerde izlenen yöntemle aynı olacaktır." şeklinde savunmuştur. Bu, mali yardımların yönetiminde dahi diğer ülkelerden farklı muamele gördüğümüzün açıklanmasından başka bir şey değildir.[80]

Görüldüğü gibi, Türkiye için öngörülen yardım rakamları da oldukça küçültülmüştür. AB'nin diğer aday ülkeler ile Türkiye'ye verdiği ve taahhüt ettiği hibe niteliğindeki yardımlar karşılaştırıldığında ayırım daha net şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle büyüklük olarak Türkiye'ye en yakın ülke olan Polonya ile bir kıyaslama yaptığımızda, Dışişleri Bakanlığı kayıtlarına göre, 1989-1999 döneminde Türkiye'ye 431 milyon Euro hibe yardımı yapılırken, bu ülkeye yapılan yardım 2 milyar Euro'yu geçmiştir. 2000-2002 yılları için de Türkiye'ye 486 milyon, Polonya'ya ise 3 milyar Euro'ya yakın yardım öngörülmüştür.

AB'den sorumlu Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın yazılı soru önergemize verdiği cevapta ise bu konuyla ilgili olarak şöyle denilmiştir:

"Polonya diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi AB tarafından aday ülkelere yönelik katılım öncesi strateji çerçevesinde Phare, Ispa ve Sapard kaynaklarından faydalanmaktadır. Bu kapsamda, Polonya mali yardımları almaya başladığı 1989'dan 2002 yılına kadar hibe olarak 4 milyar 905 milyon Euro, kredi olarak ise 4 milyar 908 milyon euro tutarında AB'den kaynak sağlamıştır."

Başbakan Yardımcısı Yılmaz'ın mali yardımlarla ilgili soru önergemize verdiği cevap, AB'nin sadece 13 yıldır ortaklığı olan 40 milyon nüfuslu Polonya ile 43 yıldır işbirliği yaptığı 65 milyonluk Türkiye'ye ne kadar farklı muamelede bulunduğunu çok açık bir biçimde ortaya koymuştur. Çünkü Polonya'ya 13 yıl zarfında toplam 9 milyar 813 milyon Euro kaynak aktarılırken, Türkiye'ye 43 yılda Gümrük Birliği, Meda I-II, Katılım Öncesi Strateji, Yenileştirilmiş Akdeniz Programı ve çevre, AIDS

---

[80] AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği Basın Duyurusu, www.eureptr.org.tr

ve uyuşturucu ile mücadele gibi çeşitli projeler dahil toplam 7 milyar 277 milyon Euro taahhüt edilmiş, bunun da çok büyük kısmı geride kalan bölümlerde anlatıldığı gibi ödenmemiştir.

Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın cevapları bir başka önemli gerçeği daha ortaya çıkartmıştır. AB'nin Türkiye'ye ilişkin mali politikası 1963-1995 döneminde hibe ağırlıklıyken, bu tarihten sonra kredi ağırlıklı olmuştur. Bu dönemde kredi yardımı, hibe yardımların yarısı oranındadır. Nitekim, Gümrük Birliği öncesi AB'den Türkiye'ye 715 milyon Euro'su hibe, 290 milyon Euro'su kredi olmak üzere toplam 1 milyar 5 milyon Euro'luk yardım yapılmıştır. Ancak Gümrük Birliği'nin tamamlandığının iddia edildiği anlaşma ile denge tersine dönmüş hibe yardımlar, kredi yardımların üçte biri seviyesine inmiştir. 2000-2006 dönemi için taahüt edilen toplam 3 milyar 611 milyon Euro'luk mali yardımın 1 milyar 91 milyon Euro'su hibe iken, 2 milyar 520 milyon Euro'su kredi niteliğindedir.

Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, Gümrük Birliği anlaşmasındaki haksızlıkları ve bu ortaklığın AB lehine işlediğini belirtirken, özellikle Gümrük Birliği sebebiyle uğradığımız zararları karşılamaya yönelik yardımların azlığından şöyle şikayet etmiştir:

"Türkiye dış ticaretinin çok önemli bir bölümünü AB ile yürütüyor ve AB ile biz Gümrük Birliği çerçevesine girmemizden bu yana dış ticaret dengesi sürekli AB lehine, Türkiye aleyhine değişti ve büyüdü. Bu dengesizlik Gümrük Birliği içerisinde ortadan kaldırılmadı, tam tersine bizim aleyhimize arttı. Burada Gümrük Birliği düzenlemesi çerçevesinde aslında Türkiye'nin bu dezavantajlı konumu baştan öngörülmüş. Çok küçük bir oranda Türkiye'nin zararlarının karşılanması öngörülmüş. Yani 3 yıllık sürede belli bir miktar. Ama bu Türkiye'nin o dönem içerisinde kaybettiği gümrük vergilerini dahi karşılamaktan çok uzak bir rakam. Buna rağmen AB tarafından yerine getirilmedi."[81]

Mali yardımlara ilişkin bu tablo çok net bir biçimde ortadayken ve AB'nin kendi yetkilileri dahi bu durumu eleştirirken, Türkiye sessiz kalıp, hakkını aramadığı gibi, hala bazı yetkililer, AB'nin, aday ülkeler arasında hiçbir ayırım yapmadığını söyleyebilmektedirler. Türkiye'nin bu tutumunun AB'yi etkilememesi mümkün değildir. Nitekim öyle de olmuş ve 16 Nisan 2002'de Lüksemburg'ta yapılan AB-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin 41. toplantısında AB tarafının, Türkiye'ye yapılan mali yardımların yetersizliğini kabul etmekten vazgeçmeye başladığı görülmüştür. Toplantıda AB yetkilileri, IMF'nin Türkiye'ye büyük destek verdiğini hatırlatarak, "IMF fonlarının yüzde 30'unun AB üyesi ülkeler tarafından sağlandığını" söylemişlerdir. Faiziyle geri ödenecek krediler olan IMF fonlarının, AB'nin yapması gereken mali yardımların yerine konamayacağı ortadadır. Toplantıda Türkiye'yi temsil eden Dışişleri Bakanı İsmail Cem bile, IMF fonlarının bir kısmının üye devletler tarafından sağlanmasının AB'nin Türkiye'ye yetersiz mali destek sağlamasının bahanesi olamayacağını ifade etmek zorunda kalmıştır. Cem, Türkiye'ye katılım öncesi ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahsis edilen fonların, diğer aday ülkelerle karşılaştırıldığında yetersiz kaldığını vurgulamış, bu arada AB'nin herhangi bir üçüncü ülke ile tercihli düzenlemelerde bulunmadan önce Türkiye'ye danışması gerektiğini de hatırlatmıştır.[82] Ancak gerek mali yardımlar, gerekse de Türkiye'yi yükümlülük altına soktuğu halde AB'nin Türkiye'ye danışmadan yaptığı üçüncü ülkelerle anlaşmalar gibi yılların problemlerinin çözümü konusunda yine bir ilerleme olmamış, Türkiye söylemiş, AB ise dinlemekle yetinmiştir.

Türkiye ile diğer aday ülkelere verilen ve verilmesi planlanan hibe yardımlara ilişkin aşağıdaki tablo da AB'nin aday ülkeler arasında mali yardımlar konusunda nasıl ayırım yaptığını net bir şekilde göstermektedir :

---

[81] Akşam Gazetesi, 20 Ağustos 2001
[82] *ÝKV Bülteni,* 16-30 Nisan 2002, http://www.ikv.org.tr/IKV/ikv.html

TÜRKİYE VE DİĞER ADAYLARA VERİLEN HİBE NİTELİKLİ MALİ YARDIMLARA İLİŞKİN KARŞILAŞTIRMALI ÇİZELGE*

ADAY ÜLKELER	1989-1999 TOPLAM	1989-1999 YILLIK ORTALAMA	2000-2002 TOPLAM	2000-2002 YILLIK ORTALAMA
BULGARİSTAN	865.5	78.7	831	277
ÇEK CUM.	629.1	57	543.3	181.1
ESTONYA	187	17	219	73
LETONYA	248	22.5	328.6	109.5
LİTVANYA	328	29.8	1,188	396
MACARİSTAN	1,030	93.6	667.1	222.3
POLONYA	2,050	186.3	2,855	951.6
ROMANYA	1,203	109.3	1,986	662
SLOVAKYA	415	37.7	373.9	124.6
SLOVENYA	192	17.4	159.2	53
TÜRKÝYE	*431*	*39.1*	*486*	*162*

TÜRKİYE'NİN AB İLE ORTAKLIK İLİŞKİSİNİN BAŞLANGICINDAN 2006 YILINA KADAR (33 YIL) GERÇEKLEŞEN, TAAHHÜT EDİLEN VE ÖNGÖRÜLEN HİBE YARDIMLAR

TÜRKİYE	1964-1999 TOPLAM	1964-1999 YILLIK ORTALAMA	2000-2006 TOPLAM	2000-2006 YILLIK ORTALAMA
	506	14.1	1,039	148.4

- Kaynak: Dışişleri Bakanlığı, (http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/diger.adaylar.htm)

REFAH AB'YE, ÇALIŞMA TÜRKİYE'YE Mİ?

Önceki bölümlerde yer verilen bilgilerden de görüldüğü gibi Gümrük Birliği'nden sonra, Türkiye'nin dış ticaret açığı büyürken, AB ülkelerinden ülkemize yabancı sermaye akışı beklenen düzeyin çok altında kalmıştır. Her şeye rağmen Türkiye, Gümrük Birliği'ne uyumu büyük ölçüde gerçekleştirmiş ve bunu da hemen hemen tümüyle kendi imkanları ile yapmıştır.

AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin, "AB-Türkiye Gümrük Birliği- Refah İçin Birlikte Çalışma" başlıklı çalışma raporunda, Gümrük Birliği'ne girişimizle ilgili olarak "32 yıl sonra teori gerçek oldu" denildikten sonra şu değerlendirme yapılmıştır.

"AB-Türkiye Gümrük Birliği daha şimdiden meyve vermiş ve Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde tanınan Türkiye'nin AB üyeliğinin yolunu açmıştır. Standart bir Gümrük Birliği'nin çok ötesine giden alanlarda işbirliği ve bütünleşmenin gerçekleşmesi sonucunda, Türkiye bugün mevzuatıyla ve ekonomik yapısıyla AB'ye çok daha yakın bir konumdadır."[83]

Sözkonusu raporda, "Türkiye-AB Gümrük Birliği, bir gümrük birliğinden daha ileri bir adımdır. Fikri ve sınai mülkiyet hakları, teknik mevzuat ve standartlar, kamu alımları ve rekabet hukuku gibi alanlarda bütünleşme ve işbirliği getirmektedir. Bir gümrük birliğinin başarıyla işlemesi için, bu alanlarda tam uyumlulaşma gerekli değildir. Ancak nihai tam üyelik beklentisiyle, Türkiye ve AB daha şimdiden bu alanlarda ilgili mevzuatın uyumlulaştırması sürecini başlatmışlardır."denilerek, Gümrük Birliği'nin müdahalesinin ne kadar geniş bir alanı kapsadığı ortaya konulmuştur. AB üyeliğimizden "beklenti" olarak söz edilmesi de dikkat çekicidir. Oysa mali yardımlar bölümünde görüldüğü gibi, Gümrük Birliği'nden kaynaklanan haklarımızı vermeyen ve yeni bir çerçevede toplayan AB, bunun

[83] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, AB-Türkiye Gümrük Birliği: "Refah İçinde Birlikte Çalışma", s.3, http://www.deltur.cec.eu.int/abrefah.rtf

gerekçesini adaylık ve AB'ye yönlendirme olarak göstermiştir. AB'nin işine geldiği zaman AB adaylığımızı, işine geldiği zaman Gümrük Birliği'ni hatırladığı ortadadır. Aynı raporda, Türkiye'nin hızı ile ilgili tespitlere de yer verilmiştir:

"Fikri mülkiyetle ilgili hükümlerin uygulanması hakkında bir değerlendirme, bu kadar kısa bir zamanda fikri mülkiyet kanunlarını bu kadar çok değiştirmiş başka bir ülkenin muhtemelen olmadığını göstermektedir. Reform hızının kesinlikli sadece Gümrük Birliği'ne değil, aynı zamanda küresel ticaret şartlarına, daha çekici bir yatırım ortamı sunma arzusuna bağlanabileceği söylenebilir. Ancak, koruma düzeyi iyileşmiş olmakla beraber, Türkiye'nin hala yapması gereken bazı düzenlemeler de vardır."

Raporun sonunda yer alan "Gelecek Perspektifleri" başlığı altındaki değerlendirmede ise adeta Türkiye-AB ilişkisinin Gümrük Birliği'nden öteye gidemeyeceğinin işareti şöyle verilmiştir:

"Katılımcı taraflar açısından yeni bir kavram olması, bu alanda deneyimli insan kaynağı ve kurumsal yapının azlığı nedenleriyle Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi bazı güçlüklere tanık oldu. AB ve Türkiye arasındaki Gümrük Birliği, daha şimdiden meyvelerini vermiş ve her iki taraf için temel önemde olduğunu göstermiştir. AB açısından Gümrük Birliği, onun kurumsal temelinin bir parçasıdır ve dört özgürlüğü, yani malların, insanların, sermayelerin ve hizmetlerin dolaşım özgürlüğünü tesis eden tek Pazar için elzemdir. Türkiye için Gümrük Birliği, ülkenin ekonomik kalkınmasında bir katalizör olarak ve ülke mevzuatının önemli bir bölümünün AB mevzuatı ile uyumlaştırıldığı bir çerçeve olarak hizmet edecektir. Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin bir AB adayı olarak tanınmasıyla AB-Türkiye ilişkilerinde yeni bir aşama başlamış oldu. Türkiye'nin katılım için hazırlanmasında, ilgili AB hukukunun ve uygulanmasının inceleneceği bir tarama süreci gerçekleştirilecektir. Türkiye için yeni bir kapı açılmış olmakla beraber Gümrük Birliği, Türkiye-AB ilişkisinin dayandığı temellerden bir tanesi olmaya devam etmektedir ve edecektir."[84]

AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin hazırladığı bu rapora verilen "*REFAH ÝÇÝN BÝRLÝKTE ÇALIÞMA*" adı bile özellikle seçilmiş gibidir. Yukarıdaki değerlendirmelerimizde ve AB'nin kendi raporlarında da görüldüğü gibi adeta bu işbirliğinin "Refah" bölümünü AB, "Çalışma" bölümünü Türkiye üstlenmiş ve birlik içinde eşi benzeri olmayan bir "ortaklık" tesis edilmiştir.

Türkiye'ye yönelik eleştirileri ile meşhur olan AB ilerleme raporları da, "refah ve çalışma" paylaşımının nasıl olduğunu teyid etmektedir. Bu raporlarda, Gümrük Birliği'ne uyumdaki başarımızı takdir eden AB, kendi engellemelerinden kaynaklanan hususlar da adeta Türkiye'nin eksikliği gibi göstermiştir. Mesela, AB'nin 2000 ve 2001 yıllarına ait Türkiye Düzenli Raporları'nda, "mali olmayan hizmetler ve kişilerin serbest dolaşım alanlarında uyum henüz çok erken bir aşamadadır." denilmiştir. Oysa hem hizmetlerin ve hem de kişilerin serbest dolaşımını anlaşmalara rağmen tek yanlı olarak engelleyen AB'dir.

2001 İlerleme Raporu'nda da yine AB'nin yerine getirmediği yükümlülüklerine hiç temas edilmeden, Gümrük Birliği ile ilgili olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. Üçüncü ülkelerle yapacağımız anlaşmalar konusunda Avrupa Komisyonu'na bilgi verme mecburiyeti hatırlatılmış, bu arada Kıbrıs Rum Kesimi ile serbest ticaret anlaşması yapmamamız da eleştirilmiştir. Sözkonusu raporda ana başlıkları ile şu hususlar yer almıştır:

- Türkiye'nin GB alanındaki müktesebata uyumu en ileri düzeydedir.
- Kişilerin serbest dolaşım alanında ise herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.
- Gümrükler alanında uyum büyük ölçüde tamamlanmış durumdadır.
- Yabancı yatırımlara yönelik uygulanan liberal politikalara rağmen yabancı sermaye akışının çok marjinal düzeyde kaldığı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin Türk ekonomisinin bel kemiğini oluşturduğu, bu durumun bazı avantajlarının yanı sıra AB standartlarına uyum zorunluluğu karşısında güçlüklerle karşılaşabileceği hususları
  üzerinde durulmaktadır.

[84] AB-Türkiye Gümrük Birliği: "Refah İçinde Birlikte Çalışma", s. 9

- Kıbrıs Rum Kesimi ile Serbest Ticaret Antlaşması imzalanması konusunda bir gelişme bulunmamaktadır.
- Türkiye'nin üçüncü ülkelerle yeni serbest ticaret anlaşması imzalamasına yönelik müzakereler konusunda Komisyon'u bilgilendirmeye devam etmesi gerekmektedir.

Konuya, "GB'den Ne Umduk, Ne Bulduk?" diye sorarak başlamıştık. Kitabın başlangıç bölümlerinde belirttiğimiz ve Gümrük Birliği'nden umduklarımızı sıraladığımız 6 konuda da umduğumuzu bulamadığımız görülmektedir. Bunu yalnız biz değil, AB'nin kendisi de söylemektedir. AB'nin, Türkiye ile ilgili ilerleme raporlarında yer alan GB değerlendirmeleri, yorum gerektirmeyecek kadar açıktır:

"GB'nin ekonomik etkisine gelince, dış ticaret bilançosu Topluluk lehinde olmaya devam etmektedir(1997'de 10.4 milyar ECU). Türkiye birçok kere Topluluk ile ticaretindeki dengesizliği gündeme getirmiştir. Ancak Topluluk ve Türkiye arasındaki hizmet ticaretinin, mal ticaretindeki açığın kapatılmasında büyük katkı yaptığı not edilmelidir."[85]

AB'nin diğer aday ülkelerin durumunu ele aldığı 1999 yılına ait karma belgesinde de şöyle denilmiştir:

"AB'nin toplam dış ticaretinin yüzde 10'unu teşkil eden aday ülkeler, şimdi, ABD'den sonra (yüzde 20) AB'nin en büyük ikinci ortağı haline gelmişlerdir. Aday ülkeler ile AB ticaret fazlası, 1998 yılında 33 milyar Euro düzeyine ulaşmıştır. Bunun yüzde 35'i Polonya ile yapılan ticaretten, yüzde 25'i ise Türkiye ile yapılan ticaretten kaynaklanır. AB'nin dünyanın geri kalan kısmıyla olan ticaret açığı (1998'de 13 milyar Euro) böylece aday ülkeler ile ticaretten gelen fazla ile telafi edilip, artıya dönmektedir."

AB'nin Gümrük Birliği ile ilgili tespitlerine ait son bir örneği de, Türkiye için hazırladığı 2000 İlerleme Raporu'ndan vermek istiyoruz:

"1999 yılındaki durgunluk ithalatta ani bir düşmeye neden olduysa da bu yılki sağlıklı toparlanma sonucunda AB'den yapılan ithalat artmaktadır (Son 5 ay için, geçen yılın aynı dönemine göre değer olarak yüzde 28'lik bir artış görülmüştür). İhracat artışı sınırlıdır (Son 5 ay içinde geçen yılın aynı dönemine göre değer olarak yüzde 0,3'lük bir artış gerçekleşmiştir). Bu ise 1999 yılında görülen ticaret daralmasından sonra 2000 yılında Türkiye'nin cari işlemler dengesi açığını yeniden artırmıştır. Bu açığın yıl sonuna kadar 9 milyar Euro'ya ulaşması muhtemeldir (Bu GSYİH'nın yüzde 5'ine eşittir). 1999 yılındaki kötü sonucu takiben, 2000 yılının ilk yarısından turizm gelirleri yüzde 5 oranında büyümüştür."[86]

---

[85] *Türkiye 1998 Düzenli Raporu,* http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor98_04.html
[86] *Türkiye 2000 Düzenli Raporu,* http://www.anap.org.tr/anap/dokuman/Avrupa_Birligi/duzenli_rapor2000.htm

BÖLÜM V
TÝCARET MÝ, SÝYASET MÝ?

DEÐÝÞEN VE AÐIRLAÞAN SÝYASÝ TALEPLER

AB’nin, ticari bir ortaklık olan Gümrük Birliği’ni bugüne kadar siyasi bir takım taleplerinin yerine getirilmesi için bir araç olarak kullandığını örnekleri ile gördük. Tam üyelik beklentimizi alabildiğine istismar eden AB, Türkiye ile ilişkisini Gümrük Birliği’nden öte götürmek istemediği için sık sık karar değiştirmekte, yeni yeni şartlar getirmektedir. Mesela, adaylığımızın reddedildiği meşhur Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye için yeni bir strateji geliştirilmiştir. Yeni denilen strateji esasında AB’nin Türkiye’ye karşı daha önceki anlaşmalarla üstlenmiş olduğu, ancak yerine getirmediği yükümlülüklerden başka yeni bir unsur içermemektedir. Strateji belgesi, mali kaynak yetersizliği başta olmak üzere, AB’ye katılımı hususunda Türkiye’ye uygun bir perspektif vermemiştir. Aynı strateji aday ilan edildiğimiz Helsinki Zirvesi’nde de benimsenmiştir.

Her vesile ile Gümrük Birliği’ni derinleştirerek, özel ve ileri bir aşamaya getirmek istediğini belirtmekle yetinen AB’nin Türkiye stratejisi, gerçekte tümüyle siyasi talepler ve öncelikle de Kıbrıs ve Ege konularının Yunanistan’ın isteği doğrultusunda halli ile Güneydoğu hayallerinin gerçekleştirilmesi üzerine oturtulmuştur. İşte bu bölümde, bu stratejiyi örnekleri ile anlatmak istiyoruz.

I- "YUNANİSTAN'LA SORUNLARINI HALLET"

Türkiye, ilk kez 27 Nisan 1987 tarihinde AB'ye tam üyelik müracaatında bulunduğunda hazırlanan ve AT Bakanlar Konseyi'nce 5 Şubat 1990 tarihinde onaylanan "Görüş"te, başvurumuza verilen red cevabına öncelikli olarak ekonomik ve sosyal durumumuz ile ülkemizin büyüklüğü ve coğrafik konumu gerekçe yapılmıştır.

Komisyon raporunda, ekonomik ve sosyal problemlere ilaveten Türkiye ile ilgili siyasal sorunlara da yer verilmiştir. Burada, "Topluluk üyesi bir ülke-Yunanistan- ile Türkiye'nin arasındaki"soruna değinilerek, Kıbrıs konusu gündeme getirilmiş ve Kıbrıs'ın, "birliği, bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü" üzerinde durulmuştur. Bir anlamda Türkiye'ye, "Yunanistan'la sorunlarını hallet" denilmiştir. Bu tarihte henüz Kopenhag Kriterleri ve sonrasındaki Helsinki ölçüleri yoktur.

Yunanistan 1975 yılında AT üyeliği için başvurmuş, 1981'de de üyeliği kabul edilmiştir. Yunanistan'a başvurusu sırasında "Türkiye ile sorunlarını hallet" denmediği, Batı Trakya Müslüman Türk azınlığı başta olmak üzere diğer azınlıkların ihlal edilen hakları hiç hatırlanmadığı gibi, Yunanistan'ın tam üyeliğe alındığı günlerde AT Bakanlar Konseyi'nce yayınlanan deklarasyonda önemli bir rezerv konularak, "Yunanistan'ın AT'a tam üyeliği Türkiye-AT ilişkilerini olumsuz yönde etkilemeyecektir" taahhüdünde bulunulmuştur. Ancak bundan 9 yıl sonra Türkiye'nin başvurusunun red gerekçeleri arasında Yunanistan'la sorunlar da yer almıştır.

Aynı tutum Kıbrıs konusunda da sergilenmiştir. AB, Kıbrıs sorununu Türkiye'nin tam üyeliğinin önündeki en önemli engellerden birisi olarak görmektedir. Ancak nasılsa bu sorunlar Güney Kıbrıs ile tam üyelik görüşmelerine başlanmasına engel teşkil etmemiştir. Üstelik burada AB, uluslararası hukuku çiğneyerek, Güney Kıbrıs ile üyelik görüşmelerine başlamıştır. Çünkü, Türkiye ve Yunanistan'ın aynı zamanda üye olmadığı hiçbir uluslararası yapıya Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üye olamayacağına ilişkin Londra ve Zürih ve Garanti Antlaşmaları ile 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası halen yürürlüktedir. Özetle; AB'ye göre, sadece Türkiye'nin Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile sorunu vardır, Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın ise Türkiye ile herhangi bir sorunu bulunmamaktadır. Bu yaklaşım çifte standardın ötesinde hukuki, ahlaki ve vicdani de değildir. Kıbrıs ve Ege meselelerini Türkiye'nin üyeliği için "siyasi diyalog" adı altında siyasi ön şart haline getiren AB, toprağı, sınırları, halkı, hukuku ve siyasi yapısı ile tepeden tırnağa ihtilaf içinde olan Güney Kıbrıs'ın üyeliğini kabul ederken, nedense kriterlerini hatırlamamaktadır. Bu iki yüzlü tutumun iyi niyetle izahı mümkün değildir.

II- HER ZİRVEDE FARKLI DEĞERLENDİRME

AB'nin Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin şartlarının da zaman içinde hep değişiklik gösterdiğini belirtmiştik. Tam üyelik değerlendirmelerinin, Gümrük Birliği'ndeki gelişmeler ile paralel bir seyir izlemesi sebebiyle, AB'nin genişlemesinin ele alındığı zirvelerde Türkiye hakkında alınan kararlara kısaca göz atmakta fayda görüyoruz;

Maastricht Zirvesi (9-10 Aralık 1991) : AB Antlaşmasının hazırlandığı bu zirvede üyelik için üç şart öngörüldü. Bunlar, "Üyelik başvurusunda bulunan ülkenin Avrupalı, demokratik rejime sahip ve insan haklarına saygılı olması"şeklinde belirlendi.

Lizbon Zirvesi (25-27 Haziran 1992) : AT Konseyi, Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin başvurularını ele alırken, her birinin kendi içinde değerlendirilmesi gerektiğine karar verdi. Türkiye açısından Konsey, "Avrupa'nın mevcut politik yapısı içinde Türkiye'nin rolünün üst düzeyde öneme sahip olduğunu ve Türkiye ile 1963 yılında imzalanan ve en üst düzeyde politik diyaloğu öngören Ortaklık Antlaşmasına (Ankara Antlaşması) uygun olarak işbirliğinin geliştirilmesi için bütün koşulların bulunduğunu vurguladı ve komisyondan önümüzdeki

aylarda bu temelde çalışmaların başlatılmasını" istedi. Böylece, üstü kapalı bir ifade kullanılsa da tam üyeliğin, Ankara Antlaşması dolayısıyla Türkiye'nin hakkı olduğu teyid edildi.

Kopenhag Zirvesi (21-22 Haziran 1993) : Bu zirvede, Avrupa Konseyi'ndeki Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinden arzu edenlerin topluluğa tam üye olabilecekleri kararlaştırıldı. Tam üyelik için gerekli ekonomik ve siyasi şartlar, kısacası meşhur Kopenhag Kriterleri (demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumlarda istikrarın sağlanması, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile başa çıkabilme yeteneği) belirlendi. Bunları yerine getiren ortak üye ülkelerin mümkün olan en kısa sürede tam üye olacakları bildirildi. Ancak tüm ülkeler için eşit olduğu ve değişmediği iddia edilen meşhur Kopenhag Kriterlerinin öncelikleri ve uygulanma şiddeti geçen zaman içinde değişiklik gösterdi. Başlangıcında tam üye olabilmenin ölçüleri olarak tespit edilen kriterler, sonraki yıllarda müzakerelere başlamanın şartı yapıldı. Son olarak da Kopenhag Kriterlerinin "siyasi" bölümü, müzakerelere başlamanın şartı kılındı. Ancak diğer tüm aday ülkelerle müzakerelere başlandığı için bu sadece Türkiye için alınmış bir karar niteliği kazandı. Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye ile ilgili olarak, sadece işbirliğinin bir Gümrük Birliği'nin kurulmasıyla ilgili olduğu ölçüde, 1964 tarihli Ortaklık Antlaşması ve 1970 tarihli Protokol'de öngörülen perspektif içinde geliştirilmesi ve yoğunlaştırılması gerektiği belirtildi.

Korfu Zirvesi (24-25 Haziran 1994) : Avrupa Konseyi, Kıbrıs ve Malta'nın AB'ye katılmak için yaptıkları başvurularla ilgili olarak kaydedilen önemli gelişmeleri memnuniyetle karşıladı ve hazırlık sürecinde önemli bir aşamanın tamamlanmış olduğunu kabul etti. Konsey, bu koşullar altında, Birliğin bundan sonraki genişleme aşamasının Kıbrıs ve Malta'yı içereceğini bildirdi.

Cannes Zirvesi (26-27 Haziran 1995) : Bu zirvenin en önemli özelliği toplantılara ilk kez üye devletler dışında ülkelerin de davet edilmesi oldu. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri, Baltık Ülkeleri, Kıbrıs ve Malta'nın gözlemci olarak çağrıldıkları zirvede, gerek son iki ülke ile tam üyelik müzakerelerinin başlaması, gerek MDAÜ ile Baltık ülkelerinin Birliğe katılmalarının hızlandırılması yönünde bu ülkelere gösterilen istek ve kararlılık ortaya konuldu. Nitekim bu ülkeler için öngörülen mali işbirliği miktarı, Akdeniz ülkelerine sağlanması öngörülen yardımın çok üstünde belirlendi. Ayrıca Birlik, uzmanlarına hazırlattığı Beyaz Kitap ile MDAÜ ile Baltık Ülkelerinin tek pazara zorlanmadan geçişlerine ve Birliğe üyeliklerinin kolaylaştırılmasına ortam sağlanmasını kararlaştırdı. Buna karşılık Türkiye ile ilgili olarak sadece Gümrük Birliği'nin tamamlanması konusundaki niyetin ve oluşan sıkı bağlardan kaynaklanan memnuniyetin ifadesi ile yetinildi.

Madrid Zirvesi (15-16 Aralık 1995) : Malta ve Kıbrıs'ın katılım müzakerelerinin 1996 Hükümetlerarası Konferans'ın tamamlanmasını izleyen 6 ayın sonunda başlatılması kararlaştırılırken, Avrupa Konseyi'nin Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesine verdiği öncelik vurgulandı. Bu çerçevede yine Gümrük Birliği'nden duyulan memnuniyet ifade edildi, ayrıca Türkiye ile siyasal diyalog ve kurumsal işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği belirtildi.

Torino Zirvesi (29 Mart 1996) : Toplantıya AB üyeliğine aday 10 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesi, Kıbrıs ve Malta gibi ülkeler davet edilirken, Türkiye davet edilmedi. Sonuçta 11 ülkenin başvurularının incelemeye tabi tutulacağı, planlanan sürece sadık kalınacağı ve Kıbrıs ile Malta'nın üyeliği için görüşmelere Konferansın tamamlanmasından 6 ay sonra başlanacağı açıklandı.

Floransa Zirvesi (21-22 Haziran 1996) : Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile yapılacak müzakerelerin ilk aşaması ile Kıbrıs ve Malta ile başlatılacak müzakerelerin başlangıcının aynı döneme denk getirilmesi istendi. Avrupa Konseyi, 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi kararını hatırlatarak, Türkiye ile ilişkilerin güçlendirilmesi ve derinleştirilmesi, Ortaklık Konseyi'nin başarıyla toplanması için uygun şartların en kısa sürede yaratılmasına verdiği önemi vurguladı.

Dublin Zirvesi (13-14 Aralık 1996) : Merkezi ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkeleri, Kıbrıs ve Malta bu toplantıya yine davet edildiler. Türkiye ile ilgili olarak, insan hakları standartlarının yükseltilmesine değinildi ayrıca ilk kez "Ege sorununa uluslararası normlar çerçevesinde kabul edilebilir bir çözüm bulunması" gündeme getirildi. Konsey, Kıbrıs sorununa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin önerileri doğrultusunda çözüm bulunabilmesi için Türkiye'nin etkisini kullanması hususunu da ısrarla tavsiye etti.

Lüksemburg Zirvesi (12-13 Aralık 1997) : Kopenhag Zirvesi kriterlerine uygunluk, bütün katılım müzakerelerinin başlatılabilmesi için ön şart olarak kabul edilirken, "Bugüne kadar geleceğe yönelik ve dinamik bir tarzda ele alınmış olan ekonomik kriterler ve AB'ye katılımdan doğan yükümlülüklerin ileride de aynı yönde değerlendirileceği" belirtildi. Zirvede, Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye katılımının sağlanması, bu katılımın barış ve uzlaşmayı teşvik etmesi gerektiği de ifade edilerek, "Katılım müzakereleri, Kıbrıs sorununa, iki toplumlu ve iki bölgeli federatif bir yapı kurulması yönünde, BM bünyesinde devam eden çözüm arayışlarına da olumlu bir katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda Konsey, Kıbrıs Hükümetinin, katılım müzakerelerine Kıbrıs Türk toplumu temsilcilerini da dahil etme yönündeki niyetini somutlaştırmasını talep etmektedir. Bu niyetin somutlaştırılabilmesi amacıyla, Başkanlık ve Komisyon gerekli girişimlerde bulunacaktır." denildi. Türkiye ile ilgili olarak ise, Türkiye'nin AB'ye katılmaya ehil olduğu teyid edilip, diğer aday ülkelerle aynı kriterlere göre değerlendirileceği belirtildikten sonra Türkiye'yi her alanda AB'ye yakınlaştırarak, katılıma hazırlamak için bir strateji belirlendi. 5 maddeden oluşan stratejinin tamamı da Gümrük Birliği ve mali işbirliği ile ilgiliydi. Hemen arkasından bu stratejinin de Kopenhag kriterleri çerçevesinde yeniden inceleneceği belirtildi. Lüksemburg Zirvesi'nin Türkiye açısından en önemli yanı ise siyasi taleplerin tam bir liste halinde sunulması oldu. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin AB ile bağlarının güçlendirilmesinin, "Bu ülkenin AB'de yürürlükte bulunan insan hakları normları ve uygulamalarına uyum sağlama, azınlıkların haklarının korunmasında, Yunanistan ile tatminkar ve istikrarlı ilişkiler kurma, ihtilafların çözülmesinde hukuki yollara başvurma (özellikle Uluslararası Adalet Divanı) ve BM Güvenlik Konseyi Kararları çerçevesinde Kıbrıs sorununa politik bir çözüm bulmak amacıyla BM gözetiminde gerçekleştirilen müzakerelere,destek verme gibi alanlarda başlattığı girişimlerin devam ettirilmesine bağlı olduğunu" kararlaştırdı. Bu zirvede Türkiye aday ülkeler arasında sayılmadığı gibi, Avrupa Konferansı'na yukarıda sayılan kriterleri kabul etmesi şartıyla davet edildi. Hatırlanacağı gibi Türkiye, Mart 1998'de yapılan bu konferansa katılmama kararı aldı ve AB ile siyasi diyaloğu durdurdu.

Sonraki Cardiff, Viyana ve Köln zirvelerinde de Türkiye'ye yaklaşım değişmedi. Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye aday ülke ilan edildi ancak müzakerelere başlanması için Kopenhag Kriterlerinin **"**siyasi bölümünü" yerine getirmesi şartı koşuldu. Ülkemiz halen yoğun bir şekilde bu şartın gereklerini (idamın kaldırılması, Kürtçe yayın ve eğitim, sanal azınlıklar vs) tartışmaktadır.

Özetle; Üyelik müzakerelerine başlanması kararlaştırılan ülkelerin tamamı Türkiye'den çok sonra müracaat ettiği halde, sadece halen bizim konumumuz belirsizliğini muhafaza etmektedir. Çünkü, yukarıda görüldüğü gibi her zirvede Türkiye sadece Gümrük Birliği ile sınırlı olmak üzere değerlendirmeye alınmış, buna karşılık yeni yeni siyasi şartlar koşulmuş ancak tam üyelik konusunda Türkiye'ye hiçbir perspektif verilmemiştir. Başvurumuzun ilk reddediliş gerekçesi**,** "Türkiye'nin nüfus ve alan büyüklüğünün yanısıra ekonomik sorunları ve AB'ye girmesi halinde fonlardan yapılacak büyük miktarlarda ödemeler" iken, daha sonra diğer siyasi şartların yanısıra "Yunanistan'la sorunlarımız,(önce Kıbrıs, sonra Ege)ilave edilerek" gündeme getirilmiştir. Ne Yunanistan'ın üyeliğe alınması, ne de Güney Kıbrıs'la müzakerelere başlanmasında ise "Türkiye ile sorunlar" hatırlanmamıştır.

AB'nin bu konudaki tutumu sınır tanımaz bir şekilde devam etmektedir. Öyle ki, zaman zaman AB'nin çeşitli platformlarına taşınan, "DEP'lilerin serbest bırakılması, teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın idam edilmemesi, Ermeni İftirası, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması" gibi konuların ne zaman resmi şart olacağı merak edilir hale gelmiştir. AB'nin, Türkiye'nin önüne çıkardığı engelleri değerli yazar Metin Erksan**,** mitolojideki "Sidyphos İşkencesi"ne benzetmiştir. ***(Ek-3)***

III- EN ÖNEMLİ BEDEL KIBRIS MI?

Gümrük Birliği Anlaşması'nın "Çok Önemli" bir siyasi sonucu daha olmuştur. Bu sonuç buraya kadar anlatılan ekonomik ve benzeri zararlardan çok daha önemlidir. Ve fatura bugün önümüze gelmiştir; Kıbrıs... Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanması aşamasında Yunanistan, bu anlaşmayı veto edeceğini açıklamış ve hemen ardından da Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin üyelik görüşmelerine başlanmasını talep etmiştir. Yunanistan'ın veto tehdidi üzerine 24 Şubat 1995 tarihinde AB Komisyonu Başkanlık Bildirgesi'nde Kıbrıs Rum Kesimi ile üyelik görüşmelerine

geçileceği duyurulmuş, 6 Mart 1995 tarihinde de Türkiye ile AB Gümrük Birliği anlaşması imzalanabilmiştir. Rum kesimi ile müzakerelerin başlaması kararı da ne ilginçtir ki 6 Mart'ta resmileştirilmiştir. GB anlaşmasının imzalanmasından yaklaşık 3,5 ay sonra 22 Haziran 1995 tarihinde ise AB-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Ortaklık Konseyi kararları açıklanmıştır. Böylece, AB ve Yunanistan Gümrük Birliği Anlaşması'nı fırsat bilerek, Türkiye'yi kelimenin tam anlamıyla kıskaca almışlar, o günün siyasi şartları sebebiyle gözleri Gümrük Birliği Anlaşması'nı ne olursa olsun imzalama dışında bir şeyi görmeyen dönemin yöneticileri ise, Rum Yönetiminin üyelik görüşmelerine sözlü itirazla yetinmek durumunda kalmışlardır.

Dönemin Dışişleri Bakanı Murat Karayalçın, her şey olup bittikten sonra 6 Mart 1995'te yaptığı açıklamada, gerek Rum kesiminin üyelik müracaatının kabulü, gerekse de üyelik görüşmelerine başlanmasının yasal olmadığını hatırlatmış, "Üyelik görüşmelerinin adada kalıcı çözüme ulaşılmadan başlatılması, görüşmelerin Kıbrıs Rum kesimiyle tek taraflı sürdürülmesi anlamına gelecektir. Arzu edilmeyen bu durumun gerçekleşmesi halinde ise başka bir seçeneği kalmayan Türkiye, KKTC ile entegre olmak üzere gerekli adımlar atacaktır." demiştir.[87] AB'nin takındığı tutumun Kıbrıs'ta kalıcı çözümün bulunması için çaba harcamak yönünde rol almasını engellediğini belirten Karayalçın, Türkiye'nin görüşmelerin ilerlemesi için vereceği desteğin, Kıbrıs Rum kesiminin çözüm yönünde göstereceği isteklilik ve Yunanistan'ın bu amaçla ortaya koyacağı destek ölçüsünde olacağını bildirmiştir.

Bugün gelinen nokta, çözüm olsun olmasın Kıbrıs Rum kesiminin AB'ye alınacak olmasıdır. Geçen süre zarfında AB, Rum kesimine alabildiğine destek vermiş, çözümü tek yanlı olarak KKTC ve Türkiye'nin üzerine yıkmış, Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlamada, Kıbrıs sorunun çözümünü de "siyasi diyalog" adı altında ön şart olarak görmeye başlamıştır.

Gerçekte, daha önce de belirttiğimiz gibi Kıbrıs Rum Kesimi'nin adaylık başvurusunun kabulü dahi uluslararası antlaşmalara aykırıdır. Londa-Zürih Antlaşması, Garanti Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları herhangi bir siyasi ve ekonomik birliğe girmesini belli şartlara bağlamıştır. Rum kesimi sözkonusu antlaşmalara ve Anayasa'ya aykırı olarak AB'ye müracaat etmiş, AB de, tüm itirazlara rağmen bunu kabul etmiştir. AB, Rum kesiminin adaylık müracaatını kabul etmek ve müzakerelere başlamak gibi hukuk dışı uygulamalarını. daha 1970'li yıllarda bu kesim ile ticari anlaşmalar yaparak başlatmıştır.

Rum kesiminin AB'ye adaylık başvurusunun uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunan ünlü İngiliz Hukukçu Prof. Dr. Mendelson, 2001 yılı sonunda verdiği mütalaada, bu topluluk ile doğrudan veya dolaylı tüm faaliyetlerin de yasak olduğunu belirtmektedir. AB'nin, Rum Kesimi ile ticari anlaşma yapması da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Prof. Dr. Mendelson**,** "Garanti Antlaşması sadece bu birliği yasaklamakla kalmıyor, aynı zamanda bu tür bir birliğe yol açabilecek doğrudan ve dolaylı tüm faaliyetleri de yasak kapsamında mütalaa ediyor." tespitinde bulunmuştur. AB ise Rum kesimi ile ticaret anlaşması yapmakla kalmamış, yukarıdaki bölümlerde genişçe yer verdiğimiz "üçüncü ülkelerle ticari ilişkiler" düzenlemelerini gerekçe göstererek, bu yasadışı anlaşmayı üstlenmesi için Türkiye'ye baskı uygulamıştır.

Hukuki gerekçeler bir yana, Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı "Aday Ülkelerin Katılım Yönünde Kaydettiği İlerlemeye İlişkin Rapor"larda Kıbrıs Rum Yönetiminin AB'ye katılım kriterlerine ehil olmadığı da açıkça görülmektedir. Bugün Rum Kesiminin üyeliği için uluslararası hukuku görmezden gelen AB'nin 3 yıl önce, hem de müzakerelere başlanma kararı aldığında bu toplum ile ilgili görüşü şöyleydi:

"Son yıllarda Kıbrıs geleneksel sektörlerde (sanayi ve turizm) rekabet gücü kaybına uğramıştır. AB'ye katılım dikkate alındığında bu sektörlerde bir yeniden yapılanma ihtiyacı vardır. Müktesebatla ilgili olarak, müktesebatın kademeli biçimde uygulanması için gerekli araçların çoğu, ortaklık anlaşmasında ve 1998 tarihli

[87] *Egemenlik,Avrupa Birliði ve KKTC,* KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı,

protokolde zaten vardır. Bu araçlar temelinde Kıbrıs, özellikle gümrük birliği bağlamında müktesebatın benimsenmesinde önemli ilerleme kaydetmiştir. Ancak iç Pazar alanında girişilecek büyük çabalar vardır. Toplulukta geçerli bankacılık mevzuatıyla tamamen uyumlu gibi görünmeyen mali aktivitelerin olduğu kıyı bankacılığı sektörü bakımından bu husus özellikle önem taşır. Deniz taşımacılığı, telekomünikasyon, adalet ve içişleri ise özel endişe konusu diğer alanlardır. Şmdiden incelenmiş bulunan 16 fasıl açısından, Kıbrıs, müktesebatın benimsenmesinde büyük sorunlarla karşılaşmamalıdır. Genel olarak Kıbrıs İdaresi, müktesebatın doğru uygulanmasını sağlamaya hazır görünmektedir. ”[88]

AB bu raporla, Rum Kesimi'ne açıkça ayrıcalık yaptığını göstermiş, "büyük sorunlarla karşılaşmamalı" dedikten sonra, uyum için, idarecilerin "niyetini" yeterli görmüştür. Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki kara para, kaçakçılık vs. konuları ise üstü kapalı geçiştirilmiştir.

Ancak aynı AB, 1998 yılında "endişeli" bulduğu deniz taşımacılığı konusunda 2001 yılı İlerleme Raporu'nda Türkiye'den, "Kıbrıs'ın ticaretinde kullanılan gemiler ile Kıbrıs bandıralı gemiler üzerindeki kısıtlamaları kaldırması" talebinde bulunmuştur.

Kıbrıs örneğinde görüldüğü gibi, "yüksek değerler üzerine inşa edildiği" belirtilen AB, istediği zaman uluslararası antlaşmalar ve hukuku bir yana bırakabilmekte, Türkiye'ye **"**olmazsa olmaz**"** diye dayattığı kriterlere uyumu, Rum Kesimi için "niyete" bırakabilmektedir. Bu durumda, "AB ile yapılan veya yapılacak olan anlaşmaların garantisi nedir?" diye sormamız gerekmektedir.

GÜMRÜK BÝRLÝÐÝ TBMM'DE GÖRÜÞÜLMELÝ

Türkiye'nin ortaklık için başvurduğu 1963 yılının AET'si, bugün bir ticari ve ekonomik ortaklık olmaktan çıkmış, hem siyasi, hem de ekonomik bir konfederasyona dönüşmüştür. Daha önce de belirtildiği gibi Maastricht Antlaşması ile önce AT, daha sonra AB olarak yeni yapılanmaya gidilmiş, Roma Antlaşması'nda çok önemli ve kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Tüm üye ülkeler de bu yeni yapılanmayı, parlamentolarına götürerek, yeniden karar çıkartmışlardır.

Türkiye-AB ilişkisinde, bu anlaşmalardan sadece Ankara Anlaşması ile Katma Protokol TBMM'nin onayına sunulmuş, GB Anlaşması ile ilgili olarak ise TBMM'ye bilgi verilmekle yetinilmiştir. Halbuki kanunlarımızda değişiklik öngördüğü için GB anlaşmasının, Anayasa'nın 90. Maddesi uyarınca TBMM'den onay alması gerekiyordu. TBMM'nin görüşmesine gerek duyulmayan GB kararı, Avrupa Parlamentosu'nda 13 Aralık 1995 tarihinde ele alınmış, 343 lehte, 149 aleyhte ve 36 çekimser oyla kabul edilmiştir. Gümrük Birliği kararına muvafakat gösterdiğini beyan eden AP'nin, bu anlaşmayı onaylama gerekçeleri ve buna ilişkin tartışmalar hatırlanacağı gibi kitabın başlangıç bölümlerinde detaylı olarak aktarılmıştır.

Önceki bölümlerde ana hatları ile belirtilmeye çalışan tespitler ışığında, Gümrük Birliği Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi ve TBMM'de görüşülmesi artık zorunlu hale gelmiştir. Bunun ekonomik olduğu kadar hukuki gerekçeleri de vardır.

I- GB İLE TBMM'NİN YETKİSİ AB'YE DEVREDİLDİ

Türkiye, Gümrük Birliği'ne girmekle, gümrük vergisi alma ya da yeni bir tarife koyma hakkını AB organlarına devretmiştir. AB, bizim dışımızda Ortak Gümrük Tarifesi belirlemekte, Türkiye de, belirlenmiş bu tarifeden gümrük vergisi almaktadır. Dolayısıyla TBMM'nin vergi çıkarma, tahsil etme hakkı ortak gümrük birliği çerçevesinde bizim dışımızda ve ortak olmadığımız bir makama devredilmiştir. Bunun Anayasal bir suç olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Gümrük Birliği Anlaşması ile çıkaracağımız kanunlar da AB tarafından belirlenmiş, AB Adalet Divanı, TBMM'nin üzerinde

[88] Karma Belge: Aday ülkelerin katılım yönünde kaydettiği ilerlemeye ilişkin raporlar (1998), http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kb98_03.html

kabul edilmiştir. Böylece Türkiye, ticari politikalarının yanı sıra adeta siyasal yetkilerini de, tam üye olmadan AB'ye devretmiştir. Bugün, gerek üçüncü ülkelerle anlaşma, gerek mali yardımların yapılmaması ve gerekse de anti-damping uygulamalarına karşı ülkemizin müracaat edeceği bir üst mercii bulunmamaktadır. AB Komisyonu'nun veya AB Bakanlar Konseyi'nin kararı nihaidir. Bakanlar Konseyi, hem yürütme ve hem de yasama organı konumundadır. Yani ülkemiz tam üye olmadığı halde yargıç ve savcının aynı olduğu bir mekanizma karşısında hak arama durumundadır. KKTC'ye ticari ambargo kararında ya da anti-damping uygulamalarında bu durum net olarak görülmüştür.

II- ECEVİT, "GB'Yİ SEVR GİBİ" YIRTACAKTI...

Başbakan Bülent Ecevit, Mart 1995'te DSP Genel Başkanı sıfatıyla, GB Anlaşması metninin gizli tutulmasından yakınmış, Aralık 1995'te de Gümrük Birliği Anlaşması'nı, Sevr Anlaşması gibi yırtacaklarını açıklamıştı. Bu ifadeler basına**,** "Ecevit, Erbakan gibi" başlığı ile yansımıştı.[89] Ecevit, 1997'de İstanbul-Kadıköy'de yaptığı bir konuşmada belgenin tek yanlı olduğunu, iktidara geldiklerinde mutlaka değiştireceklerini tekrarlamıştır. Başbakan Ecevit, Eylül 1998'de ise Başbakan Yardımcısı sıfatıyla, Türkiye-AB ilişkisinin götürülmek istendiği noktayı çok isabetli bir biçimde özetlemiştir.

"Bir yandan bizi AB kapısının dışında tutarken, bir yandan da siyaset empoze etmeye, dayatmaya kalkıştılar. Güneydoğu'daki sorunu şöyle halledeceksin, Kıbrıs'ta böyle yapacaksın, Ege'de şöyle yapacaksın...Hiçbirini dinlemedik ve dinlemeyeceğiz. Bu kriz döneminde Türkiye'nin AB dışında bırakılsa da dimdik ayakta kalabileceğini kanıtladık. Hükümet olarak önümüzdeki ilk hedeflerden biri alelacele imzalanmış olan Gümrük Birliği Anlaşması'nı masaya oturtmak ve Gümrük Birliği yoluyla Türkiye'ye yapılan adaletsizlikleri ortadan kaldırmaktır.*"*[90]

Eylül 1998'te Başbakan Vekili Ecevit'in talimatı ile Gümrük Birliği konusunda çalışmalar başlatan Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel de, bir demecinde, AB'den alacak listemizin dökümünü yaptıktan sonra**,** "Türkiye'ye ödenmesi gereken paralar, mali işbirliğinin bir parçası. Zaten AB'nin kendi politika bildirgesinde de (Mali işbirliği ilişkilerin önemli bir parçasıdır) deniyor. Borcunu ödemeyen bir tarafla insan nasıl ileriye dönük planlar, işbirliği yapar?" şeklinde çok haklı bir soru yöneltmiş ve "En önemli sorun ödenmeyen paralar. Bir başkası da Türkiye'yi ilgilendiren konularda karar sürecine katılmamak. Bu mekanizmanın mutlaka değişmesi gerekmektedir.**"** demiştir. Devlet Bakanı Gürel, "Bu iş iyi gitmiyor. Türkiye Gümrük Birliği'nin faturasını kendi ekonomik dinamizmiyle taşıyor. Ama artık bu işin olması gerektiği gibi yürümesi gerekiyor. İşi hemen Gümrük Birliği'nden çekiliyoruz noktasına getirmek istemiyoruz. Yani şu tarihte şunları yapmazsanız, biz de şunlardan vazgeçeriz deme noktasına gelmek istemiyoruz. O noktaya gelebilir miyiz? Umarım gelmeyiz. Bu noktaya ne zaman geleceğimizi söylemek zor ama 1-2 yıl gibi sürelere bile tahammülümüz yok."sözleriyle tabloyu net olarak ortaya koymuştur.[91] Bakan Gürel'in bu sözlerinden sonra "1-2 yıl" değil, tam 3 yıl geçmiştir ve ekonomimizin geldiği nokta ortadadır.

Öte yandan 1995 yılı sonunda o dönem AB Yeşiller Grubu başkan olan Claduia Roth**,** "AB içinde hiç kimse Gümrük Birliğini tam üyelik için bir araç olarak görmedi. Kimse Gümrük Birliği'ni böyle gördüğümüzü söylemedi. Siz öyle algıladınız ya da Türk kamuoyuna böyle pazarlandı."demiştir.[92]

Yine Fransa'nın Ankara Eski Büyükelçisi Eric Routeau, o dönemde, şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Türkiye büyük tavizler verdiği çok haksız bir anlaşmaya imza attı. Tansu Çiller oy kaybeden partisine çeyiz getirmek kaygısıyla pazarlık etmeye cesaret edemedi. Bu anlaşma yeniden düzenlenmezse Türkiye'nin ekonomisi açısından bir felaket olur. Avrupa pazar istiyordu, istediğini fazlasıyla elde etti.*"*[93]

---

[89] *Yeni Yüzyýl Gazetesi* , 21 Aralık 1995
[90] *Sabah Gazetesi*, 21 Eylül 1998
[91] *Sabah Gazetesi*, 27 Eylül 1998
[92] Prof. Dr. Rıdvan Karluk, *Gümrük Birliði Dönemecinde Türkiye,Gümrük Birliði Ne Getirdi Ne Götürdü*, s.179

BÖLÜM VI

ANKARA ANLAÞMASI GEÇERLÝ MÝ?

Türkiye ile AB ilişkisi, Gümrük Birliği başta olmak üzere o kadar karmaşık hale gelmiştir ki, bugün Ankara Anlaşması'nın yürürlükte olup, olmadığının sorgulanması gerekmektedir. Gerçekten, Ankara Anlaşması'nın hukuki durumu ile ortak olduğumuz iddia edilen Gümrük Birliği'nin mahiyeti nedir, anlaşmalar yürürlükte değil ise fiili durum neye dayanmaktadır ve bizim durumuzda başka ülke var mıdır?

NEDEN TÜRKİYE, NEDEN GÜMRÜK BİRLİĞİ?

Gümrük Birliği'nin sadece AB üyesi ülkeler arasında bir düzenleme olduğunu, aday ülkelerin ancak uzun bir hazırlık döneminden sonra AB üyeliği ile eş zamanlı veya AB'ye üye olduktan sonra Gümrük Birliği kapsamına alındığını belirtmiştik. Kitabın tüm bölümlerinde anlatılanların ışığında, AB'nin Türkiye'yi neden üye veya aday ülkelerden farklı bir şekilde Gümrük Birliği'ne aldığının sorulması gerekmektedir. Örneklerden de görüldüğü gibi bu özel durumu bir **"iltimas"** olarak değerlendirecek konumda değiliz. O halde gerçek nedir?

Türkiye gerçekten AB adayı olarak değerlendirilseydi, en azından Gümrük Birliği konusunda diğer aday ülkelerle aynı muameleyi görmesi gerekirdi. Demek ki, gerçek aday ülke değildir. Üçüncü ülke olarak görülseydi, Gümrük Birliği dışında AB'nin üçüncü ülkelerle imzaladığı 7 ayrı ticari sözleşme bulunmaktadır. AB ile ticari ortaklığın bunlardan birisi ile düzenlenmesi gerekirdi. Demek ki üçüncü ülke de değildir. Kısacası Türkiye'nin AB nezdindeki konumu hiçbir ülkeye benzememektedir. Gerçek olan tek şey, adına Gümrük Birliği denilse de aslında Türkiye'nin hep kaybettiği, tek yanlı, yeni ve özel bir mekanizmanın tesis edildiğidir.

AB Komisyonu'nun Gümrük Birliği'nin ne olduğunu anlattığı 17 sayfalık, "The Customs Policy of the European Union- AB'nin Gümrük Birliği Politikası" başlıklı rapor da, konumumuz hakkında ciddi ipuçları vermektedir. Birincisi bu raporda, Türkiye'nin adı bir kez geçmektedir o da Gümrük Birliği kapsamında olan ülkeler arasında sayılmasından ibarettir. Buna karşılık gerçek aday ülkelerin Gümrük Birliği hazırlıkları, Phare,Ispa ve Ispard projelerinden bahsedilerek, AB adaylığına ve Gümrük Birliğine nasıl hazırlandıkları uzun uzun anlatılmıştır. Bu hazırlıklar ve dolayısıyla aday ülkeler arasında Türkiye yoktur. Üstelik bu ülkeler "yeni üye ülkeler" başlığı altında ele alınmıştır. Gümrük Birliği'nin henüz başladığının ve dinamik bir süreç izlediğinin belirtildiği raporun sonuç bölümünde şöyle denilmiştir:

"Gümrük birliği; vergilerinizi toplama, endüstrinizi koruma, istihdamınız, sağlığınız ve çevreniz ile ilgili isteklerinizi üstlenmede hayati önemi olan bir roldür. Gümrük Birliği, sadece ulusal çıkarların korunması değil, bu arada 380 milyon Avrupa vatandaşının her birinin çıkarının korunmasıdır."[94]

Türkiye, bu tablonun neresindedir? Yine aynı rapordan öğreniyoruz ki, AB'nin üye ülkeler ve Türkiye dışında Gümrük Birliğini anlaşmasını imzaladığı iki ülke daha bulunmaktadır: San Marino ve Andora... Bunlar da nereden çıktı demeden önce bu iki ülkeyi tanıtmak istiyoruz.

San Marino, Kuzey İtalya'da 25 bin nüfuslu, halkı İtalyan ve Katolik olan bir cumhuriyettir. Andora Cumhuriyeti ise, Fransa ile İspanya sınırında, Prenelerde, 35 bin nüfuslu bir devlettir. Katalan etnik kökenine bağlı, Katalanca konuşan, Katolik bir halkı vardır. San Marino hep bağımsız kalmışken,

---

[93] *Milliyet,Entelektüel Bakýþ, 1.07.1996, aktaran Prof. Dr. Rýdvan Karluk,a.g.e.*

[94] "The Customs Policy of the European Union", ***http://europa.eu.int/comm/dg10/publications/brochures/move/douane/customs/txt_en.html***

Andora, geçmişte Fransa Cumhurbaşkanı ile Urgel Psikopasına (İspanya'da) bağlı bir derebeyliktir. Her iki devletin tek geçim kaynağı turizmdir. San Marinolular yüksek öğrenimi İtalya'da, Andoralılar Fransa'da görmektedirler.

Bu ülkelerin, İtalya ve Fransa ile özel ilişkilerinden dolayı ve onlara destek amacıyla Gümrük Birliği'ne alındıkları anlaşılmaktadır. Zaten AB'nin tüm anlaşmaları, üye ülkelerin sömürgelerinde de geçerli kılınmıştır.

İşte başından beri aradığımız "Türkiye'nin yeri" sorusunun cevabı; Toplam 60 bin nüfuslu San Marino ve Andora'nın yanı... Ancak buradaki önemli fark 65 milyonluk Türkiye pazarının "destek" amacıyla Gümrük Birliği'ne alınmadığı gerçeğinin ortada duruyor olmasıdır.

GÜMRÜK BİRLİĞİ ÜYELİĞİMİZ DE Mİ "SANAL"?

İlk sayfadan itibaren AB'ye üye olmadan Gümrük Birliği'ne alınan tek ülkenin Türkiye olduğunu söyleye geldik. Bu, bizim değil, tüm resmi, gayrı resmi belgelerdeki görüştür. Çok sayıda belge taradık, karşılaştırmalar yaptık, birtakım ölçülerden, engellerden ve hedeflerden bahsettik. Ve şu sonuca vardık; Türkiye Gümrük Birliği'ne üye değildir, sadece bu mekanizmanın tek bir unsuru ile AB'ye bağlanmıştır ancak bu durum "Türkiye Gümrük Birliği'ne dahil edilmiştir" şeklinde sunulmuştur. Kısacası, AB adaylığımız gibi, Gümrük Birliği üyeliğimiz de "sanal"dır. En önemlisi de bu yarım-yamalak Gümrük Birliği ortaklığı AB tarafından "Türkiye'yi bekletme odası" olarak kullanılmaktadır. Başlangıçtan bu yana anlattıklarımızı ve uygulamaları birlikte değerlendirdiğimizde önümüze çıkan gerçek tablo budur. Özetleyecek olursak;

Türkiye, 31 Temmuz 1959'da AET'ye katılmak için müracaatta bulunmuş ve 12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmada öngörülen nihai hedef AET'ye üye olmaktır. Bu katılım paketinin içinde ortak gümrük vergileri, malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımının yanısıra tarım, ulaştırma, rekabet, mevzuat uyumu gibi birçok husus yer almıştır. Anlaşmaya göre, bu yükümlülüklerin üstlenilebileceğinin görülmesi halinde Türkiye'nin topluluğa katılımı incelenecektir. O günden bugüne Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET), önce Avrupa Topluluğu(AT), bugün itibariyle de Avrupa Birliği'ne(AB) dönüşmüştür.

Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra ilk etap çalışmalarında ağırlık Gümrük Birliği'ne verilmiş, hazırlık, geçiş ve son dönem şeklinde bir takvim belirlenmiştir. Hazırlık dönemi 1970 yılında sona ermiş ve bu tarihte imzalanan katma protokol ile geçiş dönemi başlamıştır. Protokol kapsamında, Ankara Anlaşması'nda bulunan Gümrük Birliği ile ilgili yukarıda belirtilen hususların tümüne detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Kısacası Gümrük Birliği'ne geçiş Türkiye'ye uygulandığı gibi sadece ortak gümrük vergileri ve sanayi mallarından ibaret değildir. Tam bir Gümrük Birliği için anlaşmalarda da öngörüldüğü gibi, malların yanısıra kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile ortak tarım politikasının da uygulamaya konulması gerekmektedir. Ancak geride kalan bölümlerde detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi bunlar çeşitli gerekçelerle engellenmiştir. Bununla yetinilmemiş, Gümrük Birliği ortaklığının gereği olarak anlaşmalarla taahhüd edilen hibe veya kredi şeklindeki mali yardımlar ile teknik destekler de verilmemiştir.

1970'li yıllardan itibaren, misillemelere açık tercihli tarım ürünleri listesini saymazsak, Gümrük Birliği sadece sanayi mallarının ticareti şeklinde uygulanmış ve bu haliyle 1995 yılında son aşamaya gelinmiştir. Büyük bir coşkuyla karşılanan bu karar 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiş ve Türkiye'nin, AB'nin Gümrük Birliği ortağı olduğu ilan edilmiştir. Oysa aynı yıllarda, çok önceden AB'ye üye olan bazı ülkeler, yüklü miktarda yardımlar da alarak gümrük birliğini tamamlamaya çalışıyorlardı. Açıkçası Gümrük Birliği ehliyeti olmayan ülkeler AB'ye üye olarak kabul edilirken, Gümrük Birliği'ni gerçekleştiren Türkiye nedense üyeliğe layık görülmemişti. Bunun böyle olacağına da hatırlanacağı gibi 1989 yılında karar verilmişti. Bir yandan başvurumuzu tam üyeliğe hazır

olmadığımız gerekçesiyle geri çeviren topluluk, öte yandan Türkiye'yi, o dönemde ve 6 yıl öncesinden topluluğun temeli olan Gümrük Birliği'ne uygun görmüştü. Bu çelişki de, "üyelik ehliyetimiz üzerinde şüphe yaratmamak" şeklinde açıkça ortaya konmuştu.

Sadece sanayi mallarına dayanan bu ilişkiye Gümrük Birliği denemeyeceği ortadadır. Öyleyse Türkiye, neden buna itiraz etmemiş ya da kurallarına sıkı sıkıya bağlı AB, böyle bir kararı nasıl almıştır? Çünkü böylesi bir sonuç iki tarafın da işine gelmiştir. Türkiye açısından dönemin yöneticilerine göre, bu karar Türkiye'nin AB üyeliğinin sigortası olacaktı. AB ise konuya tümüyle kendi menfaati açısından bakmıştır. Bu tarihe kadar olan dönemde Türkiye, AT ile karşılıklı olarak ortak gümrük vergisi, eş etkili vergi ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştı. Ancak AB dışındaki ülkelerle ticaretinde serbestti. İşte Gümrük Birliği'nin son dönemine gelindiğinin ilan edilmesiyle birlikte Türkiye'ye, üçüncü ülkelere karşı da ortak gümrük tarife uygulaması mecburiyeti konmuştur. Burada üçüncü ülkelerle anlaşmayı yapan ya da yapacak olan iradenin içinde yer almak önemlidir. Ancak Türkiye AB üyesi olmadığı için bu iradede yer alamamış, AB ülkelerinin, kendi çıkarları doğrultusunda yaptığı anlaşmaları kabul etmek zorunda bırakılmış, böylece de dış ticaret rejimimiz tümüyle AB'nin kontrolüne geçmiştir.

DİĞER ADAYLAR GÜMRÜK BİRLİĞİ'NDE Mİ?

AB'nin halen 13 aday ülkesi vardır. Bunlardan 12'si ile müzakerelere başlanmıştır. Müzakere dışı olan ülke, bugünün AB'si ile 1959 yılında ilişki kuran Türkiye'dir. Aday ülkelerden Malta ve Kıbrıs Rum kesimi bir yana eski Doğu Bloku'na mensup 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesinin, AB ile ilişkisini özellikle Gümrük Birliği çerçevesinde değerlendirdiğimizde farklılık daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

AB, 1990'dan itibaren Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Avrupa Anlaşmaları adı verilen bir anlaşma imzalamıştır. Üstelik bu anlaşmalar bir çok ülke ile üyelik başvurularından önce yapılmıştır. Avrupa Anlaşması, Türkiye ile yapılan Ankara Anlaşması mahiyetindedir. Tek fark, bu yıllarda bizim başvuru dönemimizdeki AET'nin önce AT, sonra AB'ye dönüşmesi ile siyasi, sosyal ve güvenlik gibi yeni ortak hedeflere de yer vermesidir.

Avrupa Anlaşmalarında, bizim durumuzun tersine sözkonusu ülkelerin AB üyeliğine topyekün hazırlanması hedeflenmektedir. Tarım ve sanayinin geliştirilmesi, altyapı, demokratik ve anayasal kurumların oluşturulması, gümrük birliği kapsamında sanayi ve tarım malları ticareti, hizmetlerin, sermayenin ve işçilerin serbest dolaşımı ve siyasal diyalog gibi adeta bu ülkeleri yeniden kurmaya yönelik hedefler ve programlar tespit edilmiştir. Öyle ki, AB, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden "ortak aday", hatta bazı belgelerde "yeni üye" diye bahsetmektedir. Bu ülkeler için mali ve teknik yardım da öngörülmüş ve taahhütler hiç aksatılmamıştır.

Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri için dünyanın en büyük projeleri haline gelen üç büyük program hazırlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelere yardım adı altındaki bu programlardan AB adayı olmayan ülkeler (Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya gibi) ya da kısa bir süre içinde AB üyeliğine alınacağı anlaşılan Güney Kıbrıs Rum kesimi dahi yararlandırılmaktadır. Türkiye'nin ise Gümrük Birliği kapsamında olduğu gerekçesiyle bu projelere katılması uygun görülmemiştir. Burada AB'nin bir diğer çelişkisi daha ortaya çıkmıştır. Geri kalmış olmalarına rağmen yakın bir zamanda üyeliğe alınmasını kararlaştırdığı ülkeleri sözkonusu projelere dahil etmiş, buna karşılık sadece Gümrük Birliği kapsamında tuttuğu, ki herhalde gelişmiş ülke kategorisinde değerlendirdiğinden Türkiye'yi yararlandırmamıştır. Artık bizzat AB'nin bazı yetkililerince dahi eleştirilen bu tutum üzerine 2002 yılında Türk işadamlarının mali yapılanmaya ilişkin Phare programlarının ihalelerine katılmasına izin (!) verilmiştir.

AB'nin diğer aday ülkeler için hazırladığı ve desteklediği programlardan, mali yapılanma (Phare) için yıllık 1.5 milyar, siyasi ve sosyal yapılanma (Ispa) için yıllık 1 milyar ile tarım ve kırsal kalkınma (Sapard) için de yıllık 500 milyon Euro kaynak ayrılmıştır. Bu programların AB tarafından sadece mali değil, teknik yönden de desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca sözkonusu ülkelerin halkı ve ekonomilerinin bu büyük değişikliklerden olumsuz yönde etkilenmemesi için azami dikkat gösterilmesi benimsenmiştir. Özetle, AB üyeliğine hazırlanan bu ülkeler Gümrük Birliği'ne üyelikle birlikte veya üye olduktan sonra dahil olacaklardır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği ilişkisinin sadece sanayi malları ile sınırlı kaldığını, oysa protokollerin tarım ürünlerini de kapsadığını belirtmiştik. Tarım ürünlerinde gümrük birliğini tercihli listelerle yürüten AB, öte yandan Türkiye'nin Ortak Tarım Politikası'na uyum sağlamasını istemiştir. Herhangi bir mali veya teknik yardım sağlanmaksızın çok kısa zamanda mevzuat ve uygulama değişiklikleri talep edilmiş, Türk tarımının bugün yaşadığı sıkıntılara yol açılmıştır. Kısacası diğer ülkelere gösterilen özen ve dikkat dahi Türkiye'den esirgenmiştir.

Türkiye'nin 43 yıllık, diğer aday ülkelerin ise 10-12 yıllık süreçte geldiği bu noktadan ve bu tespitlerden sonra halen en azından, "Gümrük Birliği'nde AB ile ortağız" veya "AB Türkiye'yi gerçek anlamda üyeliğe hazırlıyor" demek mümkün müdür? Benzer bir soruyu yazarlarımızdan, emekli büyükelçi Şükrü Elekdağ, Helsinki Zirvesi öncesi sormuştur. ***(Ek-2)***

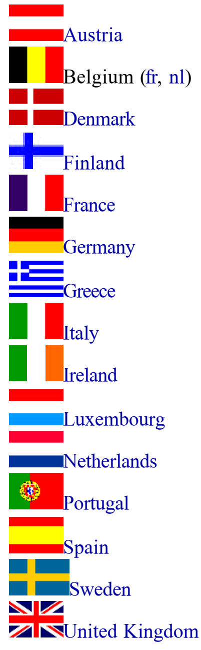
Kaldı ki, AB Komisyonu'nun politikalarının anlatıldığı raporlarda, "Gümrük Birliği" ile ilgili bölümde, Birlik üyesi ülkelerin yanısıra aday ülkeler ile diğer ülke ve örgütlerin listesi verilmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi Türkiye halen Gümrük Birliği'nde "aday ülke" statüsündedir.

Links to Customs websites

Member States
Candidate Countries
International Organisations
Other European States/ Territories
Other Countries
Other Sites

Member States (Üye Ülkeler)
Candidate Countries (Aday Ülkeler)

Austria
Belgium (fr, nl)
Denmark
Finland
France
Germany
Greece
Italy
Ireland
Luxembourg
Netherlands
Portugal
Spain
Sweden
United Kingdom

Bulgaria
Cyprus
Czech Republic
Estonia
Hungary
Latvia
Lithuania
Malta
Poland
Romania
Slovakia
Slovenia
Turkey

Other European States/ Territories (Diğer Avrupa Ülkeleri/Bölgeleri)
Other Countries (Diğer Ülkeler)

Albania
Andorra
Bosnia-Herzegovina
Croatia
Gibraltar
Iceland
Isle of Man
Jersey
FYR of Macedonia
Norway
Russian Federation
Switzerland
Ukraine
Yugoslavia

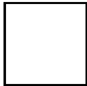
Argentina
Australia
Brazil
Brunei
Canada
Chile
China
Columbia
Costa Rica
Cuba
Dominican Republic
El Salvador
Faeroe Islands
Fiji
Guatemala
Hong Kong
India
Indonesia
Iran
Israel
Jamaica
Japan
Jordan
Korea (South)
Lebanon
Madagascar
Malaysia
Mauritius
Mexico
Morocco
New Zealand
Nicaragua
Nigeria
Panama
Pakistan
Philippines
Singapore
South Africa
Taiwan
Thailand
United States
United Arab Emirates (Dubai)
United Arab Emirates (Sharjah)
Uruguay
Venezuela

International Organisations (Uluslararası Organizasyonlar)

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development)

IFCBA (The International Federation of Customs Brokers Associations)

WCO (World Customs Organisation)

Other sites

ASYCUDA

(Automated System for Customs Data)

Governments on the WWW

GÜMRÜK BİRLİĞİ, ANKARA ANLAŞMASI'NIN SONU MU?

AB ile yapılan anlaşmaların garantisi veya hukuki temeli var mıdır? Buraya kadar verilen örnekler böyle bir soruyu sormamızı yeterince haklı ve gerekli kılmaktadır. Ancak AB'nin sürpriz yaklaşımları bunlarla sınırlı kalmayacak gibi görünmektedir. Çünkü, AB'nin hizmet içi raporlarında, Türkiye ile imzaladığı temel anlaşmaların da artık tartışmaya açıldığı ortaya çıkmıştır.[95]

Türkiye, AB ya da o günkü adıyla AET'ye tam üyelik için başvurmuş ve bu amaçla Ankara Anlaşması imzalanmıştır. AET'nin, AB'ye dönüşmesi ile yapının çok değiştiğini anlatmıştık. Bu durumda Ankara Anlaşması geçerli midir? Türkiye'ye göre, "Evet", AB'ye göre "Hayır"...

Diğer bölümlerde sıkça atıfta bulunduğumuz Avrupa Parlamentosu için hazırlanan 1998-1999 yıllarında Türkiye-AB ilişkisini özetleyen 10 Şubat 2000 tarihli raporun belki de en önemli ve en tartışmalı bölümü Ankara Anlaşması'nın geçerliliği ile ilgili bölümdür. Şimdilik resmi bir niteliği bulunmamakla beraber bu rapor, AP arşivlerinde beklemektedir. Günü geldiğinde değerlendirileceğine muhakkak gözüyle bakmamız gerekmektedir. Özellikle de, eğer üyelik müzakereleri için takvim almayı başarırsak, müzakere sonuçları Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulacağından, söz konusu rapor daha da önem kazanacaktır. Raporun bu ilginç bölümünde özetle şu iddiada bulunulmuştur:

"Tanıtım not ve dokümanlarında AB-Türkiye ilişkisinin Ankara Anlaşması'nı temel aldığı belirtilmektedir ki, bu tam üyelik için planlanan amaçları (Madde 28) kapsamaktadır. Bu durum, Gümrük Birliği'nin 31 Aralık 1995'te tamamlanması ile birlikteliğin ulaştığı son aşamadır. Dokümanlar, Türkiye'nin başvuru stratejisinde diğer adaylardan ayrı tutulduğunu (Lüksemburg Zirvesi) tekrarlamaktadır. Ve bazı olumlu gelişmelere rağmen Cardiff Zirvesi bu ayırımı düzeltmemiştir. Türk otoritelerine göre ise Ankara Anlaşması devam etmektedir."

Raporda sözkonusu edilen Ankara Anlaşması'nın 28. Maddesi hatırlanacağı gibi, Türkiye'nin Topluluğa tam üye sıfatıyla katılabilmesi yolunu açık tutmuştur ancak, yürürlük süresine ilişkin bir hüküm yer almamıştır. İlgili maddede, "Anlaşmanın işleyişi Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde akit taraflar, Türkiye'nin topluluğa katılma imkanını inceleyeceklerdir" denilmiştir. Evet, bu maddede herhangi bir süre ve kesinlik yoktur ama anlaşmanın amacı sadece Gümrük Birliği değil, tam üyeliktir. Oysa AP raporunda Ankara Anlaşması Gümrük Birliği ile sınırlı gösterilmek istenmiştir. Bu arada bir parantez açıp, anlaşmada geçen "akit taraflar" kavramına da değinmek istiyoruz. Türkiye-AB arasında 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması'nın eki olan ikinci mali protokol ile bir bildiri kabul edilmiş ve bu kavramdan ne anlaşıldığı şöyle açıklanmıştır:

"Akit Taraflar, Ortaklık Anlaşması'nın, metinde geçen (Akit Taraflar) deyimine, bir yandan Türkiye Cumhuriyeti, öte yandan, Topluluk ile Üye Devletler veya sadece, ya Üye Devletler ya da Topluluk anlamı verilmek suretiyle, yorumlanması hususunda anlaşmışlardır. Bu deyime her defasında verilecek anlam, Anlaşmanın bunları karşılayan hükümlerinden çıkarılacaktır. Bazı hallerde (Akit Taraflar) deyimi, Topluluğu kuran Antlaşma'nın geçiş dönemi süresince Üye Devletler, bu dönemin bitiminden sonra Topluluk anlamına gelebilecektir."

Bu maddeye göre, AB'deki muhatabımız konuya göre değişmektedir. O zaman, bugünkü tablo itibariyle muhatabımız kimdir, "AB mi, tek tek üye ülkeler mi?" diye sormak gerekmektedir. Kısacası içinden çıkılmaz ve değişken bir mekanizma ile karşı karşıya olduğumuz ortadadır.

[95] 'Turkey and Relations With The European Union', Briefing No 7, European Parlament, Secretariat Working Party, Task-Force "Enlargement", Luxembourg, 10 Şubat 2000, http://www.europarl.eu.int/enlargement/briefings/pdf/7a1_en.pdf

Konunun tarafları ile ilgili parantezi kapatıp, Ankara Anlaşması'nın Gümrük Birliği'ni mi, tam üyeliği mi hedeflediği tartışmalarına devam edersek, Ankara Anlaşması'nın dayanağı, AET'yi kuran Roma Antlaşması'dır. Roma Antlaşması'nın 237'inci Maddesi şöyledir:

"Her Avrupa Devleti, Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir. Üye olmak isteyen devlet, başvurusunu Konsey'e gönderir. Konsey, Komisyon'un görüşünü ve üye tam sayısının mutlak çoğunluğuyla karar alacak olan Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra oybirliğiyle karar verir. Kabul şartları ve kabulün işbu antlaşmada yapılmasını gerektirdiği uyarlamalar üye devletlerle, başvuran devlet arasında yapılacak bir anlaşma ile belirlenir. Bu anlaşma, kendi Anayasal kurallarına göre onaylanmak üzere bütün akit devletlere sunulur."

Türkiye de Roma Antlaşması'na göre, AET'ye üyelik için başvurmuş, bunun sonucunda Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Ankara Anlaşması'nın tam üyelik dahil hangi alanları kapsadığını, kitabın başlangıç bölümlerinde detaylı olarak anlatmıştık. Roma Antlaşması'nın 239'uncu maddesine dayanılarak, Ankara Anlaşması'na konulan 30.maddede, "Akit taraflarca Anlaşmaya eklenmesi uygun bulunan protokoller, Anlaşmanın ayrılmaz parçalarıdır." denilmiştir. Buradan hareketle 22 Temmuz 1971 tarihinde imzalanan Türkiye-AET Ortaklığının Geçiş Dönemi Katma Protokolü'ne göz attığımızda, "protokolün niteliği" başlığı altında şu değerlendirmenin yapıldığı görülecektir :

"Katma Protokol'ün ekonomik, sosyal ve siyasi niteliği Ankara Anlaşması ile paralellik göstermekte ve protokol, Ankara Anlaşması'nın ekini oluşturmaktadır. Ankara Anlaşması'nın 4'üncü, Geçici Protokol'ün 1'inci maddesine dayanılarak hazırlanan Katma Protokol (Uygulama Anlaşması)dır. Zira, Ankara Anlaşması'nın belirlediği genel çerçeve, katma Protokol ile doldurulmuş ve uygulamaya geçilmiştir. Katma Protokol, doktrinde (Geçici Anlaşma- İnterim agreement) olarak ifade edilmektedir. Bu çerçeve ile sözkonusu protokolün tam üyelik öncesi dönemi düzenleyen bir anlaşma olduğu kabul edilmektedir."

Türkiye ile AET veya AB arasındaki ilişkiyi düzenleyen bu hukuki temellere rağmen AP raporunda, Ankara Anlaşması'nın Gümrük Birliği ile sınırlı tutulmak istenmesi gerçekten dikkat çekicidir ve AB'nin Türkiye ile ilgili düşünceleri açısından önemli bir ipucu niteliğindedir. Türkiye'ye tam üyelik yolunun açılmaması için yeni formüllerin arandığı ortadadır. AB'nin ileri bir tarihte AET'nin yapısında çok önemli değişiklikler yapıldığını, bu yüzden geçmişteki anlaşmaların geçerli olmadığını söyleyebileceği de gözönünde tutulmalı ve buna ilişkin tedbirler şimdiden belirlenmelidir. AB tarafı en ufak detayın bile üzerinde dururken, Türkiye ne yazık ki bugüne kadar en haklı olduğu konulara dahi ciddiyetle yaklaşmamıştır. İşte bu yüzden AB ile gerek Gümrük Birliği, gerekse de tam üyelik ilişkilerimizin her boyutuyla yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ısrarla vurguluyoruz. Gerçekten de, AET ile başlangıçta kurduğumuz ilişkinin amacına ve bugün gelinen noktadaki konumumuza baktığımızda, bunun ne kadar zaruri olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Özellikle de Gümrük Birliği Anlaşmasını öngören Türkiye-AB Ortaklık Konseyi kararının TBMM'den onay almadığını dikkate alırsak.

Bu bölümü sonuçlandırmadan önce önemli bir notu daha aktarmak istiyoruz. Kitapla ilgili çalışmalarımız tamamlanmak üzereyken, AB'den sorumlu Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'dan gelen bir bilgi, AB'nin, Ankara Anlaşması'nı çok önceden sorgulamaya başladığını göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. AB ile ilişkilerimiz konusunda 11 Mart 2002'de yönelttiğimiz yazılı önergeyi, 26 Mart 2002'de (sayı 7/6195) cevaplandıran Yılmaz işçilerin serbest dolaşımının engellenmesi konusunda şunları söylemiştir:

"Geçiş döneminin kurallarını belirleyen ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol'de işçilerin serbest dolaşımı kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu protokolde, işçilerin serbest dolaşımına ilişkin en önemli madde 36'ncı maddedir. Bu maddede, (Türkiye ile Topluluk üyesi devletler arasında işçilerin serbest dolaşımı Ortaklık Anlaşması'nın -Ankara Anlaşması- 12'inci maddesinde yer alan ilkelere uygun şekilde Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra 12'inci yılın sonu ile 22'inci yılın sonu arasında kademeli olarak gerçekleştirilecektir. Ortaklık konseyi bu konuda gerekli usulleri kararlaştıracaktır) denilmektedir. Ancak, konu ile ilgili gerekli usullerin Ortaklık Konseyi tarafından karara bağlanması hükmü getirilmiş olmasına

rağmen 1976-1986 tarihleri arasında Ortaklık Konseyi toplanamamıştır. 1986 yılında Topluluk, Ankara Anlaşması'ndan bu yana şartların önemli ölçüde değiştiğini belirterek, bazı yeni tekliflerde bulunmuş ancak, bu teklifler tarafımızdan kabul görmemiştir."

Görüldüğü gibi, 1986 yılına kadar olan dönemde dahi anlaşmalarda öngörülen hususların bir bölümünü yerine getirmeyen AB, bu tarihten itibaren ise Ankara Anlaşması'nı adeta tanımadığını ima etmiştir. Sonraki yıllarda da yükümlülüklerinin tamamını neredeyse yok saymaya başlamıştır. Türkiye'nin o tarihte AB'nin bu tutumunu "kabul etmediğini" bildirmekle yetinmesi sonucu değiştirmemiş, AB, bildiğini yapmaya devam etmiştir. Oysa anlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi ve belki de yenilenmesi bugün aleyhimize olan tablonun ortaya çıkmasını önleyebilirdi. AB'nin Ankara Anlaşması'nı tanımadığına ilişkin tutumu henüz resmileştirilmemiş olsa da uygulamada bu gerçekleşmiştir. Anlaşmalarda yer alan haklarımızın verilmemesi ve taleplerimizin yıllardır dikkate alınmaması bunun en somut göstergesidir. Onun içindir ki Türkiye'nin, AB, Ankara Anlaşması'nı tanımadığını resmen deklare etmeden, şimdiden tedbir alması gerektiğini savunuyoruz.

ANKARA ANLAŞMASININ YERİNE HELSİNKİ BELGESİ Mİ?

AB'nin bugüne kadar ki uygulamaları da, Ankara Anlaşması'nın fiilen ve tek yanlı olarak sona erdirildiği izlenimini vermektedir. Bu anlaşma imzalandığında Türkiye zaten "aday ülke" statüsündeydi. Ancak bilindiği gibi, 36 yıl sonra 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde yeniden "aday ülke" ilan edilmiş ve bu büyük bir sevinçle karşılanmıştır.

Bu durumda, AB'nin, Türkiye ile ilişkilerini Helsinki Zirvesi ile birlikte sıfırlayıp, yeni bir politika ve yeni bir anlaşma yaptığını söylememiz mümkündür. Nitekim adı anlaşma olmasa da Türk Hükümeti, Helsinki Zirvesi Belgesine imza koymuştur. Belge, siyasi ağırlıklıdır ancak Gümrük Birliği başta olmak üzere içerdiği ekonomik düzenlemeler ile kısmen Ankara Anlaşması'na benzemektedir. Helsinki Belgesi, Türkiye'ye 8 Kasım 2000'de verilen Katılım Ortaklığı Belgesi ile detaylandırılmıştır ki, bu da Ankara Anlaşması'nın eki olan Katma Protokol'ü hatırlatmaktadır. Ancak 1970 yılının Katma Protokol'ünün tersine, 2000'deki Katılım Ortaklığı Belgesi tek yanlıdır ve AB'nin Helsinki Belgesi'ni nasıl yorumladığını göstermektedir. Buna karşılık Türkiye, AB'ye bir Ulusal Program vererek, Helsinki Belgesi'nden ne anladığını ve neleri yapabileceğini bildirmiştir. İşte AB ile ilişkilerimizde büyük tartışmaların yaşanmasının sebebi de bu olmuştur. Ankara Anlaşması ve ekleri karşılıklı mutabakatla yapılırken, yeni düzenlemede karşılıklı mutabakat yoktur ve AB, kendisine ait Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki talepler için dayatmada bulunmuştur. Bu da Ulusal Programın AB nezdinde bir değerinin olmadığı ve adeta göstermelik hazırlandığı gibi bir görüntüye yol açmıştır.

Böylesi bir tablonun ortaya çıkmasının bir diğer önemli sebebi ise gerçekten yeni bir anlaşma niteliğinde olan gerek Helsinki Belgesi'nin, gerekse de Ulusal Program'ın TBMM'nin onayına sunulmamasıdır. Oysa Ankara Anlaşması da, Katma Protokol de TBMM'de onaylanmıştı. Kaldı ki, ticari ve ekonomik bir birliktelik niteliğindeki 1963'lerin AET'sinin, sonraki düzenlemelerle hem siyasi, hem ekonomik bir konfederasyona dönüşerek AB olduğunu, bu yüzden üye ülkelerin dahi bu yeni yapılanmayı parlamentolarına götürerek, yeniden karar çıkarttıklarını belirtmiştik.

Özellikle AB'nin, ülkemiz ile ilgili siyasi talepleri dikkate alındığında bu husus daha da önem taşımaktadır. Çünkü AB ile resmi anlaşmalarımızda "**siyasi yapılanmaya"** ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Buna rağmen AB ile ilişkimiz neredeyse tümüyle buna odaklanmıştır ki, gündeme gelme şekli ve hukukiliği çok ciddi bir tartışma konusudur. Önemi sebebiyle, başlıklar halinde özetlemek istiyoruz:

-Türkiye-AB ilişkisi başlangıcından, 1989 yılına kadar “ekonomik temele” oturtulmuştur. Nihai amaç, Avrupa Ekonomik Topluluğu’na üyeliktir. Öyle ki, Türkiye’nin 1987 yılındaki tam üyelik başvurusu üzerine hazırlanan 1989 tarihli AB Komisyonu raporunun 150 sayfası ekonomiye ayrılmıştır. Siyasi değerlendirmeler sadece 14 sayfa tutmuştur.

-Siyasi konuların ilk kez yer aldığı bu raporda, Türkiye’nin üyeliğine onay verilmezken, Gümrük Birliği’nin 1995 yılında tamamlanması kararlaştırılmış, bu arada “siyasi diyalogun” geliştirilmesi teklif edilmiştir.

-1995 yılına gelindiğinde, 1989 yılında belirlenen stratejinin gereği olarak Türkiye-AB Karma Komisyonu’nca Gümrük Birliği’nin tamamlanması kararlaştırılmış, karar metninde,“siyasi diyalogun geliştirilmesi” teklifi de tekrarlanmıştır. Bu kararın ardından Türkiye’nin Gümrük Birliği üyeliği Avrupa Parlamentosu’nda onaylanmış ancak ortaya ülkemizi temelden etkileyecek uzun bir siyasi talep listesi çıkarılmıştır. Parlamento, bu taleplerin yerine getirilmesi şartıyla Gümrük Birliği’ne alınmamızı kabul etmiştir. İşte “Siyasi diyalog” gibi oldukça masum bir kavram ile başlayan bu süreç, sonraki yıllarda çok önemli noktalara gelmiştir. Ve bu kapı sadece teknik bir komisyonun kararı ile açılmıştır. AB, “siyasi diyaloğa” ilişkin teklif ve kararlarının hukuki gereklerini yerine getirirken, Türkiye’de yetkili mercilerin onayı alınmamış, dolayısıyla hukuki süreç tamamlanmamıştır.

-Görüldüğü gibi AB ile “siyasi birliktelik” diğer ülkelerdekine benzer şekilde anlaşmalarla değil, Gümrük Birliği sürecini tamamlamakla görevli bir komisyonun kararı ile başlatılmış, böylece ticari bir ortaklık üzerinden, tümüyle ülkemizin birlik ve bütünlüğüne yönelik “siyasi taleplerin” yolu döşenmiştir.

-Türkiye-AB ilişkileri bu tarihten sonra kademe kademe ekonomik ortaklıktan, siyasi ortaklığa kaydırılmış ve nihayet 1999 yılında yeniden aday ilan edildiğimiz Helsinki Zirvesi’nde “siyasi istekler” liste başı olmuştur. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi bir kısmı tek yanlı olan bu belgeler ile Türkiye çok ciddi bir “kıskaca” alınmış ve çok önemli tartışmaların içine sokulmuştur.

-AB’nin kimi belgelerinde tamamlandığı, kimisinde tamamlanmadığı gözüken Gümrük Birliği ise listenin çok çok gerilerine itilmiştir. Ya da AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği raporundaki ifadeyle, “Gümrük Birliği yardımları, Türkiye tarafından çeşitli vesilelerle talep edilmelerine rağmen, bir sonuç alınamamıştır ve artık gündemde değildir”.

Nereden, nereye?..Veya neye niyet, neye kısmet?..

İşte tüm bu sebeplere, öncelikle “Ankara Anlaşması ve ekleri halen yürürlükte midir, AB ile yeni bir anlaşma yapılmış mıdır ve gerçekten Gümrük Birliği’nin hangi aşamasındayız?” gibi hususların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

GÜMRÜK BİRLİĞİ’NE GİRMESEYDİK NELER OLACAKTI?

Gümrük Birliği’ne nasıl ve hangi şartlarda girdiğimizi gerek AB ve gerekse de ülkemiz kaynaklarından yararlanarak aktarmaya çalıştık. Bu ortaklık için çok istekli olduğumuz ve büyük tavizler verdiğimiz de görülmektedir. Sonuç ise ortadadır. Türkiye, hiçbir ortaklık ilişkisinde görülmeyecek şekilde tek yanlı olarak adeta AB’ye teslim olmuş, büyük ekonomik ve siyasi kayıplara uğramıştır.

Bir de şöyle düşünelim; eğer Gümrük Birliği'ne girmeseydik yani 1996’den önceki durum aynen devam etseydi neler olurdu?

1.Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB’ye müracaatının görüşülmesi Gümrük Birliği anlaşmasını imzalamamız sayesinde başlatılamaz, böylece Kıbrıs konusu Türkiye’nin aleyhine bir çıkmaza sürüklenmezdi.

2. Ticari ilişkiler düzeninden ibaret olan Gümrük Birliği, “siyasi diyaloğun geliştirilmesi” adı altında, ülkemizin birlik ve bütünlüğü ile menfaatlerine zarar veren bir dizi dayatmanın fırsatı yapılamaz, ilişkiler bu kadar gerilmezdi.

3. AB'ye ihracatımızda sıfır gümrük ödemeye, ithalatımızdan, düşük de olsa vergi almaya devam ederdik. Bütçe açığımız artmaz, tekstil ve otomotiv başta olmak üzere birçok sektörümüz darbe yemezdi.

4. Üçüncü ülkelerle ticaretimizde serbest olacağımızdan menfaatimizi gözeten bir dış ticaret rejimi uygulama imkanını kaybetmezdik.

5. Gümrük duvarlarını muhafaza etseydik, yabancı sermaye yatırımları azalmaz artardı. Çünkü yabancı sermaye, daha çok gümrük duvarı varken, bunu aşmak için o ülkeye yatırım yapmaktadır.

6. AB'nin tercihli ticaret anlaşması yaptığı ülkelere yüzde 15-20 gibi gümrük vergisi ödemek zorunda kalmaz, dolayısıyla ihracat yapamaz duruma sürüklenmez, sözkonusu ülkelerin ise Türkiye’ye AB üzerinden sıfır gümrükle mal satmalarına imkan vermek mecburiyetinde olmazdık.

7. Gümrük vergileri kaldırılmayacağından yıllık 3-4 milyar dolar gümrük vergisinden mahrum kalmazdık.

8. Gümrük Birliği’ne dahil edilmeyen ancak özel rejimlerle AB’nin istediği alanlarda müdahalesine imkan veren “ortak piyasa düzenleri” belirlenemez ve bugün tarım sektörümüzün yaşadığı büyük sıkıntılara yol açılmazdı.

9. Dünya Ticaret Örgütü’nün gelişmekte olan ülkeler için uyguladığı özel koruma imkanlarından Gümrük Birliği üyesi olduğumuz için mahrum bırakılmazdık.

10. Gümrük Birliği anlaşmasının yapılmasını biz değil AB talep etseydi, tüm unsurları ile karşılıklı hak ve menfaatleri gözeten bir anlaşma yapılır, böylece Türkiye sanal üye durumuna düşmezdi.

11. AB, Gümrük Birliği’ndeki tüm haksızlıklarına ses çıkarmamamızdan cesaret alıp, AB üyeliği konusunda Türkiye’yi “bekletme odasında” tutamaz, 1963’ten bu yana sürüncemede bıraktığı bu ilişki için olumlu veya olumsuz nihai bir karara varırdı.

12. Sonuçta da Türkiye bugün içine sürüklendiği ekonomik sıkıntılara düşmez, 1995’ten sonra yoğunlaşan siyasi dayatmalara maruz kalmazdı.

Görüldüğü gibi Gümrük Birliği anlaşmasının yapmamak, AB ile ilişkilerimiz açısından tahminlerin çok üstünde lehimize sonuçlar doğuracaktı. Kıbrıs başta olmak üzere pek çok konuda taviz vererek, ısrarımızla başardığımızı iddia ettiğimiz Gümrük Birliği Anlaşması’nın Türkiye’ye pahalıya malolduğu ortadadır.

BÖLÜM VII
SONUÇ

ÇARESİZ DEĞİLİZ.. YAPACAKLARIMIZ, YAPMAMIZ GEREKENLER VAR...

Gümrük Birliği adı altında Türkiye'nin içine girdiği "kıskaç" ortadadır. Hükümetler ve TBMM bu konuyu bir an önce gündemine almalı, ülkemizin hak ve menfaatleri için gereği yapılmalıdır. Bugün içinde bulunduğumuz derin ekonomik sıkıntılardan çıkışın başta gelen yolu, uluslararası yardım kuruluşlarından taviz üstüne taviz verilerek temin edilen "borçlar" değil, Gümrük Birliği ile AB'ye devredilen haklarımızın geri alınmasıdır.

AET veya AB'yi kuran Roma Antlaşması'nın "İlkeler" başlığı altındaki 6'ıncı maddesinde aynen şöyle denilmektedir:

"Üye devletler, Topluluk kurumları ile yakın işbirliği içinde işbu antlaşmanın hedeflerine ulaşmak için gerektiği ölçüde kendi ekonomik politikalarını koordine ederler. Topluluk kurumları, üye devletlerin iç ve dış mali istikrarını tehlikeye düşürmemeye özen gösterirler."

Evet, üye devletler kendi hedefleri doğrultusunda yürürken, üye devletlerin değil ama aday ülkelerin -en azından Türkiye'nin- iç ve dış mali istikrarını tehlikeye düşürmüştür.

Gümrük Birliği tablosu da, bugün İkinci Dünya Savaşı döneminden daha ağır bir kriz içinde olan Türk ekonomisinin durumu da ortadadır. AB ile ilişkilerimize, sadece Kopenhag Kriterleri'nin bir alt başlığı olan, üstelik de sıra Türkiye'ye gelince değiştirilen demokratikleşme ve insan hakları ölçüleri ile bakanların, ekonomimizin içinde bulunduğu durumun en önemli sebeplerinden birisinin Gümrük Birliği olup, olmadığı konusunda da objektif bir değerlendirme yapma zamanları gelmiş, hatta geçmektedir. Çünkü AB'nin, bütün açıklığı ile ortaya koymaya çalıştığımız Gümrük Birliği'ndeki tutumu, ilişkimizin bundan sonraki seyri açısından çok önemli bir örnektir ve bu örneğin kesinlikle göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Gümrük Birliği, maalesef bugüne kadar olan uygulamaları ve mevcut haliyle 1536'da başlayan ve ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması sayesinde yakamızı kurtarabildiğimiz meşhur kapitülasyonlar ile 1838-1849 yıllarında Osmanlı Devleti'nin Belçika, İngiltere ve Rusya ile imzaladığı ticari ve siyasi antlaşmaları (Balta Limanı Antlaşmasını) hatırlatmaktadır. Bu antlaşmalarla, Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve ticari gelişmesi engellenmiş, buna karşılık diğer devletlerin menfaatleri korunmuş, topraklarımız ise açık pazar haline getirilmiştir. Tarihimizdeki bu iki anlaşma ile koca Osmanlı Devleti'nin ekonomisinin nasıl çökertildiğini bugün bile, acısını duyarak biliyoruz. Bütün bu acı tecrübelere rağmen bugün yeniden karar mekanizmalarının karşı tarafa ait olduğu ve aleyhimize işleyen Gümrük Birliği gibi önce ticari, sonra da siyasi bir niteliğe dönüşen bu anlaşmayı mevcut haliyle nasıl ve neden sürdürdüğümüzün bugüne kadar yeterince sıkıntı çekmiş ve aldatılmış halkımıza dürüstçe açıklanması gerekmektedir. Çünkü Gümrük Birliği'nde maruz kaldığımız haksız uygulamalara ilave olarak son dönemde yaşadıklarımız da, yırtıp-attığımız Sevr'in, önümüze bir anlamda "Ekonomik ve Siyasi Sevr" olarak konulmak istendiğini göstermektedir. Yaptığımız incelemeler sonucunda vardığımız sonuç; Gümrük Birliği'nin 6 yıllık uygulamasının, kesinlikle Türkiye'nin aleyhine olduğudur. Türkiye bu ilişkiyi, bugüne kadar devletler arasında pek de geçerli olmayan tek taraflı güven ve iyi niyete dayalı yürütmüşse de bunun böyle devam edemeyeceği açıktır. Yapılacak tek şey Gümrük Birliği'nden çıkıp, AB üyesi ülkeler ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmasıdır.

Ancak, geçmişte Gümrük Birliği'ne açık bir şekilde karşı çıkmalarına rağmen bugün 57. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin yönetiminde olanların, gerçek görüşlerini inkar niteliğinde de olsa AB ile

ilişkileri bozmamak için gösterdikleri azami gayret bilinmektedir. Bu sebeple, en azından Türkiye'nin daha fazla zarara uğramaması ve istismar edilmemesi için çok iyi bir hazırlık yapıldıktan sonra AB ile yeniden pazarlığa oturulması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bunu yapmaya imkanımız da, hakkımız da vardır. Ve ilk etapta derhal şu tedbirler alınmalıdır:

1- AB, Gümrük Birliği şartlarını tek taraflı olarak değiştirebilmekte ve Türkiye'ye adeta tebliğ etmektedir. Bu durumda gerçek bir anlaşmadan bahsedilemez. Çünkü anlaşma karşılıklı yapılan bir işlemdir. Şartlardaki değişiklikler de ortakların iradesi ile yapılmalıdır. Türkiye lehine olabilecek gelişmeler tek taraflı olarak sık sık değiştirildiğinden Gümrük Birliği bir aldatmacadan ibaret hale gelmiş adeta "sanal" bir anlaşmaya dönüşmüştür. Gümrük Birliği'nin gerçek bir anlaşma haline getirilmesi için yeniden görüşmeler yapılmalıdır. Çünkü bu tek yanlı tutuma karşılık Türkiye'nin bugüne kadar herhangi bir ciddi tepki vermemesi, AB'yi daha da cesaretlendirmiş, adaylık veya üyelik ilişkilerimizde de aynı keyfi tutum sürdürülmüştür. Konu, AB ile görüşülerek, kesin bir çözüme kavuşturulmalıdır.

2- Tam üyelik gibi, mali yardımlarda da Türkiye genellikle Yunan engeli veya vetosu ile karşılaşmaktadır. Halbuki biz GB anlaşmasını 15 AB üyesi veya onlar adına AB organları ile yaptık. Dolayısıyla bu Antlaşma 15 AB üyesi ülkeyi de bağlamaktadır. Türkiye-AT Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı'nın yanısıra Türk ekonomisinin Gümrük Birliği'ne bağlı olarak geçireceği değişiklikler esnasında ihtiyaç duyacağı mali yardım ve işbirliğinin çerçevesini belirleyen "Topluluk Deklarasyonu" da yayınlanmıştır. Bu anlaşmalar ortadayken ve Türkiye'ye yapılacak yardımlar yazılı taahhüde bağlanmışken, hakkımız olan yardımları Yunanistan'ın veto hakkı ve yetkisi yoktur. Anlaşma yapılırken "veto"yu kullanmayanların onaylanan bir anlaşmanın her aşamasında veto gerekçesine sığınmaları mümkün olmadığı gibi iyi niyetle de bağdaşmamaktadır. AB'nin bu gerekçeleri bir yana bırakıp, yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlayacak tedbirleri almalıyız.

3- Mali İşbirliği, AB'nin ülkemize karşı uluslararası anlaşmalardan doğan ve yerine getirmesi gereken bir vecibedir. Bunun yerine getirilmesini engelleyen üye devletlerin durumunun Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nın 5. ve 6. Maddeleri ile AT-Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nın 7. Maddesi'ne göre ele alınması gerekmektedir. Sözkonusu maddelerde, "Üye devletler, antlaşmadan kaynaklanan veya Topluluk kurumlarının kararlarından doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak üzere gerekli bütün genel veya özel tedbirleri alırlar ve topluluğun görevini yerine getirmesini kolaylaştırırlar. Üye devletler, işbu antlaşmanın hedeflerinin gerçekleştirilmesini tehlikeye sokabilecek her türlü tedbirden sakınırlar." denilmektedir. Her ne kadar AB nezdinde konu kapanmış görünüyorsa da, Türkiye uluslararası antlaşmalardan doğan bu hakkının gasbının engellenmesi için AB'yi derhal göreve çağırmalıdır.

4- Katma Protokol uyarınca 1986 yılında serbest dolaşım hakkına kavuşması gereken Türk işgücüne bu hak tanınmamıştır. Yine anlaşmalar gereği tam üyelik yolu açık olan Türkiye'nin 1987'de önü kesilmiştir. Bu da "mütekabiliyet teamülü" gereği Türkiye'ye, AB'ye karşı bazı yükümlülükleri yerine getirmeme hakkını kazandırmaktadır. Bunların da gereği yapılmalıdır.

5- AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli anlaşmalardan "müzakere"yolu ile değil otomatik olarak yararlanmamız sağlanmalıdır. Bu haksız uygulama Avrupa Komisyonu'nu dahi rahatsız etmiş, sorunu çözmek için üçüncü ülkeler ile müzakere metinlerine Türkiye'nin mutabık kalının ticari serbestleşmeden otomatik olarak yararlanmasını öngören bir hüküm konulmasını önermiştir. Türkiye bu önerinin gereğinin yerine getirilmesini sıkı bir şekilde takip etmeli ve sonuçlandırmalıdır.

Üçüncü ülkelerle ilişkilerde Türkiye'yi tek taraflı karar ve uygulamalara mecbur bırakan AB, tarihsel ve kültürel bağlarımız olan Balkanlar, Karadeniz Bölgesi, Kafkasya ve Orta Asya'daki devletlerle tercihli ticaret anlaşmalar yapmamıza imkan sağlayacak düzenlemelere gitmesi için ikna edilmelidir.

6- AB üzerinden ülkemiz pazarını istila eden Uzakdoğu ülkeleri ihracatının ve haksız rekabetinin önlenmesi için AB ortak gümrük vergi oranları, Dünya Ticaret Örgütü'nün kabul ettiği azami oranlara çekilmeli ve üçüncü ülkelerin Türkiye mallarına uyguladıkları gümrük seviyesine getirilmesi için görüşmelere başlanmalıdır.
7- AB ekonomik bütünleşmesini, dört temel üretim faktörünün serbest dolaşımı ilkesi üzerine inşa etmiştir. Bunlar; malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımıdır. Taraflar arasında sanayi mallarının serbest dolaşımının sağlanmış olmasına karşı, Türkiye'nin AB üyesi olmaması gerekçesiyle askıda tutulan kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı hakları üreticileri dezavantajlı bir durumda bırakmaktadır. Rakip firmaların tüm çalışanları Türkiye'ye girişte herhangi bir sorunla karşılaşmazken, Türk iş adamları vize uygulaması sebebiyle dezavantajlı bir durumda kalmaktadırlar. En azından ilk etapta iş adamları ve üreticilerimize vize uygulamasının kaldırılması sağlanmalıdır.
8- Tam üyelik süreci çerçevesinde AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne yönelik uyguladığı kurumsal ve yapısal yardım programları, esnaf-sanatkar, KOBİ ve meslek kuruluşlarını da içerecek şekilde en kısa zamanda ve aynı şartlarda Türkiye için de geçerli kılınmalıdır.
9- 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi kararının 60. Maddesi'ne göre, "Dış mali istikrarımızı tehlikeye düşürecek ciddi arızalar ortaya çıkar ya da Türkiye'nin bir bölgesinde ekonomik durum bozulursa, zarar gören sektör veya bölge Gümrük Birliği uygulamaları dışında bırakılabilmektedir." Türkiye bu hakkını tartışmasız kullanmalıdır.
10- Ekonomik bir birlik olan AET'nin yapısı bugün çok değişmiş, siyasi bir birlik haline gelmiştir. Nitekim AB'nin yeni yapısını belirleyen Maastricht Antlaşmasının ana başlıklarından birisi "AET'yi kuran anlaşmayı değiştiren hükümler" şeklindedir. 1964'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile "ortak üye" statüsündeydik. Bugün ise 12+1 konumundayız. Geçen 40 yıllık süre zarfında adeta yeni bir anlaşma ortaya çıkmış, statümüz tek taraflı ve yaptığımız anlaşmalara aykırı şekilde geriye götürülmüştür. Bu nedenle AB ile özellikle de ekonomik ilişkilerimizin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.
11- Maruz kaldığımız ekonomik ve siyasi haksızlıklar yerli ve yabancı kamuoyu önünde tüm açıklığı ile ve ısrarla dile getirilmeli, bunların giderilmesi için gerekli tüm hukuki yollara başvurulmalıdır.
12- Gümrük Birliği başta olmak üzere, AB ile ilişkilerimiz tüm boyutları ile halkımıza anlatılmalıdır. Bugün Ulusal Program hazırlanıyor ama ulusun haberi olmuyor. Oysa AB üyesi birçok ülke her adımda, alınan her kararı halkına götürmekte ve gerekirse referandum yapmaktadır. Bu referandumlar sonucunda AB'ye ters kararlar çıkabilmektedir. Türk milletinin hayatını doğrudan etkileyen bu konularda bugüne kadar alınan kararlar ve verilen taahhütler hakkında tam anlamıyla bilgilendirilmesi sağlanmalı, bundan sonra atılacak her adım halkımızın bilgisi dahilinde olmalıdır.

Sonuç olarak diyoruz ki;

Türkiye'nin AB ile ilişkisini sağlayan 1963 tarihli Ankara Anlaşması ve 1970 tarihli Katma Protokol'ünde öngörülen hedef, "diğer ülkeler statüsünde" Avrupa Ailesi'ne katılmamızdır. Gümrük Birliği ise bu topluluğun bir parçasıdır ve üyelikle birlikte tamamlanması gereken bir süreçtir. Ancak Gümrük Birliği, ilk adaylık müracaatımızın reddedildiği 1989 yılından sonra yeni baştan formüle edilerek, "siyasi bir araç" haline getirilmiş, bu arada da AB'ye girişimizin "en büyük adımı" olarak

sunulmuştur. Gerçekte ise, dış ticaretimizin kontrol altına alınmasını sağlarken, öte yandan tümüyle birtakım siyasi talepler için kullanılmaya başlanmıştır. Geçen 43 yıllık sürede, Türkiye AB'ye üye olamadığı gibi Gümrük Birliği'ne de gerçek anlamda dahil edilmemiş ve bu ilişki "Sanayi mallarına yönelik birleşmeden" öteye götürülmemiştir. Bugün gelinen noktada, ekonomimiz ciddi darbeler almış, bundan da önemlisi Türkiye'nin birlik ve bütünlüğüne yönelik tartışmalar adım adım gündeme taşınarak, ülkede ciddi anlamda huzursuzluk ve kamplaşma yaratılmıştır.

Öncelikle Türkiye, bundan sonrası için Gümrük Birliği'nin, haklarını gözetecek şekilde düzenlenmesini istemeli ve AB'ye giriş konusunda da yeni baştan sağlıklı ve gerçekçi bir değerlendirme yapmalıdır. Aradığımız karşılıklı saygı, iyi niyet ve güvene dayanan, menfaatleri gözeten, gelişmeleri dinamik bir şekilde takip eden onurlu bir anlaşmadır. Unutulmamalıdır ki, ortaklığın temeli, dayanışma ve sorumluluğu paylaşmadır. Taraflardan birisinin hep kaybettiği anlaşmalar, dostluğu, işbirliğini ve karşılıklı menfaati değil, taraflar arasında husumeti besler. Böyle bir uygulama belli bir zaman dilimi sonunda şiddetli bir tepki olarak hep tek taraflı kazanmayı düşünene geri döner. Kör dövüşü gibi sürüp giden bu didişmenin, tarafların, özellikle de işin farkına varmakta olan Türk milletinin vaziyet almasıyla, düşman kamplar yaratacağı açıktır. AB'nin de sürüklenmekte olduğumuz bu vahim durumu görerek, gerçek istek ve niyetlerini ortaya koyması zamanı gelmiştir. Özellikle de üniter devlet yapımız, bütünlüğümüz ve milli kimliğimize yönelik çabaların, bu değerlerin etrafında daha da kenetlenmemizi sağladığının şimdiye kadar görülmüş olması gerekirdi. Bunu halen anlamayanlar, bir gün yanıldıklarını göreceklerdir ancak o zaman da bugün sahip olunan işbirliği imkanlarının çoğunu kaybettiklerini fark edeceklerdir. Kısacası işin sonunda evdeki bulgurdan olma riski vardır. Herhalde istenen; bu değildir.

Bu ikazı yapmamız gerekmektedir. Zira;

Hatırlanacağı gibi Türkiye, tam üyelik başvurusunu 14 Nisan 1987 tarihinde yapmış, Topluluk, buna 18 Aralık 1989'da cevap vermişti. AT Komisyonu tarafından hazırlanan "GÖRÜŞ"te, "Türkiye, Topluluğa katılmaya ehil bir ülkedir, ancak ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerle Topluluk ve Türkiye bu katılıma hazır değillerdir. Zira Türkiye büyük bir ülkedir – herhangi bir topluluk üyesi devletten daha büyük bir coğrafi alanı vardır ve ileride daha büyük bir nüfusa sahip olacaktır (1988'de 53 milyon, 2000 yılında tahmin edilen nüfus 68 milyon)." denilmiş, stratejik önemine işaret edilmiş, "Bir komşusuyla problemlerinden" de bahsedilmişti.[96]

AB Komisyonu'nun 1989 yılındaki bu görüşü tam 13 yıl sonra tekrarlanmıştır. İngiltere Parlamentosu'nun Dışişleri Komitesi'nce, 30 Nisan 2002 tarihinde yayınlanan "Türkiye-AB İlişkileri" konulu rapor, 1989 yılındaki görüşü ana çerçeve aynı kalmak üzere detaylandırarak, büyük bir açıklıkla "AB'nin gerçek mazeretlerini**"** ortaya koymuştur. Raporda şöyle denilmiştir:

"Türkiye'nin büyüklüğü ve nüfusu ve çok sayıda ülke ile sınırının bulunması, AB'ye haklı bir tereddüt ve kaygı vermektedir. Türkiye'nin üyeliği için hesaba katmamız gereken muhtemel bariyerler; kültürel ve dini farklılıklar, coğrafik pozisyonu, büyüklüğü ve nüfusu ile geleneksel düşmanlıkları endişe vermektedir."

İngiltere Parlamentosu Dışişleri Komitesi'nin söz konusu raporunda, "Coğrafik pozisyon, yüzölçümü ve nüfusu" bölümünde de şu değerlendirme yapılmıştır:

"Türkiye'nin fiziksel olarak Bush'un şeytan ekseni diye nitelendirdiği İran ve Irak, bu arada uzun süre terörist ülke olarak kabul edilen Suriye ve bir diğer istikrarsız bölge Kafkaslarla sınırı vardır. Tahminler, Türkiye'nin AB üyeliğinin sadece Türkiye'nin konumunu değil tüm bölgenin genelini etkileyeceğidir. Üye ülkeler, AB'nin sınırlarının bu kadar problemli ülke ile paylaşılması fikrinden hoşlanmamaktadırlar. OECD'ye göre, Türkiye'nin nüfusu 2000 yılında 66 milyondu (AB nüfusunun yüzde 18'i) ve projeksiyonlara göre, 2020'de 83

[96] Türkiye'nin Topluluğa Katılım Talebiyle İlgili Olarak Komisyon Tarafından Verilen Görüş (20 Aralık 1989), http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/gorus.htm

milyon olacaktır. Bu rakam AB üyesi veya adayı ülkelerin çoğundan fazladır."

Aynı raporda, "Geleneksel düşmanlık" başlığı altında ise Yunanistan'la sorunlar anlatılmış ve Türkiye tüm kriterleri yerine getirse bile devletler veya Parlamento'daki bir ülkenin Türkiye'nin üyeliğe kabulüne karşı çıkabileceği kısacası Türkiye'nin kabul edilemeyebileceği belirtilmiştir. İngiltere Dışişleri Komitesi, Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi halinde üye ülkelerin özel sorunlarının, Türkiye'nin önünü tıkayıcı sonuç vermemesi tavsiyesinde bulunmuştur. AB'nin Türkiye'ye bakış açısını, mazeretlerini ve farklı uygulamalarını yazarlarımızdan, emekli Büyükelçi Şükrü Elekdağ da 17 Mart 1997 tarihli bir yazısında çarpıcı bir şekilde dile getirmişti. (Ek-1)

Görüldüğü gibi, 1989 ile 2002 yıllarında dile getirilen bu görüşlerde tek yeni ve farklı unsur Kopenhag kriterleridir. Çünkü Türkiye'nin üyelik başvurusunun geri çevrildiği 1989 yılında henüz Kopenhag kriterleri yoktur. Bilindiği gibi bu kriterler 1993 yılında belirlenmiştir. AB'nin daha birçok raporunda yer alan ve üye ülkelerce de paylaşılan bu endişelerine toptan cevap vermek gerekmektedir. Büyüklüğümüz problem ediliyor, o zaman "Küçülmenin yolu nedir? Madem AB'ye üye olacağız ancak bizi almak isteyenler böyle bir engele takılıyorlar, çare olarak bölünmek mi gerekiyor?" diye sormalıyız. Bölünür isek komşularımız da azalmış mı olacaktır?.. AB'nin kaygı duyduğu bu sorunların çözümü, insan hakları adı altında, din, dil ve ırk esasına dayalı yeni azınlıklar yaratarak, bunlara kültürel, arkasından siyasi kimlikler kazandırmak suretiyle sağlanacak bir bölünme midir? Böylesine kirli bir amacı açıkça söyleyemedikleri için mi teröristbaşının kurtarılmasından başlayarak, bir yığın konuda hakarete varan dayatmalar ve sürtüşmeler yaşanmaktadır? Türkiye'nin böylesine densizliklere, bir takım muhiplerin de tüm gayretlerine rağmen kesinlikle razı olmayacağı ortadadır. Son dönemde yoğunlaşan "Kemalizm'in sorgulanması" adı altındaki çabaların gerçek hedefi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş esaslarıdır. Bu çabaların tesadüf olmadığı ve neyi kapsadığı, İngiliz Parlamentosu için hazırlanan raporda da gözler önüne serilmiştir. Raporda, Türkiye'nin, "Kemalist ideolojiye göre, güçlü milliyetçi kimliği ve laik yapısıyla üniter bir devlet" şeklinde tarif edilmesi ve "Kesin görünüş; Kemalist geleneğin AB üyeliği için uygun bulunmadığı ve onların da bunu kurban etmeye hazır olmadığıdır." denmesi bu hesapların açık bir göstergesi değil midir?..

Burada son sözü, Türkiye-AB ilişkilerindeki dengesizliğe isyan eden çağımızın ünlü medeniyet tarihçisi Bernard Lewis'ye bırakıyoruz:

"Avrupa Türkiye'ye karşı çifte standart uyguluyor. Hatta ÇOKLU standart uyguluyor. Avrupa'nın ikiyüzlülüğünü daha yüksek sesle dile getirin."[97]

[97] Bernard Lewis, İstanbul'daki "Medeniyetler Buluşması" sırasındaki söyleşiden aktaran: Emre Kongar, *Cumhuriyet Hafta*, 15 Şubat 2002, s. 15